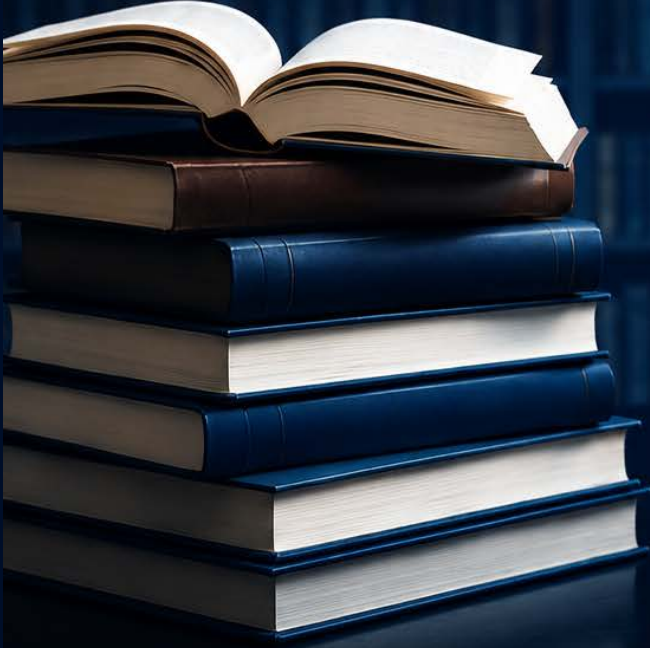

SİYASET BİLİMİ ALANINDA
GÜNCEL KONULAR VE
AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER

Editör: Doç.Dr. Adnan KARATAŞ

yaz
yayınları

**Siyaset Bilimi Alanında Güncel Konular ve
Akademik Değerlendirmeler**

Editör

Doç.Dr. Adnan KARATAŞ

yaz
yayınları

2026

**Siyaset Bilimi Alanında Güncel Konular
ve Akademik Değerlendirmeler**

Editör: Doç.Dr. Adnan KARATAŞ

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5450-59-3

Ekim 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

1957 Genel Seçimlerinde Temsil Sorunu	1
<i>Ömer ÜN, Mahmut AKPINAR</i>	
Postmodern Siyasal Düşüncede Öteki	29
<i>Enes Berhudan KÖKERER</i>	
II. Dünya Savaşı'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin Denge Politikası Üzerine Bir Analiz	53
<i>Ertuğrul ERYÜCEL</i>	
Türkiye'de Siyasal Kutuplaşmayı Anlamlandırmak: Uzlaş versus Çatışma	77
<i>Ali KAYA</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

1957 GENEL SEÇİMLERİNDE TEMSİL SORUNU

Ömer ÜN¹

Mahmut AKPINAR²

1. GİRİŞ

Türk siyasi tarihinde demokrasi açısından dönüm noktalarından birisi de Kanuni Esasi'nin kabulünün ardından 1877 yılında yapılan mebus seçimidir. Bu seçim iki dereceli ve basit çoğunluk yöntemi ile yapılmıştır. Seçim sonrasında 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı çıkmıştır. Savaşta alınan ağır yenilgi, hükümet ve meclis arasında yaşanan gerilim dolayısıyla II. Abdülhamid tarafından “Devletin bekası için” 14 Şubat 1878’de meclis tatil edilerek meşrutiyet süreci askıya alındı. Bu süreçte II. Abdülhamid toplumsal birlik ve beraberlikte yaşanan kan kaybını durdurmak ve nispeten bir toparlanma gerçekleştirmek için güçlü bir irade ortaya koydu. Bu iradeyi bilhassa İslam birliği düşüncesiyle tatbik etmeye çalıştı. 1908 yılına kadar tek başına ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. 1908 yılında II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet’i ilan etmiştir. Bu gelişmeden sonra 1908 yılından 1919 yıllarına kadar genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimler temelde demokratik olsa bile baskı altında gerçekleşmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğunda partileşme sürecini başlatmıştır. Fakat bu siyasi oluşumun baskıcı politikaları parlamento çerçevesinde oluşturulan temsil sistemine zarar vermiştir. 1 Kasım 1922’de

---

¹ Bilim Uzmanı, ORCID: 0009-0006-4501-5216.

² Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0002-7269-0360.

salтанatın kaldırılarak cumhuriyet yönetiminin benimsenmesiyle temsil sisteminin önündeki en büyük engel kaldırılmıştır. Cumhuriyet yönetiminin kabul edilmesine rağmen Osmanlı son döneminden kalma düşünceler siyasette hâkim olmuştur. 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. 1923 yılından 1943 yılına kadar genel seçimler gerçekleşmiştir. Tek parti devrinde yapılan seçimler Osmanlı Devlet’inde olduğu gibi iki dereceli ve basit çoğunluk sistemi ile gerçekleştirilmiştir. İkinci Cihan Harbi’nin sonrasında Türkiye’nin bulunduğu iç ve dış gelişmeler tek partili sürecin tasfiye edilerek çok partili siyasi hayata geçilmesine imkân vermiştir. Savaşın sona ermesini takip eden dönemde önce savunma sanayi alanında çalışmaları olan Nuri Demirağ tarafından MKP kurulmuştur. Daha sonra 7 Ocak 1946 senesinde Dörtlü Takrir ’de imzası bulunan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından DP kurulmuştur. Bu gelişmelerden sonra Cumhuriyet Halk Partisi hükümeti antidemokratik yasaları kaldırarak hak ve özgürlükleri genişletmiştir. Ayrıca seçim kanununda değişiklik yapılarak seçimlerin tek dereceli yapılmasına karar verilmiştir (Akandere, 2009 :437).

1946 genel seçimlerinden sonra muhalefetin gündemi seçim kanunu ve seçim güvenliği olmuştur. 1949 senesinde kurulan Şemsettin Günaltay Hükümeti’nin ilk çalışmaları seçim kanunu ile ilgili olmuştur. Yabancı ülkelerin seçim kanunları çeviri yapılarak incelenmiştir (Uyar, 2023: 55). 1946 genel seçimleri tek parti iktidarının ilk kırılmaya başladığı seçimlerdir. Bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi iktidar olmasına rağmen bir sonraki genel seçimlerde Demokrat Parti’nin iktidar olmasının yolunu açmıştır. Demokrat Parti’nin iktidar olması ile ülkede meydana gelen toplumsal muhalefet, değişim geçirerek siyasi bir muhalefete dönüşmüştür (Doğanay, 2025: 108). 1946 genel seçimlerinin yapılmasıyla temsil sorunu gündeme gelmeye başlamıştır. Temsil sorunu, 1950 genel seçimleri ile açık bir

şekilde görünür hale gelmiştir. Çünkü salt çoğunluğun esas alındığı basit çoğunluk sistemi, seçim sistemi olarak kabul edilmiştir. Temsil sorunu, 1954 genel seçimlerinde de devam etmiştir. 1957 genel seçimlerinde ise CHP ve DP'nin oy oranlarının yaklaşmasına rağmen yine seçim sisteminden dolayı temsil sorunu meydana gelmiştir.

Bu çalışmada 1946 ve 1950 senesinde hazırlanan seçim kanunlarının tahlili yapılarak açıklanmış daha sonra temsil kavramı açıklanarak basit çoğunluk sistemi ile yapılan 1957 genel seçimlerinin nispi temsil sistemi ile yapıldığında nasıl bir sonuç çıkacağını göstermek amaçlanmıştır.

2. 4918 SAYILI MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU VE 1946 GENEL SEÇİMLERİ

Demokrat Parti'nin programında, dokuzuncu ve sekizinci maddelerinde seçimlerin eşit, tek dereceli, gizli oy ve serbest olarak yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Demokrat Parti Programı, 1946). Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, 22 Nisan 1946 tarihinde Tasvir Gazetesine verdiği demeçte Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti devrinde uygulamış olduğu antidemokratik kanunları kaldırıp, bu kanunların yerine daha insancıl olan demokratik kanunların getirileceğini söylemiştir. Bu söylem kamuoyunda muhalefet seçim istiyor olarak karşılık bulmuştur (Akbalık, 2006: 44).

İsmet İnönü'nün çağrısı üzerine 1946 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin II. Olağanüstü kongresi gerçekleştirilmiştir. Kongrede cemiyet kurma önündeki yasakların kaldırılması ve sınıf esasına göre dernek kurulmasının serbest hale getirilmesi kararı alınmıştır. Bunların dışında Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğünün yer alan “Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür” ifadesi yerine “Parti Genel Başkanı Büyük Kongrede Parti Milletvekilleri” tarafından

4 yıl süre ile seçilir söylemi karşılık bulmuştur. Böylece İsmet İnönü'nün “Milli Şef” unvanı kaldırılmıştır. Kongrede ayrıca seçimlerin iki dereceli şekilde yapılması kararı alınmıştır. Söz konusu karar ile birlikte seçmenler, seçimlerde aracı olmadan milletvekillerini seçme imkânı elde etmiştir. Demokrat Parti'nin beklediği nispi temsil sistemi yine kabul görmemiştir (İdem, 2022. 1377).

Seçim kanunu 31 Mayıs 1946'da TBMM'de oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Kanun tasarısı oylamaya sunulduğunda çok sert tartışmalara sebep oldu. Demokratlar belediye seçimlerindeki usulsüzlükleri gündeme getirdiler. Ali Adnan Menderes, Seçim Kanunu müzakeresi sırasında “belediye seçimlerinde hâkim olan zihniyet bu kanun çerçevesinde yapılacak olan seçimlerde de hâkim olacaksa kanundan endişelenmemek elde değildir” demiştir (Cumhuriyet, 1946). Demokrat Parti, milletvekilleri gerekirse seçimleri boykot edip katılmayacaklarını öne sürdüler buna rağmen kanun 5 Haziran 1946 tarihinde yürürlüğe girerek yasalaştı (Kılıç, 1995:58).

Seçim Kanunu'nun bazı önemli maddeleri şunlardır: Seçimlerin iki dereceli yerine tek dereceli şekilde yapılması, her ilin seçim bölgesi olarak ilan edilmesi, 40.000 vatandaş için 1 milletvekili kontenjanının belirlenmesi, Seçimlerin bir gün içerisinde bitirilmesi, milletvekili seçim sonuçlarının liste usulü basit çoğunluk sistemine göre sonuçlanması, seçim kurulları ve komisyonlarının oluşturulması, Oy kullanma yaşının 22 olarak belirlenmesi, milletvekili olma yaşının 30 olarak tespit edilmesi, Seçim Kanunu değişikliğinin eksik yanları ise şunlardır: Geçerli oy pusulalarının yakılması, Açık oy, gizli sayım ilkesi sebebiyle oyların güvenliğinin sağlanamaması, seçimlerin yargı güvencesi sorunu olmadan gerçekleşmesi, seçimleri yöneten ve denetleyen komisyonların belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinden seçilmesi eksik olarak nitelenmiştir (İdem, 2022: 1378).

29 Haziran 1946 tarihinde Adana'yı ziyaret eden Celal Bayar'ı Demokrat Partili yoğun kalabalık *“Yaşasın Türk demokrasisinin babası” Var olsun Kurtuluş Savaşının Galip Hocası” Yaşa babamız” Kurtar bizi babamız”* gibi sloganlar ile karşılamıştır. Celal Bayar Adana'da *“biz siyaseti Atatürk'ten öğrendik, Atatürk'ün açtığı yoldan ilerliyoruz”* demiştir. Bu düşünce milli iradede geçmektedir. Son söz milletin olacaktır” demiştir. Celal Bayar bu söylemi ile Mustafa Kemal Atatürk'ün yıllar önce yaptığı gibi sadece Türk milleti menfaatine çalışmalar yapacağını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1946 genel seçimlerinden başarılı sonuç ile çıkmaları ile birlikte *“köylere ilkokul yapılacağını bununa da kalmayıp topraksız köylüye toprak dağıtımı gerçekleştirileceğini”* duyurmuştur (Akşam, 1946). Celal Bayar'ın Adana gezisinde sarf ettiği söylemleri eleştiren Cumhuriyet Halk Partililer şunları söylemiştir: Celal Bayar, Cumhuriyet dönemini Mustafa Kemal Atatürk ve sonrası olarak ayırmış, daha sonra 1938 Atatürk'ün ölümünden sonraki yılları da tek parti devri olarak tanımlamıştır (Çelebi, 2015: 260).

4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile yapılan 1946 genel seçimlerinde CHP, 397 vekil çıkarırken DP, 61 vekil çıkarmıştır. 7 vekili ise bağımsızlar elde etmiştir (Akandere, 2010: 9). Böylece farklı siyasi fikirlerin meclis çatısı altında hem örgütsel hem de bireysel bir çerçevede temsiline imkân sağlanmış oldu. Demokrasinin gelişimi bakımından bundan sonra farklı siyasi görüşlerin meşru zeminde temsil edilecek olması oldukça önemli bir adımdır.

3. 5545 SAYILI MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU VE 1950 GENEL SEÇİMLERİ

14 Mayıs 1946 genel seçimlerinin yapılmasından aylar geçmesine rağmen seçim sisteminin oluşturmuş olduğu adaletsizlik siyasi atmosferi gerginleştirmiştir. DP Genel Başkanı

Celal Bayar, Manisa’da önceki seçim öncesi hazırlanan seçim kanunu ve halkın oy kullanması sırasında meydana gelen hadiseleri eleştirmiştir. Ayrıca konuşmada seçimlerin eşit ve güvenilir şekilde gerçekleşmediği müddetçe milli egemenliğin tesis edilemeyeceğine vurgu yapmıştır (Albayrak, 2004: 108). Demokrat Parti’nin 1947 tarihinde gerçekleştirilen kongresinde *Hürriyeti Misakı* (Özgürlük Andı) adı verilen bildiri kabul edilmiştir. *Hürriyeti Misakı*, Cumhurbaşkanının parti başkanı gibi davranmaması akabinde anayasaya aykırı antidemokratik kanunların kaldırılması yerine modern ve demokratik yasaların getirilmesi ve seçim kanununun yenilenmesi olarak yer bulmuştur. Demokrat Parti’nin *Hürriyeti Misakı* sonrasında meclisi terk etme söylemi iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkiyi gerginleştirmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Recep Peker ile görüşükten sonra 12 Temmuz Beyannamesini yayımlamıştır. İsmet İnönü, 12 Temmuz Beyannamesinde partilere karşı eşit olduğunu ve hükümetin muhalefete baskı uygulamaması gerektiğini kabul etmiştir. (Cumhuriyet, 1947). *12 Temmuz Beyannamesi*, Türk demokrasinin ve özellikle çok partili siyasi yönetimin kalıcı olmasını sağlamıştır (Karpaz, 2010: 284).

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında meydana gelen seçim kanunu ile ilgili fikir ayrılıkları 1948 yılında yapılan ara seçimlerde tekrar kendini göstermiştir (Cumhuriyet, 1948). Seçim Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesini kapsayan kanun tasarısı 29 Mart 1948 tarihinde TBMM’ye gönderilmiştir. Hasan Saka’nın Başbakanlığında oluşturulan hükümet Seçim Kanunu’nun bazı maddelerinin değişikliğini kapsayan kanun tasarısını gündeme getirmiştir. 2 Temmuz 1948 tarihinde tasarının birinci görüşmeleri TBMM’de başlamıştır. Birinci oturumun tamamlanmasının ardından kanun 9 Temmuz 1948’de yapılan ikinci görüşmenin son kısmında kabul edilmiştir (Çufalı, 2012: 58-81). 15 Ocak 1949 tarihinde göreve

gelen Şemsettin Günaltay, seçim kanunu güncellemesi yapılacağına dair açıklamalarda bulunmuştur (TBMM, 1949:163). Böylece İçişleri ve Adalet Bakanlığı yetkililerinden oluşan komisyon tasarıyı oluşturmuştur. Daha sonra hazırlanan kanun tasarısı Üniversite profesörlerinden, Yargıtay, Danıştay, İstanbul, Ankara ve İzmir Barosuna mensup hukukçulardan meydana gelen ilim heyeti tarafından incelenmiş ve İçişleri Bakanlığı, İlim Heyeti'nden yeni Seçim Kanunu hazırlanması talep edilmiştir. İlim Heyeti, siyasi partilerin kanun ile ilgili fikirlerini de alarak tasarıyı tamamlamıştır. (Ülman, 1957: 60-71). Yeni Seçim Kanun tasarısının görüşmeleri 7 Şubat 1950 tarihinde başlamıştır (TBMM, 1950: 149). 16 Şubat 1950 tarihinde tasarı görüşmesine katılan 346 milletvekilinden 336 kabul, 10'u ise ret oyu kullanmıştır. Tasarı Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin iş birliği neticesinde TBMM'de kabul edilmiştir (TBMM, 1950: 706).

16 Şubat 1950 tarihli 5545 sayılı kanun alanında uzmanlaşmış kurul tarafından hazırlanmış fakat seçim sistemi ile ilgili herhangi bir güncellemeye gidilmemiştir. Hazırlanan kanunda seçimlerde serbestlik ve güvenlik ilkeleri ele alınmıştır (Kılıç, 2014: 32). 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu, seçimleri demokratik koşullarda gerçekleşmesini sağlamakla birlikte 171 esas ve 7 geçici maddeden meydana gelmektedir (Tuncer, 2003: 29). Seçimler tek dereceli, eşit ve gizli oy prensibi ile yapılır. Yine seçimlerde her il seçim bölgesi olarak kabul edilir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından her 40.000 kişi için 1 milletvekili seçilir. Seçimlere katılımda 22 yaş esas alınır. 30 yaşında olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları milletvekili seçilebilir yer almaktadır. Seçim Kanunun ilk maddesi bu kanundan sonra yapılan bütün kanunlarda yer almıştır. Söz konusu edilen kanunun getirdiği en önemli yenilik 57,58 ve 59.maddelerde nitelendiği gibi seçimlerin yargı denetimine tabi tutulmasıdır (Kapıdan, 2019: 63,64).

16 Şubat 1950 tarihinde TBMM’de kabul edilen 5545 sayılı Seçim Kanunu ile birlikte seçimler önceki yapılan seçim kanunda olduğu gibi çoğunluk sistemine göre yapılacak ve tek dereceli, eşit ve gizli oy ve açık tasnif uygulanacaktı. Daha önceki yıllarda yapılan seçimlerde seçim defterleri kullanılırken bu seçimlerden itibaren seçmen kütükleri devreye girmiştir. Yeni oluşturulan seçim sistemine göre bir kimse birden fazla seçim bölgesinden aday olabilmektedir. 5 seçim bölgesinden aday olan milletvekilleri sadece 10 dakika radyodan propaganda imkânı elde edecektir. 20 ve daha fazla seçim bölgesinden aday olan milletvekilleri 20 dakika radyodan propaganda imkânı elde etmiş olacaktır. Seçim işleri, seçim kurulları tarafından yürütülecektir. Ankara’da Yüksek Seçim Kurulu, seçim bölgelerinde il seçim kurulu, ilçelerde ilçe seçim kurulu, seçim bölgelerinde her sandıkta, sandık kurulu bulundurulacak. Seçim kurullarının yapacağı bütün işlemler yargı denetimi çerçevesinde gerçekleşecek. Oy pusulalarının kapalı oy verme yerine zarfa konulup kapalı olarak teslim edilmesi zorunludur. Seçimlerde kullanılan oyların ve işleme koyulan tutanakların sandık kurulu başkanı tarafından teslim edilmesi zorunlu eylemdir. Son olarak madde 127 de seçim kurallarına uymayanların cezai yaptırım ile karşılaşacağı belirtilmektedir (İdem, 2022: 1382). 5545 sayılı Seçim Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilen 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde DP %52,68 oy oranı ile 416 vekil, CHP %39,45 oy oranı ile 69 vekil, Bağımsızlar %4,76 oy oranı ile 1 vekil, Millet Partisi %3,11 oy oranı ile 1 vekil kazanmıştır (TBMM, 2026).

4. TEMSİL KAVRAMI

Temsil kavramı, Latince de var etmek, ortaya çıkarmak, yeniden sunmak gibi anlamlara gelen repraesentare sözcüğünden türemektedir (Özkan, 2020: 415). Temsil kavramı, demokratik rejimlere meşruiyet kazandırmaktadır. Fransızca da

Repraesentare, İngilizce de Representation olarak kullanılmaktadır (Şimşek, 2022: 610). Eski Yunan'a kadar geçmiş olan temsil kavramı ilk kez Roma'da kullanılmıştır (Pitkin, 2014: 233). Temsil, Türk Dil Kurumu'na göre birinin veya topluluğun adına davranıp hareket etme anlamına gelmektedir (TDK, 2026). Siyasette temsil kavramı, halkın içinden çıkan ve halk adına düşünen ve karar veren anlamına gelmektedir (Oruç ve Bayrakçı, 2018: 464). Temsil kavramının siyasal bir bağlam ile ilişkilendirilmesinde Orta Çağ'da söz sahibi olan Hristiyan teolojisinin katkısı büyüktür (Özkan, 2020:59,60). Temsil mekanizması monarşik yönetimlerde sistemin onarılmasında yardımcı olmaktadır. Temsil kavramı, Orta Çağ'da monarşik ve aristokratik düzende gelişim gösterirken, o dönemde kullanılan anlamı bireyin kişisel haklar ve sorumlulukları açısından birey veya topluluk adına karar alma ve uygulamasıdır (Özçelik, 2021: 724). Orta Çağ'da hâkim olan skolastik düşünceden dolayı halkın menfaatlerini koruyan bir anlayıştan söz etmek mümkün değildir. Temsilciler, temsil edilenlerin emir, istek ve şikayetlerini dinleyerek bu sorunların çözümü için hareket eder; böylece temsil edilenler, temsilcileri denetleme imkanına sahiptirler (Sarica, 1969: 35). Temsil sistemi Orta Çağ'ın sonlarına doğru ortaya atılan modern devlet fikri ile devam ederken siyasi, sosyal ve iktisadi ilişkilerin bir sonucu olarak siyasal bir çerçeveye oturmaya başlamıştır. Pitkin, *The Concept of Representation* adlı eserinde bahsettiği gibi temsil ile ilgili ilk önemli görüşleri Thomas Hobbes dile getirmiştir. Temsil fikrinin siyasal bir içerik ile açıklanması ve devlet ile ilişkisinin ne boyutta olduğunu, bu ilişkinin ne anlam ifade edeceğine Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde yer vermiştir (Gürleyen, 2012: 21). Temsil kavramının ortaya çıkışında Hobbes'un ve Bodin'in katkılarından söz edilmektedir. Sieyès'in çalışmalarıyla kavramın son hali meydana getirilmiştir. Çalışmalarında Millet kavramına yer veren Sieyès'in yeni temsil anlayışı ulusal egemenlik düşüncesi ile örtüşecektir (Işık, 2016: 190,192). Fransız İhtilali

ile birlikte ulus egemenliği fikrinin gelişmesi demokrasi kültürünün yaratımında bir anahtardır. Ulusların halklar adına siyasette yer alması temsil adı verilen vekalet sistemini ortaya çıkışını sağlamıştır (Özkan, 2020: 406). Temsil hakkı, gelişim göstererek özgür ve bağımsız seçimler sonucunda halka oy hakkı olarak yansımıştır. Siyasal anlamda ise kendi adlarına karar vermek adına seçerek görevlendirdiği birey veya kurumları ifade etmektedir. Demokratik yapılarda temsil açısından iki önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar parlamento ve siyasi partilerdir. Parlamento ve siyasi partiler hem siyasal iktidarın belirlendiği hem de siyasal temsilin gerçekleştiği kurumlar olarak göze çarpmaktadır (Tekin ve Çiftçi, 2006: 71). Pitkin 'e göre temsil basit bir ifadeyle yeniden sunmaktır. Siyasal temsilde ise yönetilenlerin tercihlerini, fikirlerini ve taleplerini onlarla ilgili politikaları mevcut kılmayı gündeme getirmektedir. Siyasal temsil, birinin veya birilerinin diğerleri adına konuşarak onları savunmasını içermektedir. Başka bir bakış açısıyla siyasal temsil bir tür yardımcıdır. Fakat burada açık anlamı gibi görünen siyasal temsilin farklılaşmış iç içe geçmiş boyutları göz ardı edilmemektedir. Siyasal temsilin, çok boyutlu yapısı kesin olarak belirlenmiş bir tanımını sunmayı zorlaştırmaktadır. Fakat tüm bu zorluklara rağmen siyasal temsil, temsilci ile temsil edilen arasında siyasal bir bağ kurmayı başarmaktadır (Özkan, 2020: 56,57). Yaşanan bu gelişmeler İngiltere, Fransa ve Amerika parlamentolarında temsili demokrasiyi geliştirirken 14. yy. dan beri sürekliliğini devam ettiren emredici vekalet yerini yeni temsil anlayışına bırakmıştır.

XVIII. Yüzyıl filozoflarını takip eden hukukçular temsil nazariyesi tatbik etmişlerdir. (Duverger ve Özbudun,1962: 96). Temsil kavramına farklı yaklaşımlar getiren E. Burke, temsil kavramının amacını yetkin ve doğal vicdan ile uyumlu kararlar alarak seçmenlere hizmet etmek olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda bu hizmetin ahlaki bir görev olduğunu da belirtmiştir

(Heywood, 2010: 293). Burke'ye göre hükümet, şahsi isteklere göre değil akıl ve mantığa uygun bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bu sebeple temsilciler halkın istekleri doğrultusunda değil kendi şahsi isteklerini ön plana çıkararak davranmalıdır (Örs, 2006: 16). Paine ise diğer düşünürlerden farklı olarak temsilcilerin, seçmenlerden bağımsız olarak faaliyette bulunmamalarını ifade etmektedir (Heywood, 2010: 294). Temsil tek başına bir sorumluluk göstermez fakat temsil ile birlikte sorumlu hükümet fikrinin birleşmesi sonucu sorumluluk bilinci doğmaktadır. Modern demokrasilerde kamusal siyasallaşma evresi seçmenlerden kamu çalışanlarına kadar bütün unsurları kapsayan siyasetin oluşmasına aracı olmaktadır. Meydana gelen siyasallaşma süreci temsil ile karşılık bulmasından dolayı seçmenler, siyasetçilere siyasi kararların alınması için yetki vermektedir (Kılıç, 2017: 272). Dahl'a göre toplumda siyasi eşitliğin sağlanabilmesi için toplumu oluşturan tüm etnik unsurların görüşlerini serbest bir şekilde ifade etmesi gerekmektedir. Bu unsurlar sadece düşüncelerini ifade etmekle kalmayıp yapılan özgür ve serbest seçimlere katılması elzemdir. Demokrasinin sınıf fark etmeksizin uygulanabilmesi zalimlerin ve zorbaların yönetime geçmesini engellemektedir. Yürütmenin sahip olduğu *kamu gücü* otoriter rejimlerin eline geçmesi durumunda hak ve özgürlüklerin kısıtlanması veya tamamen ortadan kaldırılması gündeme gelmektedir. Hak ve özgürlüklerin yok edilmesi toplumda egemen düşüncelerin yayılmasına sebep olmaktadır. Gelişmelerin bu şekilde devam etmesi eşit temsil düşüncesine aykırıdır (Dahl, 2001: 52-57). II. Dünya Savaşı'ndan sonra kökeni eskiye dayanan modernite kavramı sorgulanırken modernizm karşıtı düşünceyle temsil hakkında birtakım eleştiriler gündeme gelmiştir. Modern demokrasi fikrinin öncülerinden N. Schwartz, siyasal temsil kavramından “*halk ile siyasi otorite arasında köprü kuran mekanizma*” olarak bahseder (Özkan, 2020:238). Güçlü bir siyasal temsil, demokrasi için önemli görülmektedir. Güçlü bir siyasal temsil ile desteklenen

hükümetler istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. Basit çoğunluk gibi seçim sistemleri eşit dağılımlı temsil yerine güçlü bir siyasi temsili savunmaktadır. Böyle bir sistemde çoğunluğa karşı azınlıkta kalan siyasi oluşumlar parlamento da yeterli düzeyde temsil edilmemektedir. Bu temsil edilmeme durumu siyasette temsil sorununa sebep olmaktadır (İnan, 2022:204). Temsil kavramı hakkında olumlu düşünce de olan kadar olumsuz düşünen filozoflarda bulunmaktadır. Bunların başında Jean Jacques Rousseau gelmektedir. Rousseau, temsil kavramına ulusal egemenlik açısından bakarak halk egemenliğinin, temsil veya herhangi bir aracı ile devredilemeyecek kadar önemli bir unsur olduğuna savunmaktadır. Ayrıca Rousseau milletvekillerinin, milletin temsilcisi olmayacaklarını ve halkın onay vermediği hiçbir kanunun uygulanamayacağını belirtmektedir. 1789 Fransız İhtilali'nden önce siyasal temsilde belirleyici faktör din unsuru idi devrim ile birlikte kilisenin egemen skolastik düşüncesi yıkılınca siyasal temsilin belirleyici unsuru evrensel akıl olmuştur (Bal vd., 2014: 129). Eşit ve özgür olarak gerçekleştirilen seçimlerde herhangi bir seçim bölgelerinden en çok oyu alan partinin bütün milletvekilliklerini elde etmesinin mümkün hale getiren seçim sistemine basit çoğunluk, salt çoğunluğa değil alınan oy oranına göre milletvekilliklerin belirlendiği seçim sistemine ise nispi temsil sistemi denilmektedir (Eren, 2008: 75). Halkı temsil edecek temsilcilerin seçilmesini sağlayan esaslara seçim sistemi denilmektedir. Seçim sistemleri ya temsilde adaleti ya da yönetimde istikrarı sağlamaktadır. Yönetimde istikrarı sağlayan basit çoğunluk sisteminde salt çoğunluk esası önemli görülmektedir. Bu seçim sisteminde küçük siyasi oluşumlar saf dışı bırakılmaktadır Temsilde adalet ilkesi seçimlerde alınan oy oranını parlamentoda adaletli bir şekilde dağıtılmasını sağlayan nispi temsil sistemini ortaya çıkarmaktadır. (Ateş ve Utkan, 2017: 219). Parlamento'da temsil edilmeyen kesimlerin varlığı

toplumda belirgin bir şekilde temsil sorununa sebep olmaktadır (Barış ve Kaya, 2025: 1151).

1950 genel seçimlerinde DP %53,35 oy oranıyla %83,57 oranında temsil ve 408 milletvekili kazanmıştır. CHP ise 39,78 oy oranı ile %14,40 temsil ve 69 milletvekili elde etmiştir. 1954 genel seçimlerine gelindiğinde temsil sorunu derinleşmiştir: DP %56,61 oy oranı ile %92,98 temsil ve 503 milletvekili kazanmıştır. DP, basit çoğunluk sisteminin verdiği avantajla bu seçimlerde muhalefeti etkisiz hale getirmiştir. CHP ise %39,78 oy oranıyla %14,40 oranında temsil ve 69 milletvekili kazanmıştır. 1957 genel seçimlerinde ise iktidar ile muhalefetin oyu yaklaşmasına rağmen temsil sorunu devam etmiştir. Demokrat Parti %47,88 oy oranı ile %69,50 temsil ve 424 milletvekili elde etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ise %41,09 oy oranı ile %29,18 temsil ve 178 milletvekili kazanmıştır (Eren, 2008: 83). Temsil sorunu, Türk siyasi tarihinde 1957 genel seçimleri dahil olmak üzere Demokrat Parti iktidar döneminde belirgin bir şekilde kendini göstermiştir.

4.1. 1957 Genel Seçimleri ve Temsil Sorunu

1954- 1957 yılları siyasi partiler açısından önemli gelişmelerin olduğu dönemdir. 1954 yılından sonra enflasyona bağlı ekonomik kriz, Kıbrıs meselesi sebebiyle İstanbul'da meydana gelen 6-7 Eylül olayı ve ispat hakkı talep edenlerin Demokrat Parti'den ayrılıp Hürriyet Partisini kurması 27 Ekim'de gerçekleşecek seçimde muhalefetin iş birliği yapmasına sebep olmuştur (Haydaroglu ve Çevik, 2016: 55). 27 Ekim 1957 genel seçimlerinin zamanı yaklaşırken Demokrat Parti hükümeti muhalif partilerin ortak karar almasını engellemek için seçim yasasında değişikliği getirmiştir. Bu değişiklik ile birlikte herhangi bir siyasi partinin farklı siyasi partilerce aday gösterilmesi engellenmiştir (Nergiz, 2020: 478). Türk siyasi tarihinde 1957 genel seçimleri önemli yer işgal etmektedir. Seçimler 1958

yılında gerçekleşecekken DP hükümeti muhalefetin birleşmesini engellemek için bir yıl erkene alarak 1957 yılında gerçekleşmesini sağlamıştır. Seçimlere DP, CHP, HP, CMP, TKP ve Vatan Partisi katılmıştır (Özdoğan, 2021: 1). Türkiye’de meydana gelen iç ve dış gelişmelerin etkisiyle erken seçim kararı alınmıştır. Seçimler 27 Ekim 1957 tarihinde yapılmıştır. Seçim kararının alınması üzerine muhalefet partileri toplantı yaparak seçim ittifakı konusunda uzlaşmıştır (Eroğlu, 2003: 195).

1957 yazına gelindiğinde Türkiye’de siyasi partiler erken genel seçime hazırlanıyordu bu sırada muhalif partiler birlik sorunları üzerine toplantı yapıyorlardı, Eylül ayına gelindiğinde ise CHP, CMP ve HP arasında seçim ittifakı olamayacağı anlaşılmıştır. Fakat iktidara geldikleri zaman altı ay içerisinde kurucu bir meclis ile yeni bir rejim kurulmasına takiben genel seçimler yapılacağını ve seçim sisteminin nispi temsil sistemi olarak değiştirileceğine yönelik bildiri yayımlamışlardır (Dağcı, 2005: 26). İsmet İnönü, Malatya’da ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarılması için iktidar değişikliğinin şart olduğunu belirtmiştir. CHP, seçim beyannamesinde tarafsız cumhurbaşkanlığına, Anayasa Mahkemesi ve bağımsız mahkemelerin kurulması, nispi temsil sistemine ve basın özgürlüğüne yer vermiştir. Nispi temsil sistemini modası geçmiş olarak tanımlayan Celal Bayar, seçim sistemi olarak nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde istikrarın olmadığını ve üç ayda bir hükümetin değiştiğini söylemiştir (Eroğlu, 2021: 173). Demokrat Parti, 1954 genel seçimlerinde meclisteki çoğunluğunu fazlaştıran çıkması sonucunda kuruluş ilkelerinden uzak kalarak antidemokratik nitelik kazanmıştır. Bu dönemde muhalefet kanuni tedbirler ile bastırılmıştır. Demokrat Parti’nin giriştiği antidemokratik hareketler 1957 genel seçimleri öncesinde başlayarak 27 Mayıs 1960 İhtilali gerçekleşene kadar devam etmiştir. 1957 yılında yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti, basit çoğunluk sisteminin de verdiği avantaj ile iktidarını

korumuştur. DP'nin oy yüzdesinin diğer muhalefet partilerinin oy yüzdesinden az olması seçim sistemini tekrar tartışılır hale getirmiştir (Atayakul, 2007: 319). Basit çoğunluk sisteminin azınlık yerine çoğunluğun tarafını tutması sebebiyle DP, %47,88 oy oranı ile %69,50 temsil gücü elde etmiştir. Oy oranına göre %21,62 oranında aşkın temsil gücü söz konusu olmuştur. CHP, %41,09 oy oranı ile %29,18 temsil gücü elde ederken %11,91 oranında eksik temsil edilmiştir (Aydın, 2023: 869). İsmet İnönü tek parti devrinde nispi temsil sistemi ile ilgili olumsuz fikirlerini unutarak seçim propagandasında nispi temsil sisteminin geri getirilmesini savunmuştur (Özduygün, 2021: 471). Liste usulü basit çoğunluk sisteminin uygulandığı son seçim 1957 genel seçimleridir. 1957 yılında nispi temsil sistemine geçilememesi muhalif partilerin iş birliği yapmasına sebep olmuştur. Muhaliflerin iş birliği söylentilerinin yayılması sonucunda Demokrat Parti hükümeti seçim yasasını değiştirerek muhaliflerin tek bir çatı altında birleşmesini engellemiştir (Nişancı ve Özdemir, 2017: 731). Siyasi partiler milletvekili aday listelerini Yüksek Seçim Kurulu'na teslim etmiştir. Siyasi partilere yurt genelinde seçim propaganda izni verilmiştir (Ulus, 8-9 Ekim 1957). Seçim propagandası 9 Ekim 1957'de başlamasına rağmen Demokrat Parti, seçim beyannamesini yayımlamamıştır. Bu sıralarda yeni kurulan Hürriyet Partisi, seçim beyannamesini yayımlamıştır. Hürriyet Partisi'nin seçim vaatleri şöyledir: Seçim Kanunu nispi temsil sistemi olarak değiştirilecek. Anayasa değişikliğine gidilerek hak ve özgürlükler demokratik anlayış ile tesis edilecek. Milletvekillerine seçim öncesinde ve sonrasında mal beyanı zorunlu hale getirilecek. TBMM ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere İki meclisli yapı oluşturulacak. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek için Anayasa Mahkemesi kurulacak. Üniversitelerin özerkliği mümkün hale getirilecek. Basın özgürlüğü korunacak. Ekonomik durum düzeltilecek. Vatandaşlara ayırım yapılmaksızın kamu

hizmet sunulacak. İşçilere grev hakkı tanınacak (Vatan, 19 Ekim 1957).

1957 genel seçimleri, basit çoğunluk sistemi ile yapılan son seçimdir. Bu seçim sonuçlarında Demokrat Parti elde ettiği temsil oranı ile parlamentoda güçlü konuma gelmesi, halk üzerinde meydana gelen toplumsal hareketler ve ekonomik kriz ülke siyasetinde etkili olmuştur. Demokrat Partiye karşı değişen düşünceler seçim sisteminin değiştiği durumda iktidarın da değişeceği yönündedir. Fakat seçim sisteminin adaletsiz olduğu basit çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sisteminin getirilmesi yönündeki söylemler genellikle muhalif partilerin fikirleri olduğundan dolayı böyle bir değişiklik söz konusu olmamaktadır (Çevik, 2020: 41). Türkiye Cumhuriyeti'nde 1957 genel seçimleri öncesinde ülkede en güçlü siyasi parti Demokrat Parti olmuştur. En güçlü muhalif hareket ise Cumhuriyet Halk Partisidir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1957 genel seçimleri öncesinde aydınlara sahip çıkması ve onlarla hareket etmesi olumlu gelişme olarak karşılanmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi dışında kalan muhalif partiler ise ekonomik sıkıntılar ve özgürlük konuları üzerinde durmuşlardır. Fakat bu sorunlara somut çözümler üretememişlerdir. Seçimlerde Demokrat Parti, oy kaybına rağmen %47 oy oranı ve basit çoğunluk sisteminin verdiği avantaj ile tekrar iktidar olmuştur. Ayrıca parlamento da 424 vekil kazanmıştır. CHP, %41,09 oy oranıyla 178 vekil kazanmıştır (Tunç, 2017: 252). 1954 genel seçimlerinde Demokrat Parti %57,61 oy oranı ile 503 vekil kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi %35,36 oy oranıyla 31 vekil elde etmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi %4,85 oy oranı ile 5 vekil meclise göndermiştir. 1957 genel seçimlerinin sonuçları şöyle olmuştur: Demokrat Parti %47,88 oy oranı ile 424 vekil kazanırken Cumhuriyet Halk Partisi %41,09 oy oranı ile 178 vekil elde etmiştir. Demokrat Parti'nin oy oranı ve milletvekili sayısı azalırken Cumhuriyet Halk Partisi'nin hem oy oranı hemde

milletvekili sayısı artmıştır (Ün, 2025: 64). Muhalefetin bütün çabalarına rağmen 27 Ekim 1957 genel seçimlerini Demokrat Parti kazanmıştır. Demokrat Parti'nin bu seçim zaferi 1950 ve 1954 yılındaki seçim zaferi kadar parlak olmamıştır. Oy oranı ve meclise gönderdiği vekil sayısında azalma görülmüştür. %47,88 oy oranı ile ilk kez %50'in altına düşmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi ise %41,09 oy oranıyla iktidar olmaya yakın parti olarak görünmektedir. Cumhuriyetçi Millet Partisi %7,14 oranı elde etmiştir. Hürriyet Partisi %3,84 oy oranı almıştır. Bu seçimlerde muhalif partilerin toplam oy oranı Demokrat Parti'nin oy oranını geçmiştir. Bu tablo siyasi tarihte şunu göstermiştir: 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşmeseydi iktidar demokratik yollar ile değişecektir (Çakmak, 1985: 264). Cumhuriyet döneminin en eski siyasi oluşumu olan Cumhuriyet Halk Partisi, 1957 genel seçimlerinde %41,09 oy alarak iktidar olmaya yaklaşmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra nispi temsil sistemi ile yapılan 1961 genel seçimlerinde %36,7 oy oranı elde etmiştir. Bu sonuçlar uygulanacak seçim sistemlerinin iktidarı belirleme açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Tekelioğlu, 2025: 40,41).

Tablo 1. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri 'nin Basit Çoğunluk Sistemine Göre Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı	Temsil Yüzdesi	Aşkın Temsil	Eksik Temsil
DP	4.372.621	%47,88	424	%69,50	%21,62	-
CHP	3.753.136	%41,09	178	%29,18	-	%11,91
CMP	652.064	%7,14	4	%0,65	-	%6,49
HP	350.597	%3,84	4	%0,65	-	%3,84
Bağımsız	4.994	%0,05	0	%0	-	%0,05

27 Ekim 1957 genel seçimlerinde Demokrat Parti, %47,88 oy oranıyla 424 milletvekili kazanmıştır. Seçimlerde basit çoğunluk yönteminin kullanılması sonucunda Demokrat Parti, %21,62 oranında aşkın temsil elde ederek ülke genelinde %69,50 temsil yüzdesine sahip olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi ise %41,09 oy oranı ile 178 milletvekili kazanmıştır. Basit çoğunluk

sisteminin olumsuz etkileri sebebiyle Cumhuriyet Halk Partisi ülke genelinde %11,91 oranında eksik bir şekilde temsil edilmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %7,14 oy oranı ile 4 milletvekili elde etmiştir. Bu gelişmelere rağmen parlamento da %6,49 oranında eksik temsil edilmiştir. Diğer bir muhalefet partisi olan Hürriyet Partisi, %3,84 oy oranıyla 4 milletvekili elde etmiştir. %3,84 oranında eksik temsil edilmiştir.

Tablo 2. 27 Ekim 1957 Genel Seçimleri 'nin Nispi Temsil Sistemine Göre Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı	Temsil Yüzdesi	Aşkın Temsil	Eksik Temsil
DP	4.372.621	%47,88	311	%47,88	-	-
CHP	3.753.136	%41,09	260	%41,09	-	-
CMP	652.064	%7,14	30	%7,14	-	-
HP	350.597	%3,84	9	%3,84	-	-
Bağımsız	4.994	%0,05	0	%0,05	-	-

27 Ekim 1957 genel seçimleri basit çoğunluk sistemi ile değil de nispi temsil sistemi ile yapılsaydı Demokrat Parti, %47,88 oy yüzdesi ile 311 vekil çıkararak %47,88 oranında temsil elde etmiş olacaktı. Cumhuriyet Halk Partisi ise %41,09 oy yüzdesi ile 260 milletvekili elde ederek temsil yüzdesi %41,09 olacaktı. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %7,14 oy yüzdesi ile 30 vekil çıkararak %7,14 temsil elde etmiş olacaktı. Hürriyet Partisi, %3,84 oy yüzdesi ile 9 vekil elde ederek %3,84 oranında temsil elde etmiş olacaktı. Nispi temsil sistemi seçimlerde eşit temsili sağladığı için siyasi partilerin, seçimlerde aldığı oy yüzdeleri ülke genelindeki temsil düzeylerine yansımaktadır.

Tablo 3. 1957 Genel Seçimlerinde Sivas, Sinop, Malatya, Adıyaman ve İstanbul'un Basit Çoğunluk Sistemine Göre Sonuçları

Şehirler	Siyasi Partilerin aldığı oy oranları ve vekil sayıları				
	DP	CHP	CMP	HP	Vatan Partisi
Sivas	%39,6 (0)	%53 (15)	%7,4 (0)	%0(0)	%0(0)
Sinop	%37,9 (6)	%37,1 (0)	%24,9(0)	%0(0)	%0(0)
Malatya	%32,8 (0)	%65,3 (9)	%0,7 (0)	%1,2 (0)	%0(0)
Adıyaman	%49,8 (5)	%37,7 (0)	%0,3 (0)	%12,2(0)	%0(0)
İstanbul	%52,7 (39)	%40,5 (0)	%4,3 (0)	%2,5 (0)	%0(0)

Demokrat Parti, Sivas'tan %39,6 oy elde etmiş fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin oy oranını geçemediği için milletvekili çıkaramamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, %53 oy ile 15 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi, %7,4 oy almasına rağmen yine milletvekili çıkaramamıştır. Demokrat Parti, Sinop'ta Cumhuriyet Halk Partisi'nin önüne geçerek %37,9 oy alarak 6 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Hürriyet Partisi ve Vatan Partisi basit çoğunluk sisteminin dezavantajlı durumundan dolayı milletvekili çıkaramamıştır.

Demokrat Parti, Malatya'dan %32,8 oy almasına rağmen Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerisinde kalarak milletvekili çıkaramamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise %65,3 oy alarak 9 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi de Demokrat Parti gibi milletvekili çıkaramamıştır. Demokrat Parti, Adıyaman'da %49,8 oy alarak 5 milletvekili çıkarmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi %37,7 oy almasına rağmen Demokrat Parti'nin oy oranını geçemediği için milletvekili çıkaramamıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi, Hürriyet Partisi ve Vatan Partisi de aynı sebepten dolayı milletvekili elde edememiştir. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak üzere diğer siyasi partileri geride bırakarak İstanbul'dan %52,7 oy ile 39 milletvekili elde etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Hürriyet Partisi ve Vatan Partisi İstanbul'dan basit çoğunluk sisteminin adaletsizliği yüzünden milletvekili çıkaramamıştır.

Tablo 4. 1957 Genel Seçimlerinde Sivas, Sinop, Malatya, Adıyaman ve İstanbul'un Nispi Temsil Sistemine Göre Sonuçları

Şehirler	Siyasi Partilerin aldığı oy oranları ve vekil sayısı				
	DP	CHP	CMP	HP	Vatan Partisi
Sivas	%39,6 (6)	%53(8)	%7,4 (1)	%0(0)	%0(0)
Sinop	%37,9 (3)	%37,1(2)	%24,9(1)	%0(0)	%0(0)
Malatya	%32,8 (3)	%65,3 (6)	%0,7(0)	%1,2(0)	%0(0)
Adıyaman	%49,8 (3)	%37,7 (2)	%0,3 (0)	%12,2(0)	%0(0)
İstanbul	%52,7 (20)	%40,5(17)	%4,3 (1)	%2,5 (1)	%0(0)

27 Ekim 1957 genel seçimleri basit çoğunluk sistemi ile değil de nispi temsil sistemi ile yapılsaydı Sivas, Sinop, Malatya, Adıyaman ve İstanbul için sonuç şöyle olurdu: Demokrat Parti, Sivas'tan %39,6 oy ile 6 milletvekili çıkaracaktı. Cumhuriyet Halk Partisi ise %53 oy ile 8 milletvekili elde edecekti. Diğer bir muhalif parti Cumhuriyetçi Millet Partisi %7,4 oy ile 1 vekil kazanmış olacaktı. Demokrat Parti, Sinop'tan %37,9 oy ile 3 vekil kazanacakken Cumhuriyet Halk Partisi, %37,1 oy ile 2 vekil elde etmiş olacaktı. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %24,9 oy ile 1 milletvekili kazanmış olacaktı.

Demokrat Parti, Malatya'dan %32,8 oy ile 3 milletvekili elde edecekken Cumhuriyet Halk Partisi %65,3 oy ile 6 vekil kazanacaktır. Adıyaman da ise Demokrat Parti, %49,8 oy ile 3 vekil elde etmiş olacaktı. Cumhuriyet Halk Partisi ise %37,7 oy ile 2 vekil çıkarmış olacaktı. Demokrat Parti, İstanbul'da %52,7 oy ile 20 vekil elde etmiş olacaktı. Cumhuriyet Halk Partisi ise %40,5 oy ile 17 vekil kazanmış olacaktı. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %4,3 oy ile 1 vekil elde etmiş olacaktı. Hürriyet Partisi ise %2,5 oy ile 1 vekil elde edecektir.

5. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti 1946 genel seçimleriyle birlikte çok partili siyasi sürece girerken, aslında kurulan DP ve MKP gibi yeni siyasi partiler nispi temsil sistemine geçişin bir an evvel yapılmasına işaret ederek daha baştan temsil sorununun

yaşanacağını görmüştü. Ancak iktidar bunlara kulak tıkadığı gibi seçimi de öne alarak bilhassa DP'nin seçimlere tam örgütlü ve hazır bir şekilde girmesinin önüne geçerek tartışmaların başka yöne kaymasına da yol açmıştır. Dolayısıyla ilk çoklu seçimlerde siyasi temsil tartışmaları ötelenmiştir. Muhalefet partisi olarak sonraki yıllarda da parti kongresi ve toplantılarla seçim sistemin demokratik hale dönüştürülmesi adına Hürriyet Misakı ve bazı beyanlarla iktidara çağrıda bulunulması Türkiye için daha baştan büyük bir fırsatken mevcut sistemde diretilmesi büyük bir kayıp olmuştur. Zira 1950 seçimleriyle iktidar el değiştirirken gücün yeni sahibi DP, savunduğu fikirden zamanla uzaklaşmayı tercih etmiştir. 1950 seçimlerine gidilirken seçim kanununa yönelik yapılan gizli oy ve açık sayım değişikliği ile yargı güvencesinin teminini sağlayan seçim kurulu düzenlemesini yeterli görmeye başlamıştır. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde Demokrat Parti, %52,68 oranında rekor bir oy ile iktidar olmuştur. 1950 genel seçimleri ile birlikte Demokrat Parti'nin TBMM'de temsil yüzdesi 85,42'ye çıkmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin oyu ise %39,45'te kalmıştır. Temsil oranı ise %14,17 olmuştur. Türk siyasetini ilerleyen yıllarda krize sokacak tehlike ortadır. Bu sonuçlar ile temsil sorunu açık bir şekilde kendini göstermiştir. Demokrat Parti, iktidar olduktan sonra seçim sistemi ile ilgili çağrılarını unutarak sonraki seçimlerde iktidar olabilmek için basit çoğunluk sistemini değiştirmemiştir. 1954 genel seçimlerine gelindiğinde temsil sorunu derinleşmiştir. Demokrat Parti'nin TBMM'deki temsil gücü %35'lerden %90'a kadar çıkmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise temsil gücü %6 olmuştur. Böylece bu sonuçlar ile birlikte muhalefet etkisiz hale getirilmiştir. 1954 genel seçimlerinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi tarafından sıklıkla nispi temsil sistemi gündeme getirilmiştir. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin çağrıları sonuçsuz kalmıştır. Muhalefet oluşan tablodan rahatsız olurken, sertleşmiş ve iktidarında zamanla kendi içinde bilincini kaybetmesinde etkili olmuştur. Demokrat Parti döneminin son

seçimi 1957 genel seçimlerinde Demokrat Parti, %47,88 oy oranı ile 424 vekil, %21,62 oranında aşkın temsil gücü elde etmiştir. TBMM'deki temsil yüzdesi %69,50 olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi ise %41,09 oy oranı ile 178 vekil, %11,91 oranında eksik temsil elde etmiştir. Kayda değer bir yükseliş göstermesine rağmen TBMM'deki temsil yüzdesi %29,18'de kalmıştır. Arka arkaya üç seçimde yaşanan bu durum, iktidar ve muhalefet ilişkisini de siyasetin asıl gündemden giderek uzaklaştırırken, siyasi kısırlaşma ve gerilimi artıran suni meseleler siyasette dogmatikliği besler hale gelmiştir. Türk demokrasisine büyük zarar vermiştir.

Basit çoğunluğa dayalı seçim sistemleri siyasal hükümetleri sağlamlaştırırken temsili demokrasiyi uygulanamaz hale getirmiştir. Böylece çoğunluğun meydana getirdiği tiranlığın oluşmasına sebep olduğu denilebilir. Çok partili hayata geçişle birlikte demokrasinin daha hızlı gelişmesi ve güçlenmesi umulurken tek parti döneminin alışkanlıklarının da tam olarak sıyrılamamanın da etkisiyle otoriterleşen idareye yanıt anti demokratik bir yolla olmuştur. Rejimi korumak bahanesiyle sisteme daha fazla zarar verilmiştir. Tabii ki tüm olup bitenleri sadece meclisteki temsil sorununa bağlamak doğru değildir. Ancak mecliste daha dengeli bir parlamenter dağılımın istikrarlı bir şekilde yaşanması sisteme müdahale sürecinin daha temkinli olmasına imkân sağlayabilirdi.

KAYNAKÇA

- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Akandere, O. (2010). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(76), 1-26.
- Akandere, O. (2009). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 25(75), 437-464.
- Akşam, 1946.
- Akbalık, H. (2006). *1946-1950 Döneminde CHP'nin Seçim Çalışmaları*, Malatya İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- Atayakul, F. A. (2007). *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aydın, T. (2023). 1957 Genel Seçimleri: Taşrada Değişen Siyaset Dengesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 865-880.
- Ateş, F., ve Utkan, T. (2017). Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Bağlamında 1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal Of International Social Research*, 10(54).
- Barış, Ö., ve Kaya, A. E. (2025). Sosyal Medyada İdeolojik Faaliyetlerin İncelenmesi: Z Kuşağı Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 1148-1169.

- Bal, H., Bakan, S., ve Koç, Y. (2014). Sosyo-Politik Parametreler Açısından Van'daki Siyasal Temsil Anlayışı: İl Merkezi Üzerine Bir Araştırma. *İletişim ve Diplomasi*, (4), 129-152.
- Cumhuriyet, 1946.
- Cumhuriyet, 1947.
- Cumhuriyet, 1948.
- Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-8.Dönem (1946-1950) Cilt I*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Çelebi, O. (2015). Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri. *Turkish Studies*, 10(1), 251.
- Çevik, S. N., (2020). *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye'de Seçimler (1946-1965)*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Çakmak, C. (1985). Türkiye'de 1950'li Yıllardaki Genel Seçimler Üzerine Bir Deneme. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 12 (3-4) 245-283.
- Demokrat Parti Programı, (1946).
- Dahl, R, A. (2001). *Demokrasi Üstüne*. (Çev.: Betül Kadioğlu). Ankara, Phoenix Yayınları.
- Duverger, M., ve Özbudun, E. (1962). Partiler ve Siyasi Rejimler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1).
- Dağcı, G. T. T. (2005). Türk Siyasi Tarihinde Hürriyet Partisi'nin Yeri. *Recent Period Turkish Studies*, (8), 15-29.
- Doğanay, T. C. (2025). Türkiye'de Siyasi Parti Kurumsallaşmasının Yapısal Analizi: 1961-2023 Genel Seçim Dönemlerinde İdeal Katılım, Kolektif Temsil ve

- Temsilde Adalet Düzeyi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 85, 10-120.
- Eroğlu, M. A., (2021). *Demokrat Parti'nin Genel Seçim Vaatleri (1946-1957)*. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iğdır.
- Eren, A. (2008). Türkiye'de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 63-110.
- Eroğlu, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gürleyen, S. (2012). *Siyasi Temsil Teorisi Kavram Tarih, Felsefe*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Haydaroğlu, C., ve Çevik, G. (2016). Türkiye'de Seçim Sistemlerinin Demokrasi ve Ekonomi İlişkisi Çerçevesinde İncelenmesi. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 51-63.
- Heywood, A., (2010). *Siyaset, Liberte* Yayınları, Ankara.
- Işık, A. (2016). Sieyès Hala Yaşıyor Mu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 183-200.
- İnan, M. (2022). Siyasal Temsilin İki Yüzü, 4th International Social Sciences Congress, AEGEAN SUMMIT, Muğla.
- İdem, T. (2022). Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1372-1389.
- Tuncer, E. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV Yayınları.

- Kılıç, Ö. (2014). *Türkiye’de Seçim Sistemlerinde Yapılan Değişiklikler ve Bunların Seçim Sonuçlarına Yansımaları*, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara.
- Kılıç, A. (2017). Siyasi Sorumluluk Kurumunun Hükümet Sistemleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8, 269-299.
- Kılıç, C. (1995). *Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kapıdan, M, A. (2019). *Türkiye’de Parlamento Seçimleri ve Yasal Çerçevesi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Nergiz, B. (2020). Türkiye’de Çok Partili Döneme Geçiş Sonrası Doğu’da Genel Seçimler ve Milletvekillerinin Demografik Özellikleri (1945-1960). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 473-501.
- Nişancı, Ş., ve Özdemir, A. (2017). Dünyada Uygulanan Seçim Sistemleri Işığında Türkiye İçin Alternatif Seçim Sistemi Önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 723-745.
- Oruç, T., ve Bayrakçı, E. (2018). Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın Aktörler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 463-480.
- Özkan, M. (2020). Siyasal Temsil Bir Kavramın Dönüşümü. *Felsefe Dünyası*, 1(71), 232-262.
- Örs, B. (2006). Siyasal Temsil. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, (35), 1-22.

- Özkan, M. (2020). Demokrasi ve Temsil: Paradoksu Rousseau Üzerinden Okumak. *Siyasal: Journal Of Political Sciences*, 29(2), 403-430.
- Özçelik, T. G. (2021). Yerel Demokraside Temsil ve Katılım. *International Journal of Social Inquiry*, 14(2), 715-739.
- Özkan, M. (2020).Temsili Demokrasiden Demokratik Temsile: Pitkin'i Yeniden Düşünmek. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 55-83.
- Özdurğun, Y. (2021). Türk Siyasi Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanlar ve Tartışmalar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 465-480.
- Pitkin, H. F. (2014), *Temsil Kavramı*. (Çev.: Seda Erkoç), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.
- Sarıca, M. (1969). *Fransa ve İngiltere'de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Şimşek, Ç. D. (2022). Parlamentoda Türk Kadınının Siyasal Temsil Tarihi (1935- 1980). *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 613-631.
- TBMM. (1949). Tutanak Dergisi, Dönem:8, C. 15, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM. (1950). Tutanak Dergisi, Dönem:8, C. 24, Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM. (2026). 1950 Genel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 14.07.2026.
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1950
- Tekelioğlu, O. (2025). Seçim Sistemlerinin Siyasal Hayata Etkileri: 1961 Seçimleri Örneği. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 16(1), 33-54.

- Tunç, B. (2017). Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Kocaeli'ndeki Seçim Faaliyetleri (1950-1957). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 250-264.
- Türk Dil Kurumu, (2026). Temsil, Erişim Tarihi: 21.02. 2026, <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekin, Y., ve Çiftçi, S. (2006). Temsil Krizi Tartışmalarına Bir Katkı: 22. Dönem TBMM'nde Yapılan Bir Alan Araştırmasının Sonuçları Işığında Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Temsil İlkesinin Görünümü. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 69-90.
- Ulus, 1957.
- Uyar, H. (2023). Türk Demokrasi Tarihinin En Önemli Seçimi: 1950 Seçimleri. *Demokrasi Platformu*, 12(38), 52–85.
- Ülman, A. H. (1957) 21 Şubat 1950 Tarih ve 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun Geçirdiği Hazırlık Safhaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), s.59-73
- Ün, Ö. (2025). *1954 Genel Seçimlerinin Zafer, Yeni Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerine Göre Karma İçerik Analizi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Vatan, 1957.

POSTMODERN SİYASAL DÜŞÜNCEDE ÖTEKİ

Enes Berhudan KÖKERER¹

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren felsefe ve sosyal bilimlerde giderek daha fazla tartışılan postmodern düşünce, modernitenin temel varsayımlarını sorgulayan geniş ve çok sesli bir düşünsel alanı ifade eder. Evrensel akıl, nesnel hakikat, tarihsel ilerleme ve özerk özne gibi modern siyaset düşüncesinin dayandığı kavramlar, bu düşünce içinde tarihsel ve olumsal kuruluşlar olarak yeniden ele alınmıştır. Postmodern düşünce tek bir okul ya da öğreti değildir; Lyotard, Derrida, Foucault, Baudrillard, Rorty ve Bauman gibi birbirinden oldukça farklı düşünürlerin görüşleri bu başlık altında ele alınır ve bu düşünürlerin bir kısmı postmodern nitelemesini kendisi için kabul etmez. Bu bölümde postmodern düşünceden söz edilirken, söz konusu düşünürlerin modern akıl ve hakikat anlayışına yönelttikleri ortak eleştirel tutum kastedilmektedir. Bu sorgulama bilgi kuramı ya da estetikle sınırlı kalmamış, siyasal olanın nasıl düşünülmesi gerektiğine ilişkin köklü soruları da gündeme taşımıştır.

Bu soruların siyaset düşüncesi açısından taşıdığı önem, özellikle kimlik, farklılık ve öteki sorunları etrafında belirginleşir. Küreselleşme, göç, kültürel çoğulluk ve kimlik talepleriyle biçimlenen çağdaş toplumlarda farklı olanla nasıl birlikte yaşanacağı sorusu, siyasal tartışmaların merkezine yerleşmiştir. Modern siyaset düşüncesi bu soruyu çoğunlukla evrensel

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-1963-6514.

yurttaşlık, eşit haklar ve ortak akıl gibi kavramlar üzerinden yanıtlamaya çalışmıştır; ancak bu yanıtlar, farklılığı çoğu zaman aynılığa indirgediği ya da görünmez kıldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Postmodern düşünce bu noktada ötekini siyasal düzenin kenarında kalan bir istisna olarak değil, siyasal olanın kuruluşuna içkin bir unsur olarak düşünmeye çağırır. Postmodern düşüncenin bilgi kuramı ve kültür eleştirisi alanındaki etkisi yaygın biçimde tartışılmışken, siyasal açılımlarının öteki kavramı üzerinden bütünlüklü biçimde ele alınması daha sınırlı kalmıştır. Bu bölüm, söz konusu tartışmaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Postmodern düşünceye yöneltile en yaygın eleştiri, evrensel ölçütleri reddetmesinin onu göreciliğe, nihilizme ve siyasal kayıtsızlığa sürükleyeceği yönündedir. Bu eleştiriye göre hakikatin ve evrensel değerlerin sorgulandığı bir düşünce, siyasal eylem için sağlam bir zemin sunamaz; hatta var olan düzene karşı eleştirel bir tutum geliştirmenin olanaklarını da ortadan kaldırır. Postmodern düşüncenin siyasal açılımlarına ilişkin tartışmaların önemli bir bölümü bu nedenle, ölçütlerin yokluğunda siyasetin ve etiğin nasıl mümkün olabileceği sorusu etrafında yoğunlaşır.

Bu bölümün amacı, postmodern siyasal düşüncenin modern siyaset anlayışına yönelttiği eleştiriye ve bu eleştiriden doğan siyasal imkânları öteki kavramı etrafında ele almaktır. Bölümde, postmodern düşüncenin evrensel ölçütleri reddetmesinin siyasal kayıtsızlığa değil, tam tersine ötekine yönelik radikal bir sorumluluğa kapı araladığı ileri sürülmektedir. Buna göre ötekine karşı sorumluluk, postmodern siyaset için isteğe bağlı bir ahlaki tercih değil, anlamın ve kimliğin farklılık aracılığıyla kurulmasından kaynaklanan ontolojik bir zorunluluktur.

Bu doğrultuda bölümde önce postmodern kavramının anlamı ve moderniteyle kurduğu ilişki tartışılacak, ardından Lyotard'ın üst anlatılar ve dil oyunları üzerine görüşleri ile

postmodern düşüncenin olumsuzluk, anlam ve görecelik anlayışı ele alınacaktır. Sonraki kısımda farklılık ve öteki sorununun postmodern düşüncede nasıl konumlandığı incelenecek, ötekine sorumluluk fikrinin en önemli felsefi kaynaklarından biri olan Levinas'ın etik anlayışı değerlendirilecektir. Bunu hakikat, ölçüt ve sorumluluk kavramları etrafında postmodern siyaset teorisinin çerçevesi izleyecektir. Son olarak postmodern düşüncenin totalitarizm karşıtlığı ve çoğulculuk anlayışı değerlendirilecek, sonuç kısmında ise ötekine karşı sorumluluğun postmodern siyaset açısından neden zorunlu olduğu tartışılacaktır.

2. POSTMODERN KAVRAMI VE MODERNİTE İLE İLİŞKİSİ

Postmodern kavramının anlamını belirleyen, büyük ölçüde “post” önekidir. Bu önek kavrama, modern olarak adlandırılan bir aşamanın ardından gelen yeni bir dönem ya da durum anlamı kazandırır. Postmodern yeni bir tarihsel evre ya da bir durum olarak düşünüldüğünde, onu anlamamanın yolu kaçınılmaz olarak moderniteden geçer; kavramın içeriği ancak moderniteyle kurduğu bağlantılar ortaya konduğunda belirginleşir. Zira postmodern düşünce ne denli radikal bir söylemle ortaya çıkmış olursa olsun, modern düşünceyle arasında mutlak bir kopuş bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Postmodern düşüncüyü kavrayabilmek için alışılmış ön kabullerden, bilgiye ve düzene ilişkin yerleşik yorumlardan uzaklaşmak gerekir. En genel ifadeyle postmodern, modernite olarak adlandırılan dönemin kapandığını ve onu izleyen yeni bir dönemin başladığını anlatır. Ne var ki Murphy'nin vurguladığı gibi postmodernite, moderniteye karşıt bir anti-modernite değil, onun sonrasını ifade eden bir post-modernitedir (Murphy, 2000, s. 2). Postmodern düşüncenin modern düşünceyle mücadelesi, modern düşüncenin içindeki sorunlu unsurları ayıklamaya

yöneliktir. Modern düşüncenin ana akımını oluşturan zorunlu, evrensel ve tarih dışı hakikat iddialarını eleştiren postmodern düşünce, düşüncelerin olumsal, sınırlı ve tarihsel olarak konumlanmış niteliğini açığa çıkarmaya çalışır. Bu tutumdan bir modernite düşmanlığı sonucu çıkarmak güçtür.

Postmodern düşüncenin anti-modern olarak nitelenmesinin bir diğer nedeni, onun yalnızca düşünsel düzlemde yeni bir durumu dile getirmekle kalmayıp Batı'nın felaketlerle dolu yakın tarihine karşı da bir tepki ortaya koymasıdır. Bu tepkinin haklılığı tartışma dışıdır; tartışılan, benzer felaketlerin tekrarlanmaması için postmodern düşüncenin ileri sürdüğü görüşlerin modern değerlere yönelik bir saldırı olarak algılanmasıdır. Örneğin modern düşüncenin, dünyanın büyüsunü bozma çabası olarak anlaşılan gelenekle mücadelesinin ve bu mücadeleden elde ettiği kazanımların postmodern düşünce tarafından geri alınacağı kaygısı sıkça dile getirilir. Bauman da ilk bakışta bu kaygıyı doğrular görünen bir saptamada bulunarak postmodernliğin, dünyanın büyüsunü bozmaya yönelik uzun ve sonuçsuz kalmış modern çabanın ardından dünyanın yeniden büyülenmesi olarak görülebileceğini belirtir (Bauman, 2016, s. 51). Ancak Bauman'a göre bu yeniden büyülenme, modernitenin gelenek karşısındaki kazanımlarının yitirilmesi anlamına gelmez. Postmodernliğin dünyaya yeniden kazandırdığı büyü, modernitenin sürgüne gönderdiği insanın ahlaki kapasitesinin yeniden insan dünyasına kabul edilmesi, bu kapasitenin hak ve itibarının yeniden tanınması ve modern kuşkuculuğun üzerine düşürdüğü gölgeden arındırılması şansını da içerir (Bauman, 2016, s. 53).

Postmodern ile modern arasındaki ilişki kurulurken dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Postmodern sözcüğü yalnızca düz anlamıyla, yani modernden sonra gelen olarak okunursa doğrusal bir tarih anlayışı kabul edilmiş olur. Bu da postmodern düşünceyi, meşruiyetini kronolojik ilerleme fikrine dayandıran

modernitenin ana akım düşüncesinin içine hapseder. Postmodern düşünce ne modernitenin ve onun kazanımlarının geride bırakılması ne de kavramı Batı uygarlığının 1875 sonrasındaki evresini adlandırmak için kullanan Toynbee'nin ima ettiği gibi bir dönemin ardından onun bozulmasıyla ortaya çıkan başka bir dönem olarak anlaşılmalıdır. Modern ile postmodern arasındaki bağlantıyı eleştirel bir ilişki olarak düşünmek gerekir; zira postmodern düşünce modernden bağımsız, kendi başına anlaşılabilir bir durum değildir. Lyotard'a göre postmodern, modernin ardından gelen bir aşama değil, en başından itibaren modernin kendi içinde taşıdığı sürekli bir yenilenme dinamiğidir (Anderson, 2016, s. 49). Hatta Lyotard, postmoderni yeniden yazılan bir modernite olarak düşünmenin yanlış olmayacağını belirtir (Docherty, 2000, s. 29).

Bauman postmodernliği, yanılsamalarından arınmış bir modernlik olarak tanımlar. Söz konusu yanılsama, insan dünyasındaki karmaşanın geçici ve giderilebilir bir durum olduğu, er ya da geç yerini aklın düzenli ve sistematik egemenliğine bırakacağı inancıdır (Bauman, 2016, s. 51). Bu inancın çizdiği dünya, metafizik varsayımların, tözcü düşüncelerin ve sarsılmaz hakikatlerin mitsel dünyasıdır. Postmodernizmin sert eleştirmenlerinden Eagleton bile postmodernitenin modernliğin mitsel yanlarını açığa çıkaran bir işlev gördüğünü kabul eder (Eagleton, 2011, s. 50). Bauman'a göre mitsel düşüncenin terk edilmesinin sonucu, ne yaparsak ve ne bilirse bilelim karmaşanın ortadan kalkmayacağını, dünyada kurduğumuz küçük düzenlerin ve sistemlerin kırılgan olduğunu kabul etmektir (Bauman, 2016, s. 51). Bu bağlamda postmodern düşünce, soyut aklın dünyevi ve tarihsel niteliğini sürekli olarak vurgular (Şaylan, 2016, ss. 382-383).

3. LYOTARD: ÜST ANLATILARIN SONU VE DİL OYUNLARI

Postmodern kavramına felsefi içeriğini kazandıran etkili metinlerden biri, Jean-François Lyotard'ın 1979'da Quebec Üniversiteler Konseyi için hazırladığı ve gelişmiş toplumlarda bilginin durumunu inceleyen *Postmodern Durum* adlı raporudur. Lyotard bu çalışmada postmoderni en yalın biçimde üst anlatılara karşı duyulan kuşku olarak tanımlar (Gratton, 2018; Lyotard, 1997). Üst anlatılar, bilgiyi ve toplumsal kurumları meşrulaştırmak için başvurulmuş kapsayıcı çerçevelerdir. Tinin diyalektiği, anlamın yorumsanması, akıl sahibi ya da çalışan öznenin özgürleşmesi ve zenginliğin yaratılması gibi anlatılar, modern bilginin kendisini meşrulaştırırken dayandığı büyük hikâyelerdir (Gratton, 2018). Lyotard'a göre modern bilgi, meşruiyetini esas olarak iki büyük anlatıdan alır: Hegelci gelenekte bilginin bütünlüğünü ve tinin kendini gerçekleştirmesini esas alan spekülâtif anlatı ile Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nden miras kalan, insanlığın özgürleşmesini vaat eden özgürleşme anlatısı.

Lyotard'ın bu saptamasının arkasında Wittgenstein'dan devraldığı dil oyunları kavramı yer alır. Bilgi, her biri kendi kurallarına sahip ve birbirine indirgenemeyen dil oyunları içinde üretilir; bilimsel söylem, anlatısal bilgi, ahlaki ve siyasal önermeler farklı kurallara göre işler. Hiçbir dil oyunu, diğerlerini yargılayabilecek üst bir konuma sahip değildir. Üst anlatıların inandırıcılığını yitirmesiyle birlikte bilginin meşruiyeti de sorunlu hâle gelmiş; çağdaş kurumlar meşruiyeti giderek hakikatte değil, verimlilik ve ölçülebilir başarı anlamına gelen performansta aramaya başlamıştır (Gratton, 2018). Lyotard performansa dayalı bu meşrulaştırmanın karşısına, uzlaşmadan çok farklılığı ve yeni kuralların icadını önceleyen paraloji düşüncesini koyar.

Lyotard'ın siyaset düşüncesi açısından en önemli katkılarından biri, 1983'te yayımlanan *Le Différend* adlı eserinde geliştirdiği ihtilaf kavramıdır. İhtilaf, birbiriyle ortak ölçüye vurulamayan söz rejimleri arasındaki çatışmayı ifade eder; böyle bir durumda taraflardan birinin adalet talebini susturmadan anlaşmazlığı çözebilecek tek bir kural bulunmaz (Gratton, 2018). Bu kavram, farklılığı tek bir ölçüte bağlayan her yargılamanın bir tarafın sesini bastırma riski taşıdığını gösterir. Lyotard'ın düşüncesi bu nedenle görecelik suçlamasına karşı, farklılıkları bütünleştirici sistemler içinde eritmek yerine onları görünür kılmayı ve etkin tutmayı savunur. Bölümün ilerleyen kısımlarında tartışılan olumsuzluk, dil oyunları ve ötekine sorumluluk kavramları, Lyotard'ın açtığı bu çerçeve içinde anlam kazanır.

4. OLUMSALLIK, ANLAM VE GÖRECELİK

Aklın dünyevi niteliğini öne çıkaran postmodern düşünce, modern düşüncenin dayandığı hakikat, temsil, özcülük, rasyonellik, evrensellik ve kesinlik ideallerini ve bunlarla birlikte özne-nesne ayrımını eleştiriye tabi tutar. Postmodern düşünce açısından her şey tarihsel ve olumsaldır. Modern düşünce, aklın aynı kuralların her yerde aynı biçimde geçerli olmasını gerektirdiğini varsayar; postmodern düşünceye göre ise bu varsayım rasyonel evrenselciliğin kör noktasıdır. Her durumun anlamı, içinde bulunduğu dönemin kendi akılsallığı çerçevesinde belirir. Bu açıdan bakıldığında akla uygun yaşamak, tutarlılıktan çok esnekliği; farklı durumlarda aynı kalabilmekten çok değişebilmeyi ve her yeni bağlamın gereklerine göre farklı roller üstlenilebilmeyi gerektirir. Postmodern düşünce böylece tek ve mutlak bir hakikat fikrinin sorgulandığı, gerçekliğin sınırsız bir yorum sürecine açıldığı bir imkânlar alanına karşılık gelir.

Postmodern düşünceye göre anlam, yaratıcılığın ürünüdür (Murphy, 2000, s. 67). Sabit bir anlamdan söz etmek mümkün değildir; anlam olumsaldır. Olumsallık, içerik bakımından özcülüğün karşıtıdır: Özcülük belirliliğe, kesinliğe, kalıcılığa ve evrenselliğe gönderme yaparken olumsallık belirsizliğe, geçiciliğe ve göreliliğe işaret eder (Connolly, 1995, s. 47). Rorty'nin olumsallık anlayışı da inançlarımızın ve arzularımızın zamanın ve rastlantının ötesinde herhangi bir dayanağı bulunmadığını, bunların bütünüyle tarihsel ve rastlantısal olduğunu vurgular (Rorty, 1995, s. 17).

Postmodern düşünceye göre evrensel değerler ve bu değerleri güvenceye alabilecek büyük bir anlam bulunmuyorsa, farklı yaşam biçimleriyle birlikte değişen farklı değerleri bir sorun olarak değil, bir zenginlik olarak görmek gerekir. Bu yoruma göre evrensel değerlerin yokluğunda hiçbir değer sistemi üstünlük iddiasında bulunamaz; dolayısıyla bütün değerler ve bu değerlere bağlı yaşam biçimleri eşit ölçüde değerlidir (Küçükalp, 2016, s. 261). Bununla birlikte Rorty gibi bazı düşünürlerin görecelik suçlamasını açıkça reddettiğini ve kendi konumlarını her görüşün eşit derecede geçerli olduğu iddiasından ayırdığını belirtmek gerekir. Bilim felsefesindeki epistemolojik anarşizmiyle tanınan ve postmodern düşünceyle sıklıkla ilişkilendirilen Paul Feyerabend, bu çoğulluğa vurgu yapan önemli isimlerden biridir. Feyerabend göreliliği nihilizmle eşitlemeye karşı çıkar ve onu özgür bir toplumun temel koşullarından biri olarak görür.

Feyerabend'e göre görelilik çoğunlukla yanlış olduğu için değil, korkulduğu için saldırıya uğrar. Modern düşüncenin ortaya çıkardığı toplum, akılsallık üzerine kurulmuş bir toplum olarak anlaşılır; Feyerabend'e göre ise bu toplumda aslında yalnızca aydınların oyunu oynanmaktadır. Aydınlar görelilikten korkar, çünkü Aydınlanma bir zamanlar din adamlarının ve ilahiyatçıların konumunu nasıl tehdit ettiyse görelilik de

aydınların toplumdaki rolünü aynı biçimde tehdit etmektedir. Aydınların eğittiği ve yönlendirdiği kamuoyu da göreliliği kültürel bir çözümlenmeyle özdeşleştirmeyi çoktan öğrenmiştir (Feyerabend, 2017, s. 112).

Aydınların göreliliği bir çözümme olarak görmesinin ardında, göreliliğin toplumu ayakta tutan temellere saygı göstermediği inancı yatar. Bu bakışa göre göreci birey için insan ilişkilerinin bir önemi kalmaz; sözünde durmak, anlaşmalara bağlı kalmak ya da başkalarının yaşamına saygı göstermek gibi yükümlülükler bağlayıcılığını yitirir ve birey anlık isteklerine göre davranan, uygar yaşam için tehlike oluşturan bir varlığa dönüşür. Feyerabend'in dikkat çektiği nokta, Aydınlanmanın aydınlarının bu tutumla muhafazakârlaşmasıdır. Ona göre bu kaygılar, dinin toplumun merkezinden yavaş yavaş uzaklaştırıldığını gören Hristiyanların yakınmalarıyla şaşırtıcı bir benzerlik taşır. O dönemde dile getirilen korku ve kehanetler de benzerdi, fakat gerçekleşmedi: Dinin yerini akılcılığın ve bilimin alması ne bir cennet ne de bir kaos yarattı (Feyerabend, 2017, s. 113).

Feyerabend'e göre özgür bir toplumun yurttaşları temel konularda karar verebilmeli, gerekli bilgiye nasıl ulaşacaklarını bilmeli ve kendilerinininkinden farklı geleneklerin amaçlarını ve bu geleneklerin üyelerinin yaşamındaki yerini anlayabilmelidir. Özgür toplum, bütün geleneklerin eşit haklara sahip olduğu, eğitime ve diğer güç odaklarına eşit biçimde erişebildiği bir toplumdur. Feyerabend'in bu toplum tasavvuru soyut bir zihinsel erdemden değil, farklı görüşlerle kurulan yakın ilişkiler aracılığıyla edinilen bir duyarlılıktan doğar (Feyerabend, 2017, s. 148).

5. FARKLILIK VE ÖTEKİ SORUNU

Bauman'a göre kendimiz üzerine düşünmediğimiz ya da düşünceye başvurma gereği duymadığımız anlarda deneyimlerimizin tipik olduğuna inanırız. Böyle anlarda dışarıdaki bir nesneye kim bakarsa baksın bizim gördüğümüzü gördüğünü, herkesin bizimle aynı güdülerle hareket ettiğini ve bakış açılarının özdeş olduğunu varsayarız (Bauman, 2013, s. 19). Bu inanç ancak düşünceyi devreye sokmadığımız sürece varlığını koruyabilir. Postmodern düşüncenin asıl hedefi, düşünceyi harekete geçirerek dünyaya heterojen mekânların ve zamansallıkların çokluğu olarak bakabilmektir (Heller ve Feher, 1993, s. 7).

Modern düşüncede yabancının ve yabancılığın kültürel ya da fiziksel olarak ortadan kaldırılması yaratıcı bir yıkım olarak görülmüştür. Yıkarken inşa etmek, bozarken düzlemek biçimindeki bu ikilikte yabancı, düzeltilmesi gereken bir aykırılık olarak kavranmıştır (Bauman, 2013, s. 33). Postmodern düşünce için bu yaklaşım baştan sona sorunludur. Postmodern düşünceye göre kişi, kendi grubunun ya da toplumunun görüşlerini ve önyargılarını ötekilere dayatan bir kültürel emperyalizmi reddetmeli; homojenleştirici evrensel bir teorinin içine sindirilemeyen farklılıklara ve kopukluklara saygı göstermelidir.

Mouffe'a göre modern düşüncenin epistemolojik perspektifi demokrasinin doğuşunda önemli bir rol oynamış olsa da bugün toplumlarımızı belirleyen ve özcü olmayan bir bakış açısı gerektiren yeni siyaset yapma biçimlerini kavramanın önünde bir engele dönüşmüştür (Mouffe, 2018, s. 334). Bunun nedeni, bilgi anlayışımızın köklü bir dönüşüme ihtiyaç duymasıdır. Touraine'e göre bu dönüşüm bilgiyi, eğitimi, ahlakı ve siyaseti yasalara uygunluk ya da arzuların bastırılması üzerinden değil, bireyin kendi tekilliğini seçebilmesi ve ötekini farklılığı içinde tanıyabilmesi iradesine dayandırmayı gerektirir

(Touraine, 2016, ss. 38-39). Başka bir ifadeyle postmodern düşüncenin epistemik ve etik sorunu, ötekini kendi kavramlarımızla yorumlamaktan ve biçimlendirmekten nasıl kaçınabileceğimiz sorusudur.

Bauman'a göre postmodern yaşam stratejisinin özü, kimliği sabitlemek değil, sabitlikten kaçınmaktır (Bauman, 2013, s. 132). Kendi düşüncesini mutlak ve her şeyi kuşatan bir yapı olarak sunmaya çalışan her girişime karşı çıkan postmodern düşünce, sonlu ve sınırlı bir tarihin ürünü olarak gördüğü bütün düşünce biçimlerinin değişebilir olduğunu gösterir. Bu yolla ötekine yer açmanın, onun direnişine ve varoluşuna alan tanımının zorunluluğunu sürekli olarak vurgular.

6. LEVINAS VE ÖTEKİNE SORUMLULUK

Postmodern düşüncede ötekine yönelik sorumluluk fikrinin en güçlü felsefi kaynaklarından biri Emmanuel Levinas'tır. Levinas'ı doğrudan postmodern bir düşünür olarak konumlandırmak doğru olmasa da, geliştirdiği etik anlayış Derrida'dan Bauman'a uzanan pek çok düşünürü derinden etkilemiş ve postmodern etiğin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Levinas, Batı felsefesinin ontolojiye verdiği önceliği tersine çevirerek etiği "ilk felsefe" olarak konumlandırır. Ona göre etik, varlığa ilişkin bir kuramdan türetilemez; tersine bütün felsefi soruşturmanın zemini, başka bir insanla yüz yüze karşılaşmanın indirgenemez ilişkiselliğidir (Bergo, 2025).

Levinas, 1961'de yayımlanan *Totalité et Infini (Bütünlük ve Sonsuz)* adlı eserinde Hegelci diyalektiği ve Heidegger'in temel ontolojisini, başkılığı kendi içine sindiren bütünleştirici sistemler olarak eleştirir. Bu sistemlerde öteki, aynının kategorileri içinde kavranarak kendi başkılığından yoksun bırakılır. Levinas'a göre yalnızca etik karşılaşma, bütünlüğün ötesinde kalan gerçek bir aşkınlığı korur (Bergo, 2025). Bu

eleştiri, modern evrensel aklın ötekini kendi kavramlarıyla yorumlayarak aynılaştırdığı yönündeki postmodern eleştiriyle doğrudan örtüşür.

Levinas'ın düşüncesinin merkezinde ötekinin yüzü yer alır. Ötekinin yüzü benim özgürlüğümü kesintiye uğratır ve beni sorumluluğa çağırır; bu yüz, egemenlik kurma isteğime karşı edilgen bir direnişle bana “beni öldürme” der. Bu karşılaşma her türlü kavramsallaştırmadan önce gelir; sorumluluk akılsal bir muhakemenin değil, duyuşsal ve bedensel bir yakınlığın ürünü olarak doğar (Bergo, 2025). Levinas'a göre bu sorumluluk sonsuz ve asimetriktir: Ben ötekine karşı karşılıklılık beklemeden ve bir yarar hesabı yapmadan yükümlüyümdür. Yarar, erdem ya da ödev gibi her türlü değerlendirmeden önce gelen bu yükümlülük, ötekine sorumluluğun seçilmiş bir ahlaki tutum değil, öznenin kendisini kuran bir durum olduğunu gösterir.

Levinas'ın 1974'te yayımlanan *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence* (Varolmaktan Başka ya da Özün Ötesinde) adlı eserinde bu sorumluluk, üçüncü kişi sorunuyla birlikte siyasal bir boyut kazanır. Ben ile öteki arasındaki ikili etik ilişki, bu ilişkinin dışında kalan diğer insanlarla, yani üçüncü kişiyle karşılaştığında adalet, eşitlik ve siyaset soruları gündeme gelir. Etikten adalet geçiş Levinas'ta hiçbir zaman sorunsuz değildir; ancak etik yükümlülük, kurumsal ve siyasal aracılıkların içinde de bir iz olarak varlığını sürdürür (Bergo, 2025). Bu yaklaşım, bölümde savunulan tez açısından önemlidir: Ötekine sorumluluk, siyasal olanın dışında kalan özel bir ahlak alanına değil, adalet ve siyaset sorularının kaynağında yer alan kurucu bir ilişkiye işaret eder. Bauman'ın postmodern etik anlayışının da büyük ölçüde Levinas'ın bu düşüncesinden beslendiği görülür (Bauman, 2016).

7. POSTMODERN SİYASET TEORİSİ: HAKİKAT, ÖLÇÜT VE SORUMLULUK

Postmodern düşüncenin sorgulamadığı neredeyse hiçbir şey yoktur. Geleneksel epistemolojik varsayımları eleştirir, yöntemsel uzlaşımları sarsar, bilgi iddialarına direnir, hakikatin her türlü versiyonuna kuşkuyla yaklaşır ve ana akım siyasal önerilerin kabul edilebilirliğini sorgular. Postmodern düşüncenin nesnel bilgi arayışıyla arasına koyduğu bu mesafenin nihilizme kapı aralayacağı ve toplumsal düzlemde nesnel dayanak noktalarının yokluğundan kaynaklanan bir kinizme yol açacağı düşünülmüştür. Oysa postmodern düşüncenin amacı hakikatin varlığını inkâr etmek değildir. Postmodern düşünce eleştirel bir düşüncedir ve eleştirdiği şey, hakikatin tarihsel olarak sabitlenip metafizik bir biçimde kabul edilmesidir. Bu nedenle hakikatin tarihselliğini ve olumsallığını göz önünde bulundurmamak hem düşünsel hem de siyasal açıdan belirleyici bir önem taşır.

Metafizik düşüncenin anladığı anlamda bir hakikatin bulunmayışının olumlu bir yanı da vardır: İnsanı özgürleştirici bir konuma taşıma potansiyeli. Geleneksel düşüncenin sabit kalıplarından türetilen siyasal tasavvurlardan bağımsız bir siyasetin imkânı, ancak düşünsel düzlemde radikal bir özgürleşmeden doğabilir. Rousseau'nun özgür doğan fakat her yerde zincire vurulmuş insan metaforundan hareketle söylenirse, insan düşünsel olarak özgürdür; ne var ki sürekli değişen şeylerin ardına değişmeyen nedenler yerleştirmek, özgür olan insanı zincire vurur. Hakikat eksikliğinin olumlu yüzünü görebilmek için tözcü düşüncenin zincirlerinden kurtulmak gerekir.

Postmodern kuramcıların önemli bir kısmı, kendi görüşlerinin de ayrıcalıklı bir konuma sahip olmadığını, dile getirdikleri düşüncelerin yalnızca kendilerine ait olduğunu ve başkalarının görüşlerinden üstün sayılamayacağını özellikle vurgular. Ancak bu noktada postmodern düşünce içinde bir

paradoks belirir: Hiçbir görüşün diğerlerinden daha doğru olmadığını söyleyen önerme, kendisi bir doğruluk iddiası taşır. Rosenau bu çelişkiden mantıksal bir çıkış yolu bulunmadığını ve sessiz kalmanın tek seçenek olarak görüldüğünü belirtir (Rosenau, 1998). Yine de burada asıl mesele, durumun mantıksal çözümlemesini yapmaktan çok, mantıksız görünen bu konunun siyasal olarak hangi yükümlülüğü doğurduğunu anlamaktır. Rosenau'ya göre postmodern birey güçlü ve tekil bir kimliğin yokluğuyla tanımlanır; modern öznenin kayıtsızlık olarak gördüğü şeyi o hoşgörü olarak adlandırır. Seçme özgürlüğünü, özgür ifadeyi, bireysel katılımı ve kişisel özerkliği öne çıkaran postmodern birey, evrenselci iddialara ya da ideolojik tutarlılığa gereksinim duymaz; genel kurallardan, her şeyi kapsayan normlardan ve hegemonik düşünce sistemlerinden uzak durur (Rosenau, 1998, s. 99).

Postmodern düşünce belirlenimcilik yerine belirlenemezliği, birlik yerine çeşitliliği, sentez yerine farklılığı, basitleştirmenin kolaylığı yerine karmaşıklığın zorluğunu öne çıkarır. İlgisini genelden çok tikele, nedensel açıklamadan çok metinler arasındaki bağlamsal ilişkilere yöneltir. Bu çerçevede hiçbir perspektife ayrıcalık tanınmaz, çünkü bir perspektifin diğerinden üstün olduğunu gösterebilecek bir ölçüt bulunmamaktadır. Başkalarını kendi görüşünün en iyi, en adil ya da en doğru görüş olduğuna ikna etme çabası da bu nedenle sonuçsuz kalır. Burada amaçlanan, var olan toplumsal ölçütleri işlevsiz kılmak değil, bu ölçütleri yapısöküme uğratarak ötekini bastıran düşünce kalıplarından kurtulmaktır. Toplumsal çözülmeye yol açacak bir kayıtsızlığı meşrulaştırmak, postmodern düşüncenin toplum tasavvuruyla bağdaşmaz.

İdeal toplum düzeni sorusu, düşünce tarihinin en temel sorunlarından biri olmuştur. Modern siyasal düşüncenin rasyonel akıl temelinde kurulabileceğini varsaydığı ideal toplum, postmodern düşünce açısından sorunludur. Postmodern

düşüncenin akla yönelik eleştirisinin birden fazla gerekçesi vardır. Her şeyden önce postmodern düşünce, modern aklın evrenselciliğini ve birlik ile bütünlük kurma çabasını kabul edilebilir bulmaz. Aklın varsayımsal bir kurgu olduğunu ve farklı kültürlerde ve tarihsel dönemlerde hiçbir zaman aynı biçimde anlaşılmadığını vurgular. Modern düşünce ise akıl yürütmenin ülkeden ülkeye, kültürden kültüre ve dönemden döneme temelde aynı kaldığını varsayar. Postmodern siyaset felsefesinin çıkış noktası, aklın kendisi de dahil olmak üzere insana dair her şeyin belli bir tarihsel ve toplumsal bağlam içinde biçimlendiği düşüncesidir. Küçükalp'in özetlediği biçimiyle bu yaklaşım beş temel kabul içerir: Değişmez bir insan doğası yoktur; siyaset sarsılmaz bir temele dayandırılmaz; insanın kendini ve içinde bulunduğu koşulları kavrayışı her zaman sınırlıdır; herkes için geçerli tek bir iyi tanımlanamaz ve tarih, kendi içinde rasyonel bir düzene göre ilerlemez (Küçükalp, 2017, s. 18). Buna göre ideal toplum düzeni, rasyonel ve evrenselci soyut bir akıl ölçütüyle kurulamaz. Postmodern siyasal düşüncenin birey, topluluk, siyaset ve siyasal değerlerin anlamlarını sabitleyecek bir öze sahip olmadığı, içinde bulundukları anın koşullarına göre değiştiği yönündeki iddiası da bu kabulün bir sonucudur (Küçükalp, 2016, s. 181).

Postmodern siyasal düşünceye geleneksel düşünce kalıplarının içinden bakıldığında, onu değerlendirmeye yarayacak bir referans noktası bulunmadığı sonucuna varılabilir. Ne var ki modern siyaset felsefesinde neyi sorunlu bulduğuna bakıldığında, postmodern siyasal düşüncenin de dayandığı bir referans olduğu anlaşılır: farklılığa duyarlılık. Postmodern siyasal düşüncenin modern siyaset düşüncesine yönelttiği eleştiri bu duyarlılıktan beslenir. Farklılıkların korunması bu nedenle postmodern bir yönetim anlayışının kilit taşıdır; postmodern toplum, farklılığın hoş görülmesine dayanır (Murphy, 2000, s. 183).

İlter'e göre modern düşüncede ötekine hoşgörüyle yaklaşmak, onu kendi hâline bırakmak ya da kendini ötekine açmak gibi bir tutum yer almaz; modern düşünce ötekini asimile etmeye, evcilleştirmeye, dışlamaya ya da yok etmeye yönelir. Bu nedenle İlter, modern olmanın sömürgeleştirmeye yatkın olmak anlamına geldiğini ve modernleşmenin tarihinin emperyalizmin ve sömürgeciliğin tarihiyle iç içe geçmesinin bir rastlantı olmadığını ileri sürer (İlter, 2006, s. 2). Postmodern düşünce ise bu emperyal tahakküme ve Batı merkezli sömürü ilişkilerine karşı çıkar. Postmodernizme eleştirel yaklaşan Eagleton da postmodern söylemin kendisini dünyanın ezilmiş ve yenilmiş insanların sesi olarak sunduğunu ve bu iddiayla modern düşüncenin baskıcı kimliğini sarstığını belirtir (Eagleton, 2011, s. 44). Dolayısıyla postmodern düşüncede sürekli vurgulanan nokta ötekine, yani farklı olana ayrıcalık tanımaktır. Ölçütlerin yokluğunda bunun nasıl mümkün olacağı sorusu ise meseleyi bütünüyle siyasal bir sorun hâline getirir. Çünkü ölçütsüzlük beni ötekine karşı eylemsiz bırakmaz; tam tersine bana siyasal bir sorumluluk yükler. Bu anlamda postmodern düşünce için hiçbir şeyin sabit bir ölçütü yoksa, her şey siyasaldır.

8. TOTALİTARİZM KARŞITLIĞI VE ÇOĞULCULUK

Postmodern düşüncenin karşıtları, bu düşüncenin dil kullanımında karar verilemezliği öne çıkarmasının tarihsel süreçte biriken toplumsal kazanımların içini boşalttığını ileri sürer. Oysa postmodern düşüncenin amacı bir kaos yaratmak değildir. Postmodern düşünce hiçbir toplumsal düzeni bütünüyle bir kenara atmaz; reddettiği, toplumsal düzenlemeleri meşrulaştırmak için başvuru ve kendine özgü birer gerçeklik olarak sunulan kurgulardır (Murphy, 2000, s. 94). Descamps'ın ifadesiyle postmodern siyasal düşüncenin temel sorunu, büyük

sistemlere dayanmadan, fakat ne kinizme ne de umutsuzluğa düşmeden düşünmeyi ve yaşamayı öğrenmektir (Descamps, 2015, s. 234).

Postmodern siyasal tutumun en belirgin özelliği, radikal biçimde otorite karşıtı olmasıdır. Postmodern siyaset anlayışı gücünü, hiçbir siyasal düzenin adaleti bütünüyle cisimleştiremeyeceği inancından alır. Totalitarizm ise tersine siyasal olanla toplumsal olanı özdeşleştirir; ikisi arasında homojen bir bağ kurarak belirli bir siyasal biçimin adaleti eksiksiz biçimde temsil ettiğine inanır. Yukarıda ele alındığı gibi Lyotard'ın üst anlatı eleştirisi esas olarak özgürleşme ve spekülâtif anlatıları hedef alsa da, bu eleştiri postmodern tartışmalarda dinsel ya da seküler, her şeyi kapsayan ve bütünleştirici dünya görüşlerini içine alacak biçimde genişletilmiştir. Bu çerçevede Marksizm, faşizm ve Stalinizm gibi siyasal öğretiler, liberal demokrasinin evrenselci iddiaları ve modern bilim, aşkın ve totalleştirici üst anlatılar olarak eleştiriye konu edilmiştir.

Feyerabend'e göre totaliter düşüncenin ayırt edici özelliği, bilgi ve eylem için evrensel olarak geçerli ve bağlayıcı standartların bulunduğu varsayımdır. Bu varsayım, etkisi entelektüel tartışmaların çok ötesine uzanan özel bir inanç biçimine dayanır: Doğru bir yaşam tarzının var olduğu ve bütün dünyanın bu yaşam tarzını benimsemesinin sağlanması gerektiği inancı (Feyerabend, 2012, s. 20). Postmodern kuramcılar bu inancı paylaşmaz; postmodern bir dünyada hiç kimse nihai doğru yanıtla sahip olduğunu iddia edemez. Postmodern düşünürlerin üzerinde uzlaştığı başlıca nokta totaliter anlatılara karşı çıkmaktır. Çünkü toplumu otoriter ve bütünleştirici bir kuram ya da ideoloji doğrultusunda yapay olarak birleştirme girişimleri inandırıcılığını yitirmiştir; bu girişimlerin önemli bir kısmı felaket ve yıkımla sonuçlanmıştır. 20. yüzyıl kitlesel savaşlara, bürokratik olarak örgütlenmiş soykırımlara, faşist ve Stalinist

totaliter rejimlere tanıklık etmiştir. Postmodern kuramcılara göre bu tarih, modern rasyonalist düşüncenin birlik ve homojen düzen arayışının en yoğun ifadesidir. Sayın'a göre tekilciliğin dayatmalarına boyun eğmek yerine çoğulculuğun öykülerini anlatabilmek ve farklı öyküler anlatma özgürlüğünü yaratabilmek, totaliter düşüncenin yol açtığı yıkımdan kurtulmanın koşuludur (Sayın, 1994, s. 49).

Postmodern toplum için nihai bir perspektiften yoksun olmak, son tahlilde farklılıktan başka bir anlama gelmez. Bauman'a göre dünyayı algılama biçimlerinden birinin ötekilerden üstün olduğu kanıtlanamadığında geriye kalan tek strateji, bu algıların büyük ve indirgenemez bir çeşitlilik taşıdığı gerçeğini kabul etmektir (Bauman, 2014, s. 135). Yine Bauman'a göre toplum her durumda tahayyül edilen bir varlıktır; ancak birbirine kolayca tercüme edilemeyen, kimi zaman birbirinden son derece farklı biçimlerde tahayyül edilir. Bu nedenle bir toplumsal sistemi resmederken bu tahayyüllerden doğan çokluğu, anlaşmazlıkları ve gerilimleri hesaba katmamak ciddi bir hata olur (Bauman, 2014, s. 152). Geçmişin siyasal bunalımları ve günümüzün gerilimleri de büyük ölçüde toplumsala içkin olan bu heterojenliğin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Postmodern siyasal durum, kültürlerin ve söylemlerin çoğulluğunun kabul edilmesi öncülüne dayanır. Farklılıkların korunması postmodern yaklaşımın merkezinde yer alır ve toplumdaki farklılıkların kendini ifade etme ve gerçekleştirme olanaklarının açık tutulması savunulur. Farklılık üzerindeki ısrar, eşdeğer kabul edilen seçenek pratiklerin serbestçe gelişebilmesi talebinde somutlaşır. Postmodern siyasal teori bu nedenle egemen totaliter düşüncenin yerine onu ikame edecek yeni ve bütünleştirici bir söylem inşa etmeyi değil, insanların birbirleriyle özgürce konuşabilmesini ve görüşlerini paylaşabilmesini sağlamak, söylemlerin varlığını ve çokluğunu güvence altına almaktır.

9. SONUÇ

Postmodern düşünce, insan aklının tarihselliğini ve anlamın olumsuzluğunu vurgulayarak modern düşüncenin temelini oluşturan evrensellik, özcülük ve nedensellik gibi idealleri eleştirir. Postmodern düşünce açısından her şey kendi tarihsel bağlamında oluşmuş olumsal olaylardır ve bu olaylar hiçbir zaman genel geçer bir kuralın içine yerleştirilerek anlaşılamaz. Dil oyunlarının doğurduğu anlamsal olumsuzluk sabit bir olgu gibi kavranamayacağından, genel geçerlik adına kurulan standart ve ölçütler de yanıltıcı olacaktır.

Görece yeni bir kavram olan postmodernin ortaya koyduğu düşünceler yoğun tartışmalara konu olmaktadır. Bu tartışmalardan biri de postmodern düşüncenin siyasal bir etik referans sunup sunamayacağıdır. Geleneksel ve modern dönemlerde sorulan temel felsefi sorular ve bunlara verilen yanıtlar, siyasal olanın hangi etik referanslara dayanarak örgütlenmesi gerektiğine ilişkin belirli cevapları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemlerin dili, belli bir hakikat anlayışını her yerde geçerli, sarsılmaz ve kalıcı saymış; siyasal düzeni de bu hakikatten türetilmiş bir yapı olarak haklı göstermiştir. Postmodern düşüncede hakikatlerin kurgusal niteliğine ilişkin kanaat ise her türlü evrensel ve aşkın anlatıyı sarsmıştır. Bu bölümde tartışılan temel soru, siyasal düzlemdeki bu sarsıntının bizi nasıl bir siyasal-etik referansa yönelttiğidir.

Bu bölümde ileri sürülen görüşe göre evrensel ve tekçi bir hakikat anlayışının yokluğu, insanı özgürleştirici bir konuma taşıma potansiyelini açığa çıkarır. Gerek geleneksel gerek modern dönemde düşünce, büyük ölçüde tekçi ve evrensel bir hakikat anlayışı içinde insanı bu özgürlükten yoksun bırakmıştır. Postmodern düşüncüyü özgün kılan, anlamı sonsuz bağlamlara açarak insana genişleyen bir özgürlük alanı sunmasıdır. Ancak postmodern düşüncenin evrenselci akla karşı çıkışı bireye

yalnızca düşünsel bir özgürlük, yani durağan olguların, kavramların ve kategorilerin dar kalıplarından kurtuluş sunmakla kalmaz; ona siyasal olarak radikal bir sorumluluk da yükler. Hiçbir görüşün diğerlerinden daha değerli ya da değersiz olduğu kanıtlanamıyorsa, her görüşün kendi içinde tutarlı ve dinlenmeye değer olarak kabul edilmesi gerekir. Bu gereklilik, postmodern evrede her bireyi ötekinin görüşünün güvencesi konumuna getirir.

Anlamın olumsal oluşuyla genişleyen bu alanda her görüş kendi hakikatini ifade etme olanağı bulur. Postmodern düşünce açısından bu olanak arzu edilen bir şey olmaktan çok bir zorunluluktur; çünkü her tikel anlam ancak kendisinden farklı olan anlamlar aracılığıyla gerçeklik kazanır. Bu bağlamda öteki, ne “ben”in bir yanılması ne de “ben”in bilincini ortaya çıkaran bir olumsuzlama aracıdır. Öteki, bizzat “ben”i var eden fark olarak anlaşılmalıdır. Ötekinin hakikati olmadıkça “ben”in hakikati de olamaz. Buradan hareketle postmodern siyasetin en temel ölçütü, ötekinin farklılığının gözetilmesidir; çünkü anlamı, bireyi ve toplumu var eden şey farklılıktır. Farklılık olmadan ne anlam inşa edilebilir ne de toplum var olabilir. Ötekini susturmak, onun hakikatini yok etmek demektir; evrensel aklın hakikatlerin çokluğunu ortadan kaldırma eğilimi de tam olarak bu susturmaya yol açar.

Kurucu nitelikte düşünsel ya da siyasal ölçütlerin yokluğu, bu açıdan anarşi ya da kinizm doğurmak zorunda değildir; aksine dayanışmayı güçlendirme ve insan ilişkilerindeki önyargıları sarsma imkânı taşır. Postmodern evrede her şey siyasallaşmıştır: Toplumu kuran iktidar odakları da anlamı ortaya çıkaran hakikatler de kendi tarihleri içinde oluşmuş olumsal durumlardır. Dinin, bilimin, devletin, toplumun ve ailenin nihai bir ölçüt sunmadığı bir yerde siyaset tek başvuru alanı hâline gelir ve bu alanın geçerliliği ancak ötekine karşı sorumluluk sürdükçe korunabilir.

Bu noktada postmodern siyasetin anarko-liberal bir toplum tasavvuru olmadığını da vurgulamak gerekir. Herkesin eşit olduğu bir toplum postmodern siyaset için arzu edilen bir durumdur; ancak postmodern siyasetin bireye önerdiği şey, liberal bir toplum idealinin ötesinde, ötekinin farklılığına sahip çıkmasıdır. Bu nedenle ötekine yönelik sorumluluk yalnızca demokratik siyasetin bir gereği olarak görülemez. İlişkisellik ve karşıtlıklar üzerinden kurulan bir anlamlar dünyasında yaşayan bizler için bu sorumluluk kaçınılmaz bir siyasallıktır. Her türlü anlam yapısının sökülebildiği bir dünyada var olabilmek için ötekine ihtiyaç vardır. Kendiliğinden geçerli hiçbir temelin kalmadığı postmodern evrede ötekine karşı sorumluluk, bir gereklilik olmaktan çok ontolojik bir zorunluluktur. Her şeyin tarihsel ve olumsal olduğu bir yerde değişmeyen tek şey “ben” ile “öteki” arasındaki farktır. Bu iddia ilk bakışta postmodern düşüncenin temelcilik karşıtlığıyla bir gerilim içinde görünebilir. Ancak burada söz konusu olan, siyasetin üzerine inşa edileceği metafizik bir öz ya da evrensel bir hakikat değil, anlamın ve kimliğin ancak farklılık aracılığıyla kurulabilmesinden doğan ilişkisel bir koşuldur. Ötekine sorumluluğu zorunlu kılan da bu koşuldur. Postmodern siyaset bu farka yalnızca duyarlı olmayı değil, bu farkı “ben”e sorumluluk yükleyerek siyasal olarak korumayı da zorunlu görür. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerden devletin örgütlenme biçimine, kamu yönetiminden demokrasi anlayışına ve gündelik toplumsal ilişkilere kadar geniş bir alanda yeniden düşünmeyi gerektirir.

Postmodern siyasal düşüncenin siyasal yelpazedeki yeri de bu bağlamda ele alınmalıdır. 20. yüzyıl, felsefi ve siyasal tartışmaların merkezinde yapısalcı ve post-yapısalcı kuramların yer aldığı bir kriz yüzyılıdır. Postmodern siyasal düşüncenin de zeminini hazırlayan bu kuramlar karşısında bütün ideolojiler kendileriyle hesaplaşmak zorunda kalmıştır. Solda Marksistler, feministler ve çeşitli toplumsal hareketler kendilerini bu

tartışmalar ışığında yeniden gözden geçirirken, sağ muhafazakâr düşüncenin bir kesimi de Aydınlanma rasyonalizmine yönelik bu eleştirilerde kendi rasyonalizm karşıtlığı için destek bulmuştur. Bu durum, postmodern siyasal düşüncenin solda mı yoksa sağda mı konumlandığı sorusunu gündeme getirir. Sağ ve sol kavramları modern siyasal ideolojilerle birlikte doğmuştur. Genel bir ayrımla sağ toplumsal kurumların sürekliliğini korumaya öncelik verirken, sol toplumsal olanın devingenliğinin bir sonucu olarak değişimi savunur. Bu açıdan bakıldığında, var olan düşünce kalıplarını sorgulayan postmodern siyasal düşünceyi sol bir düşünce olarak okumak mümkün görünebilir. Ancak böyle bir yorum, postmodern siyasal düşünceyi modern düşüncenin kategorileriyle değerlendirme hatasına düşer. Postmodern siyasal düşünce, sağ muhafazakâr düşüncenin eski rakibine yönelttiği eleştiriye paylaştığı için sağcı sayılamayacağı gibi, radikal eleştirel tutumu nedeniyle doğrudan sol bir düşünce olarak da nitelenemez. Onu kendi tarihsel ve felsefi gelişimi içinde okumak gerekir.

Son olarak vurgulanması gereken nokta, postmodern siyasal düşüncenin anti-modern olmadığıdır. Modern düşünceye yönelttiği radikal felsefi eleştiri, modernitenin kazanımlarından vazgeçilmesi anlamına gelmez. Bu bölümde de görüldüğü gibi postmodern düşünceyi ve onun siyasal açılımlarını ortaya koymak sürekli olarak modern düşünceye başvurmayı gerektirir; modern düşüncenin tarihsel gelişimi ve bu süreçte ortaya çıkan eleştirel miras anlaşılmadan postmodern düşünce de anlaşılamaz. Postmodern siyasetin amacı modernitenin kazanımlarını ortadan kaldırmak değil, bu kazanımlar elde edilirken kaybedilenlere de alan açmak, başka bir deyişle modernitenin ötekisini sahneye davet etmektir. Bu öteki “ben”in istisnası değil, “ben”i var eden kurucu unsurdur. Bu nedenle ötekine karşı siyasal sorumluluk, “ben”in kendi varlığının da koşuludur.

KAYNAKÇA

- Anderson, P. (2016). *Postmodernitenin kökenleri* (E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve hoşnutsuzlukları* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Siyaset arayışı* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Postmodern etik* (A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergo, B. (2025). Emmanuel Levinas. *Stanford encyclopedia of philosophy* içinde. 28 Eylül 2026 tarihinde <https://plato.stanford.edu/entries/levinas/> adresinden erişildi.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık* (F. Lekesizalın, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Descamps, C. (2015). *Fransa'da felsefenin kırk yılı* (E. Keskin, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Docherty, T. (2000). Postmodernizm: Bir giriş (Y. Alogan, Çev.). Y. Alogan (Ed.), *Postmodernist burjuva liberalizmi* içinde (ss. 7-53). İstanbul: Mavi Ada Yayınları.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin yanılsamaları* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. (2012). *Akla veda* (E. Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. (2017). *Özgür bir toplumda bilim* (A. Kardam, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gratton, P. (2018). Jean François Lyotard. *Stanford encyclopedia of philosophy* içinde. 28 Eylül 2026 tarihinde

<https://plato.stanford.edu/entries/lyotard/> adresinden erişildi.

- Heller, A. ve Feher, F. (1993). *Postmodern politik durum* (Ş. Argın ve O. Akınhay, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- İlter, T. (2006). Modernizm, postmodernizm, postkolonyalizm: Ben-öteki ilişkileri ve etnosantrizm. *Küresel İletişim Dergisi*, 1.
- Küçükalp, D. (2016). *Siyaset felsefesi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Küçükalp, D. (2017). Postmodern siyaset felsefesi. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 28, 17-32. doi:10.20981/kaygi.307936
- Lyotard, J.-F. (1997). *Postmodern durum: Bilgi üzerine bir rapor* (A. Çiğdem, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Mouffe, C. (2018). Radikal demokrasi: Modern mi, postmodern mi? (M. Küçük, Çev.). M. Küçük (Ed.), *Modernite versus postmodernite içinde*. İstanbul: Say Yayınları.
- Murphy, J. W. (2000). *Postmodern sosyal analiz ve postmodern eleştiri* (H. Arslan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Rorty, R. (1995). *Olumsuzluk, ironi ve dayanışma* (M. Küçük ve A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosenau, P. M. (1998). *Post-modernizm ve toplum bilimleri* (T. Birkan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sayın, Z. (1994). *Kötülük, tekilcilik, postmodernizm*. İstanbul: Mitos Yayınları.
- Şaylan, G. (2016). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Touraine, A. (2016). Toplumdan toplumsal harekete (K. Çayır, Çev.). K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler içinde*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DENGİ POLİTİKASI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Ertuğrul ERYÜCEL¹

1. GİRİŞ

Denge politikası, bir devletin güvenliğini sağlamak amacıyla büyük devletler arasındaki güç mücadelesinden faydalanarak çıkarlarını koruduğu, “tarafsızlık” odaklı dış politika anlayışıdır. Bu politika anlayışını benimseyen devlet, büyük güçler arasındaki mücadeleyi dengelemek suretiyle birinin diğerleri üzerinde mutlak hâkimiyet kurmasını engellemeye çalışır. Denge politikası büyük devletler arasındaki güç dengeleri değiştikçe, bu politikayı uygulayan devletin kurduğu ittifakların da değişmesini beraberinde getiren esnek bir politika anlayışıdır. Denge politikası askeri, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmekte olan ya da coğrafi konumu itibarıyla hassas noktalarda bulunan devletler tarafından benimsenir.

II. Dünya Savaşı insanlık tarihinin en büyük ve en yıkıcı savaşıdır. 1939-1945 yılları arasında dünya iki kutba ayrılmış ve devletler savaşı kazanmak için tüm unsurlarıyla topyekûn bir mücadelenin içine girmiştir. Savaşta 70 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Askeri kayıpların yanında şehirlerin bombalanması, azınlıkların soykırıma uğratılması gibi sebeplerle ilk defa sivil can kaybı askeri can kaybını geçmiştir. Bombalanan şehirler ve işgal edilen ülkeler harabeye dönmüştür. Türkiye Cumhuriyeti, yeni kurulmuş ve kalkınma hamlesini

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-4404-8148.

gerçekleştirmek için siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda köklü reformlara giden bir ülke olarak; kurulduğu tarihten itibaren barışçıl bir dış politika anlayışını benimsemiş, savaşlardan kaçınmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı'nın başladığı tarihten itibaren savaşın dışında kalabilmek için büyük çaba harcamıştır. Mihver devletler ile müttefik devletler arasındaki çatışmalardan faydalanarak iki tarafla da müzakereler yürütmüş, iki blok arasındaki güç dengesini gözeterek kendi güvelliğini sağlamaya çalışmıştır. Denge politikası olarak isimlendirilen bu politikayı izlemek Türkiye Cumhuriyeti için bir mecburiyet olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkenin savaş öncesi tehdit algıları, sosyal, siyasal ve ekonomik durumu göz önüne alındığında denge politikasının kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği dış politika anlayışını incelemektedir. Çalışma Cumhuriyet yönetiminin tehdit algıları ve iki blok arasındaki güç ilişkilerinden faydalanarak denge politikası yürüttüğünü iddia etmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye'nin izlediği denge politikasının esaslarını ortaya koymak ve savaşın seyrine göre nasıl şekillendiğini açıklamaktır.

2. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DURUMU

Türkiye Cumhuriyeti'nin mirasını devraldığı Osmanlı İmparatorluğu, iki yüz yıldır savaş kaybeden bir devlettir. 1699 tarihli “Karlofça Antlaşması” ile başlayan toprak kayıpları sürekli olmuş; Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'ndaki kayıplarla imparatorluk yıkılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin yıkıntısı üzerine kurulmuştur. Cumhuriyet yönetiminin ilk hedefi, dış politikada yeni maceralara ve savaşlara sürüklenmeden ülkenin kalkınmasını sağlamak

olmuştur. Bu amaçla uluslararası ilişkilerde barışçıl bir dış politika izlenmiştir. Uzun savaş yıllarının ülke nüfusu üzerinde yol açtığı tahribat, Osmanlı dış borçlarının ödenmesi ve yetersiz sermaye birikimi altında ülke ekonomisinin ayağa kaldırılması çabası ve yeni rejimin kökleşmesi için yapılması zorunlu olan köklü reform ihtiyacının gerektirdiği barış ortamı göz önüne alındığında; yeni devletin çatışmaların dışında kalmasının bir tercih değil, mecburiyet olduğu ifade edilebilir (Toprak, 2020).

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı nüfus, dönemin Avrupa devletleri ile karşılaştırıldığında hem nicelik hem de nitelik açısından büyük bir dezavantaj teşkil etmekteydi. Her şey den önce ülkenin nüfusu dönemin Avrupa devletleri ile karşılaştırıldığında çok azdı. 28 Ekim 1927'de gerçekleştirilen Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımında ülkenin nüfusu 13.648.270 kişi olarak sayılmıştır. 20 Ekim 1935'de gerçekleştirilen ikinci nüfus sayımında ise ülkenin nüfusu 16.158.018 olarak açıklanmıştır (Baş, 2023). II. Dünya Savaşı öncesi (1939'da) Avrupa'da gerçekleştirilen sayımlarda Nazi Almanyası'nın nüfusu 69,5 milyon, Faşist İtalya'nın 43,4 milyon, Britanya ana kıtasının 47.7 milyon, Fransa Cumhuriyeti'nin 41.5 milyon olduğu göz önüne alındığında; Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusunun çok az olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik Türkiye Cumhuriyeti 783.562 kilometrekare toplam yüzölçümü ile bu devletlerin hepsinden büyük bir ülkeye sahiptir. 1939 yılı nüfus sayımında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin nüfusu ise 170 milyon olarak ilan edilmiştir (Bacci, 2000). Şüphesiz bu tablonun oluşmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun savaş yıllarının yol açtığı kayıplar büyük rol oynamıştır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nda modern tıp bilimin kurulmamış olmasından kaynaklı salgın hastalıkların ve çocuk ölümlerinin yaygınlığı da nüfusun azlığında büyük paya sahiptir (Karpas, 2003).

Nüfusun bu dezavantajlı pozisyonu karşısında Cumhuriyet yönetiminin en önemli politikası nüfus üzerine olmuştur. Cumhuriyet yönetimi bir taraftan modern tıp biliminin aşı ve koruyucu sağlık hizmetlerini ülkede yaygınlaştırarak salgın hastalıklarla mücadele etmenin ve çocuk ölümlerini azaltmanın yollarını ararken; diğer taraftan nüfusu tekrar tahrip edecek savaşlardan ve çatışmalardan kaçınmayı zorunlu bir politika tercihi olarak görmüştür (Toprak, 2012).

Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Dünya Savaşı öncesi ekonomik durumu da devletin savaştan kaçınmasını gerektirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çökmüş bir ekonomi devralmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında temel tüketim maddeleri ihtiyacı bile dışarıdan karşılanıyordu. Ülkede sanayi hiç yoktu, tarım ülkesi görünümüne rağmen ekilemeyen toprak oranı da çok yüksekti. Makinalı modern tarım yoktu ve toprağı işleyecek insan sayısı da -savaşlar en çok üretim yapabilecek yaştaki genç erkek nüfusu tükettiği için- çok sınırlıydı. Ülkede yetişmiş kalifiye iş gücü olmadığı gibi, sermaye de yoktu. Uzun yüzyıllardır devam eden kapitülasyonlar yerli üretimin gelişmesini engellediği gibi ticaret ve zanaâtin de azınlıkların elinde kalmasına yol açmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde dış borçlar ödenemediği için “Duyun-u Umumiye İdaresi” kurulmuştu. İmparatorluk son döneminde temel vergi gelirlerini bile tahsil edemez haldeydi. Vergi gelirleri doğrudan alacaklı ülkelerin borcuna devrediliyordu. Türkiye Cumhuriyeti, 1923 tarihli “Lozan Barış Antlaşması” ile kapitülasyonları ve “Duyun-u Umumiye İdaresi”ni kaldırmaya muvaffak olmuş ancak Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dış borçları devralmaktan kurtulamamıştır (Boratav, 1998).

Türkiye Cumhuriyeti bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dış borçları öderken, diğer taraftan da ekonomik kalkınma hamlesini gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Milli bir ekonomi politikası, bağımsız bir devlet olmanın en önemli koşulu olarak görülmüştür. 1923 tarihli “İzmir İktisat Kongresi” ile başlayan liberal ekonomik politikalar; 1929 Ekonomik Krizi’nden sonra yerini “devletçi” politikalara bırakmıştır. 1930’lu yıllarla birlikte planlı ekonomiye geçilmiş ve ithal ikameci bir ekonomi politikası uygulamaya konulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kısa süre içinde temel tüketim maddelerini kamu iktisadi teşekkülleri eliyle üretmeye başlamış; demiryolu, liman ve madenlerin millileştirilmesi ile yerli ve bağımsız bir ekonominin temellerini atmıştır (Pamuk, 2025). Ekonomide bu atılımların yapıldığı yıllarda ülkenin yeni bir savaşa sürüklenmesi tüm kazanımların yok olması anlamına gelebilirdi. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı’na girmemesine rağmen savaşın ekonomik yükü yine de ağır olmuştur. Seferberlik ilanı nedeniyle üretim yapan yaş aralığındaki erkek nüfus cepheye alındığı için ülkede üretim aksamış ve temel tüketim maddelerinin temininde çok büyük sorunlar yaşanmıştır (Tezel, 2015).

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasal durumu da yeni bir savaşı kaldıracak konumda değildi. Cumhuriyet Yönetimi, Kurtuluş Savaşı bittiğinde “Misak-ı Milli” sınırları içinde yer alan Batum, Ege Adaları, Musul ve Kerkük gibi yerlerin alınması için bile kuvvet kullanımına başvurmayı göze alamamıştı. Cumhuriyet Yönetimi kesinlikle yeni bir savaş istememişti. Çünkü siyasal açıdan yapılan yeni bir rejimin inşasıydı. Saltanat kaldırılmış ve Cumhuriyet ilan edilmişti. Cumhuriyet bir ulus devlet olarak kurulmuştu. Ancak ortada bir ulus yoktu. Osmanlıdan kalan nüfus tebaa görünümündeydi. Dolayısıyla devletin ulusunun inşa edilmesi gerekiyordu. Ulusu inşa etmek hukuktan eğitime, sağlıktan gençliğe, dilden tarihe kadar her alanda köklü reformların yapılmasını gerektiriyordu. Böylesine köklü dönüşümlerin gerçekleştirildiği bir ortamda, reformlara muhalif

olan ciddi bir kesimin de varlığı göz önüne alındığında; Cumhuriyet yöneticileri için yeni bir savaşa girmek çok riskliydi (Zürcher, 2017).

3. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TEHDİT ALGILARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'li yıllarda Batı'da çok yakın ilişki kurduğu bir devlet yoktur. I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı sırasında İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan ile savaşılmıştır. İstiklal Savaşı verilip, Cumhuriyet kurulduktan sonra da Boğazlar, Ege adaları ve Musul-Kerkük sorunlarından dolayı bu devletlerle karşı karşıya gelinmiştir. 1920'li yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikada yakın ilişki içinde olduğu devlet Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir. Kurtuluş Savaşı sırasında Lenin yönetiminin milli mücadeleye sağladığı mali yardımlarla başlayan iyi ilişkiler, 1925 tarihli "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması" ile pekiştirilmiş ve bu antlaşma 1945 yılına kadar uzatılarak yürürlükte kalmıştır (Uçarol, 1995).

II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye'ye en büyük tehdit Faşist İtalya'dan gelmiştir. İtalya ulusal birliğini (1830-1861 arası İtalya ulusal birliğini sağladı) İspanya, Portekiz, Fransa ve İngiltere gibi rakiplerine göre çok geç sağladığı için sömürgecilik yarışına çok geç dâhil olmuştur. İtalya sömürge arayışında sömürgecilik faaliyetlerine çok erken başlayan İngiltere ve Fransa ile karşı karşıya gelmiştir. Sömürgecilik yarışının yol açtığı I. Dünya Savaşı'na kendisi gibi ulusal birliğini geç sağlayan ve sömürgecilik yarışına geç dâhil olan Almanya ile ittifak yaparak giren İtalya, savaş sırasında taraf değiştirerek İtilaf Devletleri Bloğuna dâhil olmuştur. 1914 tarihli Londra Konferansı'nda İngiltere ve Fransa'nın taraf değiştirmesi koşuluyla İtalya'ya Akdeniz ve Ege'de vaat ettikleri topraklar, bu kararın alınmasında etkili olmuştur (Sander, 2023). Savaş sona erdiğinde

kazanan tarafta olan İtalya kendisine vaat edilen toprakları alamamıştır. I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı nüfus kaybı ve ekonomik çöküntünün yanında, İngiltere ve Fransa tarafından kandırılmış olmanın İtalya halkında yol açtığı moral çöküntü ve iç karışıklıklar ortamında Benito Mussolini 1921'de "Roma Yürüyüşü" adı verilen askeri darbe ile yönetimi ele geçirmiş ve kısa sürede "Faşizm" olarak adlandırılan totaliter bir rejimin inşasına başlamıştır (Schneider, 2023).

Faşist rejim gücünü tahkim edince emperyal amaçlarını ortaya koymuştur. Mussolini Faşist rejimin amacının Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak olduğunu ilan etmiştir. Roma İmparatorluğu topraklarına erişmek için güçlü bir ordu kurmuştur (Paxton, 2020). Mussolini, faşist devleti canlı bir organizma olarak tanımlamıştır. Faşist devletin topraklarını genişlettikçe ve yeni kaynaklardan beslendikçe büyüyeceğini ileri sürmüştür. Yeni yerlerin fethinin ise ancak sayı ve bedence güçlü bir nüfusla mümkün olacağını savunmuştur. Mussolini'ye göre nüfusu artmayan ve yaşlanan devletler çökmeye mahkûmdur. Mussolini'ye göre bir devletin yaşama azmini nüfusu belirliyordu. Nüfusu artan uluslar yaşamaya daha istekliydi. Genç ve artan bir nüfus, gelecekte dünyayı hâkim olma konusundaki iradeyi yansıtıyordu. Bu doğrultuda Mussolini İtalya içinde nüfus artışını kamçılamıştır. Bekârlık vergisi ve evliler için en az dört çocuk sahibi olma mecburiyeti gibi politikalar, nüfus artış hızını artırmaya yönelik atılmış adımlardır. Mussolini eski Roma İmparatorluğu sınırlarına erişmek için girişeceği savaşlarda çok fazla kayıp yaşayacağını gördüğü için, kaybedeceği insan gücünün yerini doğum oranlarını artırarak tahkim etmeye çalışmıştır. En az dört çocuk politikası ile gelecekte devletin insan kaynağında boşluklar oluşmasını önlemeyi amaçlamıştır. Bir taraftan topraklarımız az – ülkemiz küçük, nüfusu sığdıramıyoruz propagandasını yaparken; diğer taraftan fazla nüfusu yerleştirecek yeni toprakların arayışına girişmiştir (Zingali, 1932).

Mussolini'nin İtalya'nın ülke sınırları dışına taşmak mecburiyetinde olan nüfusu yerleştirmek için en uygun gördüğü coğrafya Anadolu olmuştur. Mussolini'ye göre Türkiye Cumhuriyeti kendi topraklarını dolduramayan bir ülke görünümündedir. 1927 nüfus sayımı ile açıklanan 13.648.270 sayısı, İtalya'nın 42 milyon nüfusu ile kıyasladığında –üstelik İtalya'nın yüzölçümü Türkiye'nin yüzölçümünün yarısı kadar bile değildir- Anadolu toprakları boştur. Dolayısıyla Mussolini'nin Faşist rejiminin emperyal amaçları doğrultusunda göz diktiği ilk coğrafya Anadolu olmuştur (Çelebi, 2022).

II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye Cumhuriyeti için bir diğer büyük tehdit Nazi Almanya'dır. Adolf Hitler önderliğinde 1933 yılında iktidarı ele geçiren Naziler, İtalya'daki Faşist rejimden daha katı bir rejim inşa etmişlerdir. Hitler, Nazi rejiminin amacını Almanya siyasi tarihinde III. Büyük İmparatorluğu (III. Reich) kurmak olarak açıklamıştır. Hitler'e göre bu imparatorluk bir dünya imparatorluğu olacaktır. Bunun için Hitler işe Alman halkının moralini düzelterek başlamıştır. Almanya I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş ve çok ağır bir barış antlaşmasına mahkûm edilmişti. “Versailles Barış Antlaşması” toprak kaybı, savaş tazminatı, ordunun dağıtılması, ordunun silahlarına el konulması, Almanya'nın bir daha silah üretmesinin yasaklanması, ülke madenlerin işletilmesinin İtilaf Devletleri'ne devri gibi ağır hükümler içeriyordu. Hitler liderliğindeki Naziler iktidarı ele geçirdikten sonra Milletler Cemiyeti'nden çıkmış ve Versailles Barış Antlaşması'nı da tanımadıklarını ilan etmişlerdir. Nitekim kısa süre içinde Almanya yeni bir ordu kurmuş ve yeniden silah üretmeye başlamıştır. Savaş tazminatı ödemesini de sonlandıran Nazi yönetimi, kısa süre içinde Almanya ekonomisini toparlamış ve güçlü ordu ve üstün teknoloji silahları ile Avrupa'nın büyük devletlerine meydan okuyan güçlü bir pozisyona erişmiştir (Shirer, 2003).

Hitler, Nazi devletini canlı bir organizmaya benzetmiştir. Canlıların doğup, büyüüp yaşadığı gibi; devletlerin de doğup, büyüüp yaşadığını ileri sürmüştür. Devletin büyüebilmesi için yeni topraklara ve yeni kaynaklara ihtiyacı olduğunu savunmuştur. Hitler, Avrupa’da topraklarını genişletirken hep aynı kavrama atıf yapmıştır: “yaşam alanı/lebensraum” (Hitler, 2024). Hitler dünya imparatorluğu için üç aşamalı bir plan yapmıştır. İlk olarak Nazi Almanyası kendi sınırları etrafında büyüyecektir. Ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile savaşıacaktır. Son olarak da dünya liderliği için Amerika Birleşik Devletleri ile savaşılacaktır. Hitler bu üç aşamalı planı uygulamak için ilk olarak 1935 yılında Ren Bölgesini, 1936 yılında Saar Bölgesini, 1938’de Avusturya’yı, 1938 yılında Çekoslovakya’nın kuzeyindeki Südetler Bölgesini, 1939’da Çekoslovakya’nın tamamını işgal etmiştir. 1939 yılında Polonya’nın işgali ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Norveç, Belçika, Hollanda, Danimarka, Lüksemburg, Fransa, Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan Nazi orduları tarafından işgal edilmiştir. Üstelik tüm bu işgaller iki yıl gibi kısa bir süre içinde gerçekleştirilmiştir. 1941 yılında Yunanistan ve Ege Adaları’nın işgali ile Nazi orduları Türkiye Cumhuriyeti’nin Batı sınırlarına kadar gelmiştir (Mazower, 2020).

4. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN YAPTIĞI İTTİFAKLAR

I. Dünya Savaşı sonrası imzalan barış antlaşmaları ile kurulan statüko, Faşist İtalya, Nazi Almanyası ve Militarist Japonya’nın 1930’lu yıllarda uygulamaya koydukları yayılma siyaseti ile büyük yara almıştır. Japonya’nın 1931’de Çin kontrolündeki Mançuya’yı işgali; Faşist İtalya’nın 1935’ Hırvatistan’ı, 1938’de Arnavutluk’u işgali; Nazi Almanyası’nın

1935-1939 arası Ren, Saar, Avusturya ve Çekoslovakya'yı işgali; yaklaşan yeni dünya savaşının ayak sesleri olmuştur. 1936 yılında Nazi Almanyası ile Militarist Japonya arasında “Anti-Komüntern Pakt” oluşturulmuş, 1937 yılında İtalya da bu pakta katılarak “mihver devletler” bloğunun oluşumu sağlanmıştır (Armaoğlu, 2019).

Faşist İtalya ve Nazi Almanyası'nın emperyalist söylemleri ve yayılcı siyaset anlayışları, Avrupa devletlerini bu rejimlere karşı ittifak arayışına yöneltmiştir. İlk ittifak girişimi Faşist İtalya'nın tehdidi altındaki Balkan ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye, Atina'da bir araya gelerek faşist tehditlere karşı “Balkan Paktı”nı kurmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti Balkan Paktı'nın oluşumunda öncü devlet rolü oynamıştır. Türkiye, Bulgaristan'ın da pakta katılması konusunda büyük gayret göstermiştir ancak Bulgaristan Devleti pakt üyesi ülkelerle olan sınır ve toprak sorunlarını ileri sürerek pakta dâhil olmayı reddetmiştir. Balkan Paktı ile Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya, hem birbirlerinin sınırlarını karşılıklı olarak tanımışlar hem de pakt ülkelerinden birine saldırı olması durumunda; saldırıya uğrayan ülkeye yardım edeceklerini taahhüt etmişlerdir (Soysal, 1983).

Türkiye Cumhuriyeti, Faşist İtalya ve Nazi Almanyası'nın emperyalist hedefleri açıkken; Doğu sınırını da güvence altına almak istemiştir. İtalya ve Almanyası ile olası bir savaş durumunda, Doğu sınırından emin olmak istemiştir. Nitekim bu amaçla yine Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülüğünde İran, Irak ve Afganistan'ın katılımı ile 1937'de Tahran'da “Sadabat Paktı” kurulmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kürt isyanları nedeniyle oluşan hassas durum da olası bir savaş senaryosuna karşı Türkiye Cumhuriyeti'ni bölgede önlem almaya sevk etmiştir (Soysal, 1983).

Avrupa'daki faşist rejimlerin yayılmacı politika anlayışları, kendilerini tehdit altında hisseden İngiltere ve Fransa'yı da bu devletlere karşı ittifak arayışına yöneltmiştir. I. Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı, Hatay ve Musul/Kerkük sorunlarından dolayı iki devletle de 1920'li yıllarda asgari seviyede süren ilişkiler, 1936 yılında yeniden yoğunlaşmıştır. Müzakere isteği, İngiltere ve Fransa'dan gelmiştir. İngiltere ve Fransa, Faşist yayılmacılık karşısında üç kıtanın tam kesişim noktasında yer alan Türkiye'yi yanlarına almaya çok büyük önem vermişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, yakın geçmişte yaşanan tüm bu sorunlara rağmen, Avrupa ve Akdeniz'de ortaya çıkan Faşist yayılmacı tehdidin büyüklüğü karşısında, İngiltere ve Fransa ile ittifak görüşmesi yapmayı kabul etmiştir (Uçarol, 1995). 1936 yılında başlayan görüşmeler, 1939 yılında "Karşılıklı Yardım Antlaşması" ile nihayete ermiştir. Bu antlaşmaya göre, İngiltere ve Fransa Akdeniz'de saldırıya uğrarsa Türkiye bu ülkelere yardım edecektir. Türkiye'nin olası bir saldırıya uğraması durumunda, bu ülkeler Türkiye'ye yardım edecektir. İngiltere ve Fransa'nın daha önce benzer bir antlaşma imzaladıkları Romanya ve Yunanistan saldırıya uğrarsa; Türkiye bu ülkelere de yardım etmeyi taahhüt etmiştir (Soysal, 1983).

5. II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DENGE POLİTİKASI

İngiltere ve Fransa'nın 1925 tarihli "Locarno Antlaşmaları" ile sınırlarına güvence verdikleri Polonya, 1 Eylül 1939'da Naziler tarafından işgale başlanınca; İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiş ve altı yıl sürecek korkunç savaş başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti savaş başlar başlamaz tarafsızlığını ilan etmiş ve sınırlarına saldırı olmadıkça savaşa girmeyeceğini duyurmuştur. Bununla birlikte; olası bir saldırıya karşı seferberlik ilan edilmiş ve askerlik yapabilecek yaştaki

yaklaşık bir milyon erkek silahaltına alınmıştır (Deringil, 2015). Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde bir tarım ülkesi görünümündedir ve tarımsal üretim yapacak erkek nüfusu silahaltına alınmıştır. Bu durumun ekonomide, özellikle temel tüketim maddelerinin üretilmesi noktasında yol açacağı sorunlar göz önüne alınarak; bu ürünlerin halka dağıtımını karne usulüne bağlamıştır. Yine piyasada bu ürünlerin az bulunmasından kaynaklı ortaya çıkabilecek karaborsacılığı engellemek amacıyla, 18 Ocak 1940'da “Milli Korunma Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanunla hükümete malların fiyatlarını doğrudan belirleme ve gerektiğinde fabrikalara ve ürünlere el koyma yetkisi verilmiştir. Yine savaş koşullarından kaynaklı aşırı zenginleşmeyle mücadele etmek amacıyla 12 Kasım 1942'de “Varlık Vergisi” uygulamasına gidilmiştir. Savaş uzadıkça artan tahıl ihtiyacından dolayı bu kez 4 Haziran 1943'te yasalaşan “Toprak Mahsulleri Vergisi” ile devlet, çiftçinin ürettiği tahılın yüzde onuna, daha ürün ambara girmeden el koymaya yetkili kılınmıştır (Boratav, 1998).

Türkiye Cumhuriyeti savaş başlar başlamaz ilan ettiği tarafsızlık politikasını sürdürmek konusunda çok büyük çaba göstermiştir. Ülke saldırıya uğramadığı müddetçe, her ne surette olursa olsun savaş dışında kalmaya çalışılmıştır. Öyle ki savaşta İngiltere ve Fransa Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da saldırıya uğramış, Romanya ve Yunanistan Nazi Almanya tarafından işgal edilmiş olmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti savaşa girmeme noktasındaki politikasını sürdürmüştür. Üstelik savaşın seyrine göre hem Mihver Devletler hem de Müttefikler Devletlerle ilişkilerini sürdürerek güvenliğini korumaya çalışmıştır (Weisband, 2002).

II. Dünya Savaşı'nda İtalya çok fazla varlık gösterememiş ve 1942 yılında savaş dışı kalmıştır. Savaşın başında Yunanistan'a saldıran ve Kuzey Afrika'ya çıkarma yapan İtalya, iki cephede de yenilgiye uğramış ve Müttefik Devletler tarafından

işgal edilmiştir (Sander, 2025). II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin ilerleyişi çok hızlı olmuştur. Nazi ordusu ilk olarak 9 Nisan 1940'da Danimarka'yı işgale başlamıştır. Ardından İsveç'ten gelen demir ve çeliğin güvenliğini sağlamak amacıyla Norveç işgal edilmiştir. Nazi orduları çok kısa süre içinde Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u da işgal etmiştir. Benelüks ülkelerinin ele geçirilmesinden sonra Fransa üzerine yürüyen Nazi orduları, altı hafta gibi kısa bir sürede Fransa'yı da ele geçirmiştir (Mazower, 2020). 10 Mayıs 1940 itibarıyla Batı Avrupa'nın işgalini tamamlayan Naziler, ittifak ortakları İtalya'nın Balkanlar'daki başarısızlığı üzerine bu kez Doğu Avrupa'ya yönelmiş ve 1941 yılı içerisinde Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın işgali tamamlanmıştır. Nazi orduları 1941 Nisan ayında Edirne-Kırklareli sınırına dayanmıştır (Uçarol, 1995).

Nazi orduları Türkiye sınırına kadar gelmelerine rağmen Türkiye'ye saldırmamışlardır. Bu durumun oluşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı denge politikasının doğrudan sonucudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı ittifaklara rağmen savaşa girmeme konusunda gösterdiği direnç, Nazilerin dikkatinden kaçmamıştır. Üstelik Türkiye Cumhuriyeti, Almanya'nın Bulgaristan'ı işgali sırasında Nazi ordularının Trakya içlerinden taarruz etmesine de izin vermiştir. Türkiye, savaş sırasında Almanya ile demir ve krom ticareti de yapmıştır. Bu şartlar altında Nazi yönetimi Türkiye'nin savaşa girmeme noktasındaki kararlılığından emin olmuştur (Weisband, 2002). Üstelik Nazi Almanya'nın planı bir an önce savaşın ikinci aşamasına geçerek (birinci aşama Avrupa'yı ele geçirmekti) Sovyetler Birliği'ne saldırmaktı. Almanya ve Sovyetler Birliği 1939 yılında “Saldırmazlık Paktı” imzalayarak Polonya'yı beraber işgal etmişlerdi. Almanya şimdi Sovyetler Birliği uyanmadan, hazırlık yapmasına fırsat kalmadan Sovyet topraklarını ele geçirmeyi planlıyordu (Schreiber, 2021). Tüm bu

şartlar altında Türkiye Cumhuriyeti ve Nazi Almanya arasında 18 Haziran 1941’de Ankara’da “Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı” imzalanmıştır. Pakt ile taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstereceklerini ve birbirlerinin aleyhine doğrudan ya da dolaylı olarak hiçbir faaliyete girişmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Bu pakt ile Türkiye Cumhuriyeti olası bir Nazi saldırısından korunduğu gibi, Nazi Almanya da Sovyetler Birliği ile savaş öncesi güney sınırını güvence altına almayı ve Sovyetler Birliği’nin işgali sırasında kendisine karşı Türkiye üzerinden ikinci bir cephe açılması ihtimalini bertaraf etmeyi amaçlamıştır (Deringil, 2015).

“Türk- Alman Dostluk ve Tarafsızlık Paktı”nın imzalanmasından dört gün sonra Naziler, Sovyetler Birliği’ne karşı tarihin en büyük kara harekâtı olarak bilinen “Barbarossa Harekâtı”nı başlatmıştır. Naziler yaklaşık üç buçuk milyon asker ve üç bin beş yüz panzer ile Sovyet topraklarına kuzey, merkez ve güney olmak üzere üç koldan saldırmışlardır. Sovyetler Birliği’nin gerek yüz ölçümünün büyüklüğü sebebiyle seferberliğini tamamlayamaması gerek Nazi saldırısını beklememesinin de etkisiyle, Alman orduları üç kolda da hızlı bir ilerleme kaydetmiştir (Parker, 2005). Türkiye Cumhuriyeti işgal sırasında Nazilerin Boğazları kullanmasına da izin vermiş, Nazi gemileri Boğazlar üzerinden Karadeniz’e açılmıştır. Nazilerin Rusya içindeki ilerleyişi, 2 Şubat 1943’te “Stalingrad Muharebesi” ile son bulmuştur. Kuzey kolu Leningrad’da, merkez kolu ise Moskova’ya 29 kilometre kala durdurulmuştur (Armaoğlu, 2019).

Nazi ordularının ilerleyişinin durdurulması üzerine Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile Fransa’nın özgürlüğü için Nazilere karşı savaşan Fransız komutan Charles De Gaulle 14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında Fas’ın Kazablanka kentindeki konferansta bir araya gelmişlerdir. Kazablanka Konferansı’nda

Nazilerin yenilgiye uğratılabilmesi için ikinci bir cephede daha savaştırılması gerektiği fikri kabul görmüş, İngiltere Başbakanı Winston Churchill Nazilere karşı ikinci cephenin Türkiye üzerinden açılmasını önermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetlerin hemen güneyinde ve stratejik lojistik hatlarının üzerinde olması bu teklifin yapılmasında etkili olmuştur (Uçarol, 1998). Winston Churchill Kazablanka Konferansı sona erdikten hemen sonra Adana Limanı'na gelerek Adana Yenice Tren İstasyonu'nda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Türkiye'nin savaşa girmesi konusunu görüşmüştür. Tarihe "Adana Konferansı" olarak geçen bu görüşmede Cumhurbaşkanı İnönü savaşa girmeme ve tarafsızlık konusundaki tutumunu yinelerken; Winston Churchill Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ısrarcı olmuş, Türkiye'ye gerekli mali ve askeri yardımın yapılacağını sözünü vererek ve hazırlıkların tamamlanması için Şubat 1943'ü işaret ederek Türkiye'den ayrılmıştır. Adana Konferansı'nda Cumhuriyet Yönetimi'nin askeri, mali zorlukları ve nüfus durumunu ileri sürerek ikinci cephe önerisini geçiştirmeye çalışmıştır. Bu noktada Türkiye'nin her ne surette olursa olsun savaşa girmeme noktasındaki kat'i tutumunu sürdürdüğünü görüyoruz. Winston Churchill'in Türkiye'ye gerekli yardımların yapılacağını söyleyerek Adana'dan ayrılmasının hem askeri ve mali yardım alma hem de savaş girme noktasında hazırlıklar tamamlanana kadar süre kazanma noktasında Cumhuriyet yönetiminin elini rahatlattığı muhakkaktır. Bir başka deyişle Cumhuriyet yönetimi yürüttüğü diplomasi vasıtasıyla savaşa girmeyi ertelemeyi bir kez daha başarmıştır (Deringil, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti'nin savaşa girmeme konusundaki isteksizliğinden sonra 12-16 Mart 1943 tarihleri arası Washington'da gerçekleştirilen konferansta Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin D. Roosevelt Nazilere karşı ikinci cephenin Fransa üzerinden açılmasını önermiştir. 12-24 Ağustos 1943 tarihleri arası toplanan Quebec Konferansı'nda Türkiye'nin

savaşa girmesi ve ikinci cephenin Türkiye üzerinden açılması fikri; Franklin D. Roosevelt tarafından kesin olarak reddedilmiş ve söz konusu cephenin Atlas Okyanusu üzerinden çıkarma yapmak suretiyle Fransa'nın kuzeyindeki Normandiya Bölgesi'nden açılması kararlaştırılmıştır. Nitekim 6 Haziran 1944'te Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada askerlerinden oluşan müttefik devletler kuvvetlerine Charles De Gaulle'un komutasındaki Özgür Fransa Ordusu'nun da destek vermesiyle; Normandiya üzerinden Nazilere karşı ikinci cephe fiilen açılmıştır. Sovyet Rusya topraklarındaki ilerleyişi durdurulan Naziler, Normandiya Çıkarması ile bu kez ikinci bir cephede daha savaşmak durumunda kalmıştır. Nazilerin iki cephedeki yenilgilerle başlayan gerileyişi Berlin'e kadar sürmüş, Kızıl Ordu'nun Berlin'e girmesi üzerine Adolf Hitler hayatına son vermiştir (Uçarol, 1998).

Nazi Almanya'ya karşı ikinci cephenin Fransa üzerinden açılması, Cumhuriyet yönetimini rahatlatmıştır. Türkiye'nin savaşa girmesi baskısı ortadan kalkmıştır. Ancak müttefik devletler arasında 4-11 Şubat 1945 tarihleri arası gerçekleştirilen Yalta Konferansı'nda, Sovyetler Birliği'nin talepleri, Türkiye Cumhuriyeti için yeni ve büyük bir tehdidin ortaya çıktığını göstermiştir. Sovyetler Birliği, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının Türkiye Cumhuriyeti'nin kontrolünde olmasının ulusal güvenliği için risk oluşturduğunu, bunun savaş sırasında Boğazlardan geçen Nazi gemileri ile kanıtlandığını ileri sürerek Boğazlar rejiminin değiştirilmesini talep etmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin Boğazlardan üst talebi, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere tarafından geçiştirilse de; Yalta Konferansı, Sovyetler Birliği'nin savaştan sonra Türkiye için yeni bir tehdit olarak ortaya çıkacağını açıkça ortaya koymuştur (Oran, 2022).

Yalta Konferansı'nda uluslararası barışı korumak amacıyla 25 Nisan 1945'te San Francisco'da gerçekleştirilecek konferans ile "Birleşmiş Milletler" örgütünün kurulması ve

konferansa Nazi Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş devletlerin katılabileceği kararlaştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni dünya düzeninde yer alabilmek için savaş sona ererken 1 Mart 1945'te Nazi Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Cumhuriyet Yönetimi bu hamle ile savaşın değişen şartlarına göre pozisyonunu tekrar güncellemiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti, San Francisco Konferansı'na katılarak Birleşmiş Milletler'in kurucu ülkelerinden biri olmayı başarmıştır (Sander, 2025).

8 Mayıs 1945'te Almanya'nın, 2 Eylül 1945'te Japonya'nın koşulsuz/şartsız teslim olmasıyla II. Dünya Savaşı sona ermiştir. Türkiye Cumhuriyeti savaşın dışında kalmayı başarmıştır. Savaş sırasında uygulanan denge politikası Türkiye'yi savaşa girmekten ve olası bir Nazi işgalinden korumuştur. Ancak savaş bittikten hemen sonra Cumhuriyet Yönetimi Sovyetler Birliği'nin ağır tehdidi ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Ankara hükümeti, İstiklal Savaşı'nı verirken Sovyetler Birliği'nden mali yardım almıştı. Sosyalist karakterli rejimi yüzünden Batı'dan dışlanan Sovyetler Birliği, Batı'nın emperyalist devletlerine karşı ülkesini savunan Ankara hükümetini desteklemişti. Sovyetler Birliği bu yardımla dış politikadaki yalnızlığını gidermeyi amaçlamıştı. Nitekim Kurtuluş Savaşı başarıya ulaşmış Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulunca, iyi ilişkiler 1925 tarihli “Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması” ile taçlandırılmıştı. Nitekim bu antlaşma uzatılarak 1945 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Deringil, 2015). Ancak 19 Mart 1945'te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Vyacheslav M. Molotov, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e bir nota vererek; süresi sona erecek olan “Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması”nın uzatılmayacağını bildirmiştir. Sovyetler Birliği ile ilişkilerin kopmasında Boğazlardan geçen Nazi gemileri, savaş sırasında Almanya ile demir ve krom ticareti

ve Türkiye'nin Nazi Almanyaya karşı savaş açma –ikinci cephe- konusunda gösterdiği isteksizlik gerekçe olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti savaş biterken Almanyaya ve Japonya'ya savaş ilan etse de; bu çaba Sovyetler Birliği tarafından yeterli görülmemiştir. Sovyetler Birliği verdiği verdiği notada Boğazlar'dan üst ve Kuzey Doğu Anadolu'dan toprak taleplerini de iletmiştir (Oran, 2022).

Sovyetler Birliği'nin bu ağır tehdidi Türkiye Cumhuriyeti'nde büyük endişe yaratmış; hem iç politikada hem de dış politikada köklü değişimlere neden olmuştur (Uçarol, 1998). Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı'ndan süper güç olarak çıkmıştır. Nazi ordularını durduran ülke olmanın verdiği prestij ile Nazilerden boşalan Doğu Avrupa ülkelerine -Polonya, Doğu Almanyaya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk, Bulgaristan- yerleşmiştir. Sovyetler Birliği bu ülkelerde kendi anayasasının ve Komünist Partisi'nin birer kopyasını teşkil ederek; tek parti yönetimine dayanan sosyalist rejimler kurmuştur. Savaş sona erdiğinde bu süper güç Türkiye ile sınır komşusuydu. Dolayısıyla Türkiye için hissedilen tehdit büyük olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Sovyetler Birliği'nin toprak ve üst taleplerinden sonra, kendi güvenliğini garanti altına almak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde oluşturulmaya başlanan Batı Bloğu içinde yer almaya çalışmıştır (Judt, 2024).

Eski İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 5 Mart 1946'da Amerika Birleşik Devletleri ziyaretinde, Sovyetler Birliği'nin Berlin'den başlayarak Orta ve Doğu Avrupa'ya yerleşmesini kastederek yaptığı “Demir Perde” konuşması, Soğuk Savaş döneminin başlangıcı kabul edilir. Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloğu ile Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batı Bloğu arasında sıcak bir savaş yaşanmadan cereyan eden ideolojik rekabet, silahlanma yarışı ve küresel hâkimiyet mücadelesinin adıdır (Hobsbawm, 2011).

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan bu yeni dönemde Sovyet tehdidine karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Batı Bloğuna dâhil olmayı temel dış politika stratejisi olarak görmüştür. Amerika Birleşik Devletleri de Türkiye'nin Batı Bloğu içinde yer almasına büyük önem vermiştir. Çünkü Soğuk Savaş başladığında Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin kontrolünde olmayan iki ülke vardı: Türkiye ve Yunanistan. Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş döneminde Sovyet yayılcılığını önlemek için “çevreleme politikası” olarak adlandırılan Sovyetler Birliği'nin etrafında yer alan ülkelerle yakınlaşma stratejisini takip etmiştir. Dolayısıyla Doğu Avrupa'da Rusya'yı çevrelemek için bu iki ülkenin Batı Bloğuna dâhil edilmesi Amerika Birleşik Devletleri için çok önemliydi (Judt, 2024).

Sovyet tehdidine karşı Batı Bloğuna dâhil olma stratejisi doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti ilk olarak iç politikada çok partili hayata geçmiştir. Batı Bloğu ülkeleri liberal demokrasi ile yönetilen ülkelerdi. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti eğer Batı Bloğu içinde yer almak istiyorsa, bu ülkeler gibi görünmeliydi. Bu doğrultuda Cumhuriyet tarihinin ilk çok partili genel seçimi 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilmiştir. Seçimde uygulanan “açık oy, gizli sayım” esaslı demokratik seçim ilkelerine ters düşse de; çok partili hayata geçilmiş olması ve çok partili ilk genel seçimin gerçekleştirilmesi Türkiye siyaseti açısından çok önemli bir değişim olmuştur. Nitekim 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen ikinci çok partili genel seçimde “gizli oy, açık sayım ilkesi” uygulanarak demokratik ilkelere uygun bir seçim gerçekleştirilmiştir (Ahmad, 2015).

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry S. Truman 12 Mart 1947'de Kongre'de okuduğu ve tarihe “Truman Doktrini” olarak geçen dış politika metni ile Sovyet tehdidi altındaki Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve mali yardım yapılacağını ilan etmiştir. Truman Doktrini, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı

Bloğuna dâhil olması noktasında ilk dış politika gelişmesidir. Türkiye Cumhuriyeti, 1948’de “Marshall Yardımları” olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri’nin II. Dünya Savaşı’nda ekonomik yıkıma uğrayan on altı Avrupa ülkesine mali yardım yapmasını içeren ekonomik yardım programına da dâhil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Sovyetler Birliği’nin desteği ile Güney Kore topraklarına saldıran Kuzey Kore’ye karşı, Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulan Barış Gücü’ne de bir tugaylık askeri destek sağlayarak; Batı Bloğu içinde yer alma isteğini açıkça göstermiştir. Nitekim Kore Savaşı sürerken Türkiye Cumhuriyeti Batı Bloğunun askeri kanadı olan “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü”ne (NATO) 18 Şubat 1952’te üye kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin NATO’ya üye olması, NATO’nun ortak savunma gücüne sahip olması açısından Sovyet tehdidine karşı büyük bir caydırıcılık teşkil etmiştir (Oran, 2022).

6. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’nın uzun yıllar süren savaş yenilgilerinin ve toprak kayıplarının ardından Anadolu’da verilen bir İstiklal Savaşı ile kurulmuş bir ulus devlettir. Cumhuriyet yönetimi çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmayı hedef olarak belirlemiş ve bu amaçla siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan köklü reformları uygulamaya koymuştur. Kalkınma yolunda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde, dış politikada barışçıl bir dış politika anlayışını benimsemiştir. Ülkenin nüfusu, dış borç ödemeleri, ekonomik durumu ve siyasal sistemin henüz inşa sürecinde olması nedeniyle içeride reformlara odaklanılmış, dışarıda ise macera aranmamıştır.

1939’da başlayan II. Dünya Savaşı’nın yol açtığı kutuplaşma ortamında; Cumhuriyet Yönetimi gerek ekonomik, sosyal ve siyasal zayıflıkları gözeterek gerekse kısa sürede elde

edilen kazanımları yitirmemek amacıyla mihver devletler ve müttefik devletler arasındaki güç dengesini gözeterek iki tarafla da hassas bir denge üzerine inşa edilen esnek bir dış politika yürütmüştür. Denge politikası tamamen Türkiye Cumhuriyeti'nin savaş dışı/tarafsız kalması üzerine inşa edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı öncesi İtalya ve Almanya'nın yayılmacı siyaset anlayışlarına karşı "Balkan Paktı" ve "Karşılıklı Yardım Antlaşması" na katılarak önlem almıştır. Nazi Almanya'nın Doğu Avrupa'yı işgal ettiği bir dönemde Nazilerle de müzakereler yürütülüş, iki devlet arasında ticaret antlaşması ve saldırmazlık paktı kurularak olası bir Nazi işgalinden korunulmuştur. Nazi Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırdığı yıllarda, İngiltere'nin yoğun çabasına rağmen savaşa girmeyi tekrar reddeden Cumhuriyet yönetimi, Almanya ve Japonya'nın teslim olmasından hemen önce iki ülkeye kâğıt üzerinde de olsa savaş ilan ederek, kurulacak yeni dünya düzeninde yerini almak istemiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Nazi Almanya ile ilişkiler ve savaşa girmeme noktasındaki tutumu öne sürerek Sovyetler Birliği'nin Boğazlardan üst ve Kuzey Anadolu'dan toprak talepleri ile yüzleşen Cumhuriyet Yönetimi, bu tehdidi de savaş sonrası oluşan Batı Bloğuna ve özellikle onun askeri savunma örgütü NATO'ya üye olarak dengelemeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2015). Modern türkiye'nin oluşumu (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2019). 20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995. İstanbul: Kronik Kitap.
- Bacci, M. L. (2000). The population of Europe: a history. Malden: Blackwell Publishers.
- Baş, R. (2023). Türkiye'nin nüfus politikası (1923-1980). Ankara: ATAM Yayınları.
- Boratav, K. (1998). Türkiye iktisat tarihi 1908-1985. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çelebi, M. (2022). Türkiye-italya sosyal ve kültürel ilişkileri (1923-1939). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Deringil, S. (2015). Denge oyunu: ikinci dünya savaşında türkiye'nin dış politikası. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Hitler, A. (2024). Kavgam (Çev. A. Kaya). Ankara: Parga Yayınevi.
- Hobsbawm, E. (2011). Kısa 20. Yüzyıl: aşırılıklar çağı (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Everest Yayınevi.
- Judt, T. (2024). Savaş sonrası: 1945 sonrası avrupa tarihi (Çev. D. Şendil). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Karpat, K. (2003). Osmanlı nüfusu (1830-1914): demografik ve sosyal özellikler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mazower, M. (2020). Hitler imparatorluğu (Çev. Y. Alogan). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Oran, B. (2022). Türk dış politikası 1. İstanbul: İletişim Yayınevi.

- Pamuk, Ş. (2025). Osmanlıdan cumhuriyete iktisat tarihi yazıları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parker, R. A. (2005). II. Dünya savaşı (Çev. M. Günay). Ankara: Dost Kitabevi.
- Paxton, R. O. (2020). Faşizmin anatomisi (Çev. H. Atay ve H.D. Atay). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Sander, O. (2023). Siyasi tarih: ilk çağlardan 1918'e. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2025). Siyasi tarih 1918-1994. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Schneider, W. (2023). İtalyan faşizmi 1919-1945. (Çev. A. Kurnaz). İstanbul: Runik Kitap.
- Schreiber, G. (2021). İkinci dünya savaşı (Çev. E. Saruhan). İstanbul: Runik Kitap.
- Shirer, W. L. (2003). Nazi imparatorluğu 1: doğuşu, yükselişi, çöküşü (Çev. R. Güran). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Soysal, İ. (1983). Türkiye'nin siyasi antlaşmaları 1 (1920-1945). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2015). Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Z. (2020). Atatürk: kurucu felsefenin evrimi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Z. (2012). Darwin'den dersime Atatürk ve antropoloji. İstanbul: Doğan Kitap.
- Uçarol, R. (1995). Siyasi tarih 1789-1994. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Weisband, E. (2002). İkinci dünya savaşı'nda İnönü dış politikası (Çev. M. A. Kayabal). İstanbul: Örgün Yayınevi.

- Zingali, G. (1932). Nüfusun kemiyeti ve keyfiyetçe inkişafı için italya’da alınan tedbirler. (Çev. Y. Adil). Ankara: Türkiye İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Zürcher, E. J. (2017). Modernleşen türkiye’nin tarihi. İstanbul: İletişim Yayınevi.

TÜRKİYE’DE SİYASAL KUTUPLAŞMAYI ANLAMLANDIRMAK: UZLAŞI VERSUS ÇATIŞMA

Ali KAYA¹

1. GİRİŞ

Siyaset bilimi ve siyaset teorisi literatüründe siyasal kutuplaşmadan genellikle olumsuz bir şekilde bahsedilmektedir. Bu siyasal kutuplaşmaya dair yapılan tanımlara (Schedler, 2023; Palonen, 2009) dahi sirayet etmiştir. Literatürde siyasal kutuplaşmanın demokrasiye ve genel olarak siyasal yaşama dair olumsuz etkilerinin farklı yönleri vurgulanmıştır. Örneğin siyasal kutuplaşmanın demokratik hayata uzlaş ve iş birliği yerine çatışma ve gerilim getirdiği (Iyengar & Westwood, 2015; McCarty, 2019; McCoy, Rahman & Somer, 2018), siyasal kutuplaşmanın siyasal tarafları politika yapma konusunda bir çıkmaza sürüklediği (Fioriana & Abrams, 2008), siyasal kutuplaşma sonunda vatandaşların hükümete ve kamu kurumlarına olan güveninin azaldığı (Fioriana & Abrams, s. 582; McCoy, Rahman & Somer, s. 18) gibi iddialar sıklıkla gündeme getirilmiştir.

Türkiye’deki siyasal kutuplaşmaya dair yapılan analizlerde ve çalışmalarda da benzer iddialar (Aydın-Düzgüt & Balta, 2019 ; Somer & McCoy, 2018; Keyman, 2014; Somer, 2019; Aydın-Düzgüt, 2023) revaçtadır. Son dönemlerde siyasal kutuplaşmanın yoğunlaştığına dair neredeyse bir uzlaş söz konusudur (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2018, Somer, 2019;

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-9574-4162.

Keyman, 2014). Bu durumun nedenleri ve demokrasi, siyasal kimlikler ve kurumsallaşma açısından olumsuz etkileri üzerinde hatırı sayılır bir literatür oluşmuştur.

Türkiye’de artan siyasal kutuplaşma ile ilgili en yaygın açıklama biçimi, siyasal elitlerin ve partilerin söylemleri öne çıkarılarak yapılmaktadır. Burada da öne çıkan aktörler genelde Erdoğan ve Ak Parti’dir (Keyman, 2014; Somer, 2019, Aydın-Düzgit, 2023). Bu anlayışa göre Erdoğan’ın popülist söylemi, toplumu antagonize ederek elitler ve halk (millet) olarak ikiye bölmektedir. Buna göre Ak Parti ve Erdoğan, milletin ve millet iradesinin gerçek temsilcisi, diğer tarafta ise yıllarca bürokratik vesayetin temsilcisi ve sözcüsü olmuş, halktan kopuk bir ana muhalefet (CHP) vardır (Aydın-Düzgit & Balta, 2019, s. 157). Erdoğan böylece ordudan, yargıdan ve diğer devlet bürokrasisinden dışlanmış olan kitlenin mağduriyetini dile getirerek aynı zamanda onları temsil ederek gücünü pekiştirmiştir. Literatüre göre Erdoğan’ın bu popülist söylemi, sadece kitlesini konsolide ve mobilize etmek için kullanmamakta aynı zamanda seçimleri domine etmek için de araçsallaştırmaktadır. Zira özellikle 2007 seçimlerinde elde edilen başarıdan itibaren Erdoğan bu söylemi sonraki seçimlerde de etkin bir şekilde uygulayarak kazanmaktadır. Bu durum aslında son dönem Türk siyasal hayatında çevrimsel bir durum inşa etmiştir. Erdoğan ve Ak Parti kutuplaştırıcı söyleme devam ettikçe seçimleri kazanmakta kazandıkça da kutuplaşma yoğunlaşarak yeniden üretilmektedir. Kutuplaşmaya dair analizlerine göre Erdoğan, kutuplaştırıcı söylemi ile gücünü pekiştirmekle kalmamış aynı zamanda resmi ve resmi olmayan araçlarla siyasal sistemi ve kamuoyunu kontrol altına almıştır ve de muhalefeti de baskılamıştır (Kalaycıoğlu, 2018; Sayarı, 2016; Esen & Gümüşçü, 2017).

Bu çalışmada siyaset bilimi alanında Türkiye’de siyasal kutuplaşmayı analiz eden çalışmaların eleştirel bir

değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Öncelikle literatürün kutuplaşmayı anlatmakta ve açıklamakta başvurduğu temel iddialara yer verilecek, akabinde bu iddiaların bağlamsal ve kavramsal kritiği yapılacaktır.

2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Literatürde, Erdoğan ve Ak Parti'nin popülist söyleminin toplumdaki farklılıkları belli bir meta anlatısı çerçevesinde biz ve öteki ayırımına indirgediğine dair argümanlar ileri sürülmektedir (Somer & McCoy, 2018). Bu iddialara göre, biz ve öteki ayırımı toplumsal ve siyasal olayların ve sorunların partizan bir tutumla değerlendirilmesine yol açmıştır. Örneğin Gezi olaylarındaki tutum bu durumun tipik bir göstergesidir. Araştırmalara göre Gezi olaylarında partizan tutumlar belirgindir. Buna göre Ak Partililerin yüzde 82,9'u, Gezi olaylarını dış güçler tarafında organize edilen, yönetilen ve AK Parti iktidarını zayıflaymaya çalışan bir kalkışma olarak görmektedir. Diğer taraftan CHP'lileri ise Gezi olaylarını AK Parti'nin politikalarına karşı demokratik ve barışçıl bir protesto olarak değerlendirmektedir (Erdoğan, 2016). Bu tarz bir partizan karşıtlık, tüm toplumsal, ekonomik ve siyasal olay ve sorunlara genellenebilmektedir. Her bir kamusal sorunu kendi içinde değerlendirmek ve tartışmak yerine kutuplaştırıcı söylemin yarattığı partizanlık çerçevesinde hemen taraflar oluşmakta böylece ilgili meselenin ayrıntılarına girilmeden öylece bırakılmaktadır (Somer, 2019).

Kutuplaştırıcı söylemin ciddi bir güven kaybına yol açtığı hususu da literatürde sıklıkla ifade edilmektedir (Keyman, 2014, s. 29). Güven kaybının demokratik anayasal kurumlara olduğu kadar toplumdaki bireylerin birbirlerine karşı da azaldığı dile getirilmektedir. Kamu kurumlarına olan güven kaybı, "keyfilik, otoriterlik, tek adamlık ve partizanlık" üzerinden gündeme getirilmektedir. Bu anlayışa göre kamu kurumlara toplumun

tümüne hizmet etmek misyon ve görevinden uzaklaşmıştır. Ayrımcılık, dışlama ve himayecilik üzerinden işleyen bir durum söz konusudur. Güven kaybının yanına hoşgörüsüzlük de eklenince kutuplaşmanın iki tarafındaki bireylerin gündelik hayatta bir araya gelmeye tahammülleri dahi kalmamaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalara göre seçmenlerin hatırı sayılır bir kısmı, çocuklarının öteki olarak tanımladıkları siyasal rakiplerinin çocukları ile bir araya gelmelerini arzu etmemektedir. Bu da hoşgörü kaybının hangi boyutlara ulaştığının önemli bir göstergesidir (Erdoğan, 2016, s. 2; Konda, 2017).

Erdoğan ve Ak Parti'nin kutuplaştırıcı popülist söyleminin muhalefeti etkisizleştirmek için araçsallaştırıldığı meselesi literatürdeki ilgili çalışmalarda öne çıkan hususlardan birisidir. Bu bazen Kalaycıoğlu'nun (2012) altını çizdiği gibi bir kültürkamp inşa ederek yapılmaktadır. Bazen de muhalefeti toptan “terör destekçesi” olarak ilan ederek yapıldığı iddia edilmektedir (Aydın-Düzgüt, 2023). Bu konuda literatürde daha da ileri giden yorumlar vardır. Örneğin Ak Parti'nin Sünni İslam'ı merkeze alarak bir politika yürüttüğünü, bu anlamda Aleviliği marjinalize edip etkisizleştirmeye çalıştığı ve Alevilerin CHP içinde konsolide olmak durumunda kaldığı iddia edilmiştir (Çelik, Balta & Parker, 2017). Aydın-Düzgüt (2023), Erdoğan'ın 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi muhalefetin HDP'ye yakınlaştığını ve terör destekçesi haline geldiğini vurgulayarak seçimi kazanmada önemli bir avantaj elde ettiği dile getirmiştir.

Kutuplaştırıcı söylemin Erdoğan'ın ve Ak Parti'nin seçimleri kazanmaya yönelik bilinçli bir çabası olduğu yönündeki literatürdeki baskın yorum, bu söylemin neden toplumda karşılık bulduğunu ve bunun bağlamsal koşullarını yeterince dikkate almamış gibi görünmektedir. Eğer kutuplaştırıcı söylem 2007 ile başlatılıyorsa bunun 27 Nisan e-muhtırasının, Cumhuriyet mitingi yürüyüşlerinin, Ak Parti'nin kapatılma davasının, Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki adaylık belirleme sürecinin

muhalefet tarafından tartışmaya açılmasının ve anayasa mahkemesine başvurulmasının önemli etkileri olduğunu da hesaba katmak gerekir. Zira tüm gelişmeler, Erdoğan'ın vesayetçi ve elit establishment söyleminin somut tezahürleri ya da doğrudan bir teyididir. Bu manadan kutuplaştıcı söylemi bir seçim stratejisine indirgemek sorunludur. Diğer taraftan bu söylemin toplumsal karşılık bulması, toplumda vesayetçi bir yapının olduğuna dair inancın bir işaretidir. Zira birçok antagonizmatik ilişkiyi, siyasal söylem yoluyla inşa etmek teorik olarak mümkündür. Ancak önemli olan bu söylem ile kitlesel özdeşimin sağlanmasıdır. Özdeşimin olması için de ilgili konuda yerleşik bir kanaatin ve duygunun olması elzemdir. Bir politik lider, ancak bunları harekete getirerek toplumsal duygu ve kanaati temsil edebilir. Yani siyasal lider toplumda karşılığı olmayan bir şeyi inşa ederek seçim kazanması olası değildir.

Bu bağlamda literatürde sıklıkla vurgulanan noktalardan biri de Erdoğan ve Ak Parti'nin kutuplaştırıcı popülist söylemi yoluyla siyasal rakiplerini nefret nesnesi haline getirdiğidir (Somer, 2019). Burada ima edilen, ötekini nefret nesnesi haline getirilmesi yoluyla iktidarın pekiştirilerek devamının sağlandığıdır. Aynı minvalde, popülizm çalışmalarında da popülist liderlerin ve hareketlerin sıklıkla nefret söylemine başvurduğu dile getirilmiştir. Ancak siyasal söylemlerin sevgi-nefret, iyi-kötü ayrımları üzerinde işlediği iddiası, siyasal söylemlerin oluşumunun politik doğasını ve bağlamını dikkate almamaktadır. Diğer bir deyişle popülist söylemin kutuplaştırıcı doğasının başarısını, sevgi-nefret ya da iyi kötü ikilikleri ile izah etmek, onun gerçek başarısının politik bağlamını ihmal etmek anlamına gelir (Mouffe, 2005a) Erdoğan'ın popülist söyleminin başarısını duygusal ikilikler üzerinden açıklamak, onun söylemini mümkün kılan politik bağlamı ve tarihsel arka planı yeterince dikkate almamak demektir. Eğer başarı nefret siyaseti ile ilgiliyse, o zaman Erdoğan'ın ve Ak Parti'nin neden ısrarla halk ve elitler

karşıtlığı üzerinden söylemini inşa ettiği sorusu akla gelmektedir. Sevgi ve nefreti mobilize etmek için farklı stratejilere ve karşıtlıklara başvurmak gayet mümkündür. Örneğin mülteci karşıtlığı, terorizm vb. konularda duyguları mobilize etmek daha olası olmasına rağmen bunlar Erdoğan'ın söyleminin merkezinde değildir.

Erdoğan ve Ak Parti'nin popülist söylemi ile kutuplaşmayı açıklama çabası aynı zamanda kutuplaşmanın aktör merkezli yönünü de öne çıkarmış olmaktadır. Bu tarz bir yaklaşım şunu ima etmektedir: Erdoğan ve Ak Parti olmasa kutuplaşma da büyük ölçüde olmayacak ya da son bulacaktır. Bu bakış açısı, Türkiye'nin Ak Parti öncesi var olan siyasal kutuplaşmayı önemsizleştirdiği gibi Ak Parti sonrasında kutuplaşmanın olmayacağına dair aşırı iyimser, siyasal ve sosyolojik gerçeklikten yoksun bir durumu ima etmektedir. Türkiye'deki siyasal kutuplaşmanın tarihini Osmanlı'nın son dönemine kadar götürmek mümkündür. Zira bugün milliyetçilik, batıcılık, islamcılık gibi ideolojilerin ortaya çıkışı bu dönemdedir. Bunların arasındaki gerilimlerin ve tartışmaların Cumhuriyet ile derinleştiği vakıadır. Bu derinleşme ve kutuplaşma, kendini farklı tarihsel dönemlerde göstermiştir. 1950 Demokrat Parti iktidarı, sonrasında 1960 darbesi ve diğer darbeler, 1970'lerin sağ-sol çatışmaları Türkiye'deki siyasal kutuplaşmanın önemli momentleridir. Dolayısıyla Türkiye'deki kutuplaşmayı tarihsel, toplumsal ve ideolojik dinamikleriyle açıklamak daha yerindedir.

3. BAĞLAMSALELEŞTİRİ

Türkiye'de siyasal kutuplaşma incelenirken tek taraflı bir şekilde bireysel ve kurumsal aktörlerin niyetleri ve amaçları merkeze alınmaktadır. Bu da tutarlı bir analiz için yeterli değildir. Siyasal bağlamı ve siyasal aktörlerin davranışlarını belirleyen nesnel koşullara da dikkate almak gerekmektedir. Diğer bir

deyişle kutuplamayı arttıran ve yoğunlaştıran nesnel koşulları incelemek elzemdir. Son dönemlerde kutuplaşmayı arttıran nesnel koşullardan ilki bürokratik ve askeri vesayetin gerilemesidir. Milli güvenlik kurulunun sivilleşmesi, askerlerin siyasal gündeme müdahale edici eylemlere kalkışamaması ve güçlü iktidar sonucu bürokrasının siyaset üzerindeki hakimiyetinin kırılması gibi gelişmeler vesayetin gücünün kırıldığının önemli göstergeleridir.

Vesayetın gerilemesi ile siyasetin alanı genişlemiştir. Çünkü vesayetın gerilemesiyle siyasi partiler ve liderler en önemli siyasal aktörler olmuştur. Dolayısıyla siyasal alandaki mücadele, büyük ölçüde siyasal aktörler arasında cerayan etmeye ve biz-öteki ayrımı gerçek anlamıyla siyasal zeminde gerçekleşmeye başlamıştır. Siyasal aktörler arasında vesayetın kalkmasıyla başlayan aracısız karşılaşma kutuplaşmayı yoğunlaştırmıştır. Çünkü siyasal aktörler, kendini rakibinin siyasal söyleminden ayırarak ve ona karşı çıkararak ancak kendine inşa edebileceğini fark etmiştir. Bu anlamda var olan farklılıkların daha görünür hale geldiği bir moment ortaya çıkmıştır. Karşıt siyasal aktörler, siyasal varlıklarını ancak kendi güçleriyle ve mücadeleleriyle devam ettirebileceklerini idrak etmiştir. Zira artık bu farklılıkları yönetip yönlendirecek bir vesayetçi yapı kalmamıştır. Bu durum aynı zamanda siyasal mücadeleyi varoluşsal bir mücadeleye dönüştürmüştür. Hangi siyasal entitenin iktidarı elde ettiği çok daha önemli hale gelmiştir. Çünkü iktidarın ele geçirilmesi, karar alma mekanizmasını tekeline almak anlamına gelmektedir. Bu da yaşam tarzı, ideoloji, inanç ve dünya görüşü bağlamında geçmişten gelen fay hatlarının daha da derinleşmesine salık vermiştir. Bu anlamda endişeli muhafazakarlar ya da endişeli sekülerler gibi ifadeler daha sık dile getirilir olmuştur. Nihayetinde vesayetın kalkması siyasal kimliklerin daha da politize edildiği bir ortam yaratmıştır. Bunun bir çatışma yaratması kaçınılmazdır. Bu moment aslında

hegemonik olan liberal siyaset tasavvuru dışına çıkıldığında anlaşılabilir bir durumdur. Liberal siyaset açısından uzlaş ve rasyonaliteden uzak bir siyaset arkaik ve irrasyoneldir. Diğer bir deyişle rasyonalite ve uzlaş üretmeyen, sürekli çatışma üreten bir farklılık durumu sorunludur. Diğer taraftan çatışma ve mücadeleyi siyasetin merkezine yerleştiren ve bunun da gayet demokratik olduğuna iddia eden hegemonya teorisi (Laclau & Mouffe, 1985) açısından bu durum gayet anlaşılabilir.

Literatürde kutuplaşmayı yoğunlaştıranların Erdoğan ve Ak Parti olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Ana muhalefet, genelde kutuplaşmaya maruz kalan taraf olarak tasvir edilmiştir. Bağlamsal bir değerlendirme, bu durumun yeterli ve doğru bir analiz biçimi olmadığını göstermemektedir. Zira vesayet kalkması aynı zamanda ana muhalefetin tek başına kendi ideoloji ve değerleri için mücadele edeceği anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle ana muhalefetin artık eskisi gibi devlet bürokrasisini kendi ideolojisinin doğal bir uzantısı olarak görmesi mümkün değildir. Böyle olduğu da ana muhalefetin yer yer ordu ve diğer devlet bürokrasisini eleştirmesiyle anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kutuplaşma ilişkisel bir süreçtir. Sadece iktidar ya da muhalafete indirgenerek açıklanamaz. Kutuplaşma, belli bağlam için ortaya çıkan ve bu bağlamın yol açtığı bir karşılaşma sonucunda ortaya çıkan gerginliktir. Salt Erdoğan ya da Ak Parti ya da salt CHP istediği için kutuplaşma oluyor değildir. Uzun tarihsel sürece sari bağlamsal ve sosyolojik bir zeminde karşılığı olduğu için kutuplaşma gerçekleşmektedir.

Kutuplaşma, sadece belli aktörlerin söylemleri dikkate alınarak yorumlandığında kutuplaşmanın ilişkisel doğası görmezden gelinmiş olmaktadır. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe (1985), antagonistik ilişki de antagonize eden ve edilen diye iki tarafın var olduğunu ve antagonizmanın bu iki taraf arasındaki belirli bir tarihsel momentte ortaya çıkan çatışma sonucunda geliştiğini vurgulamıştır. Ayrıca antagonize eden ve

edilen arasında bir hiyerarşi de kurmamışlardır. Zira antagonisitlik ilişki sonucu ortaya çıkan çatışma doğası gereği tek taraflı değildir. Önemli olan antagonize eden ve edilen arasındaki çatışmanın ilişkisellik sonucu ortaya çıkmasıdır. Bu teorik arka plan alındığında Erdoğan'ın popülist söyleminde bir öteki vardır. Bu öteki pasif bir öteki değildir. Öteki de kutuplaşmayı kendi açısından gerekçelendirme ve anlamlandırmaktadır. Aralarında iktidar ve güç savaşı olduğu gibi ideolojik olarak farklılaşma da söz konusudur. Bu da şu anlama gelmektedir. AK Parti ve CHP kapanıp gitse de siyasal kutuplaşma farklı yoğunluklarda devam edecektir. Çünkü bu kutuplaşmayı mümkün kılan tarihi, toplumsal ve ideolojik dinamikler halen güncel ve geçerlidir.

Türkiye'deki kutuplaştırmayı arttıran diğer bağlamsal durum ise kutuplaşmanın küresel olarak da yükselişidir. Sağ ve sol siyasetin giderek radikalleşmesi, popülist siyasetin yükselişi (özellikle Avrupa'da), yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve nefret siyaseti gibi yeni siyasal durumlar ve akımlar, kutuplaşmanın küresel yüklenimin önemli göstergeleridir. Küresel çapta neden kutuplaşmanın yükseldiği sorusu bu araştırmanın amaçları dışında da olsa, artan ekonomik krizler ve bunun yol açtığı güvensizlik, belirsizlik durumları, küresel düzeydeki yoğun nüfus hareketliliği, göç ve bunların görece yerleşik toplumların ulusal kimlikleri aşındırması gibi gelişmeler kutuplaşmanın nedenleri arasında sayılabilir. Türkiye siyasal hayatı da bu etkilerden beri değildir. Özellikle göç ve mültecilik meselesi, Türkiye siyasetinin radikalleşmesinde ve kutuplaşmasında önemli bir faetör olarak ortaya çıkmıştır. Zafer Partisi'nin ortaya çıkışı ve yükselişi büyük ölçüde Türkiye'de artan göçmen ve mülteci akımı ile ilgilidir. Zafer Partisi ve onun lideri Ümit Özdağ siyasal söylemini, doğrudan Erdoğan ve Ak Parti iktidarının mültecilere (özelde Suriyelilere) yönelik politikalarına ve uygulamalarına karşı çıkarak geliştirmiştir. Zafer Partisi, yabancı karşıtı söylemini geliştirirken Avrupa'da radikal sağın söylemlerine yakınlaştığı

görülmektedir. Her iki söylem de mültecileri ve göçmenleri ulusal kimliğe bir tehdit olarak görmüştür. Ulusal kimliğin ve kültürün saflığını bozucu düşmanlar olarak her iki söylemde de göçmenler ve mülteciler konumlandırılmıştır. Mülteci karşıtlığı sadece Zafer Partisinden ibaret değildir. 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde muhalefet bloku mültecileri bir tehdit olarak göstermiş ve bu durumun en önemli sorumlusu olarak da AK Parti iktidarı gösterilmiştir.

Türkiye’de kutuplaşmanın olmasını anlaşılabilir kılan bir diğer bağlamsal nesnel durum, Türkiye’de kutuplaşmanın uzun bir tarihinin olmasıdır. Bugünkü Türkiye’nin siyasal haritasının oluşması ve kutuplaşmanın başlaması sürecini Tanzimat Fermanı’nın ilanına kadar götürenler olduğu gibi Cumhuriyet sonrası inkılaplarla ve radikal değişimlerle de ilişkilendirenler vardır. Türkiye’de dindar-seküler, gerici-ilerici, sağcı-solcu gibi ikiliklerin bu dönemlerde ortaya çıktığı ile ilgili yaygın bir kanaat söz konusudur. Bu ikiliklerin Türkiye siyasal hayatını özellikle 1950’lerden itibaren belirlediği bir vakiadır. Ayrıca bu ikiliklerin yoğunlaştığı dönemler söz konusudur. Örneğin 1970’ler bu kutuplaşmanın çok yoğun yaşandığı dönemdir. Bu dönemde toplum sağ ve sol olarak iki antagonistik cepheye ayrılmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki kutuplaşmanın bir evveliyatı vardır. Mezkur ikilikler, uygun koşullarda kendini yeniden üretmektedir. Son zamanlardaki kutuplaşma da Türkiye siyasi tarihinin kendine özgü bir momentidir. Dolayısıyla Türkiye’de son dönemde yoğunlaşan kutuplaşmayı nevezuhur bir durum olarak görmek, Türkiye’de kutuplaşmanın tarihsel kökenlerini dikkate almamak anlamına gelir. Nihayetinde son dönemlerdeki kutuplaşmayı; aktörlerin karşılıklı antagonistik ilişkisi, bağlamsal koşulların ve uzun tarihsel dinamiklerin etkileşimi sonucu olduğunu belirtmek daha isabetli bir okuma olacaktır.

4. KAVRAMSAL ELEŞTİRİ VE ALTERNATİF BİR KUTUPLAŞMA YAKLAŞIMI

Türkiye’de kutuplaşma üzerine yapılan çalışmalarda kutuplaşmanın demokrasiye, çoğulculuğa ve farklılığa zarar verdiği sıklıkla dile getirilmektedir. Kutuplaşma ile demokratikleşme arasında kurulan bu korelasyonun teorik bir arka planı vardır. Bu da siyasetin ve dolayısıyla demokrasinin doğasına dair liberal varsayımdır. Bu varsayıma göre demokrasinin nihai ufkü, çatışma değil, aksine uzlaşdır. Siyasal aktörler, rasyonel varlıklardır. Rasyonel düşündükleri için de günün sonunda kamusal meseleler ile ilgili bir uzlaşya varırlar. Farklılıkları kabul eden bu yaklaşıma göre siyasal kimlikler arasında farklılıklar olmakla birlikte bu farklılıklar uzlaşi için engel değildir. 1990’lardan itibaren giderek hegemonik olan bu yaklaşım, kimi siyaset teorisyenleri tarafından *post-politik* söylem olarak adlandırılmış ve ciddi bir sorgulamaya tabi tutulmuştur.

Chantal Mouffe post-politik vizyonu ilk ve etkili bir şekilde gündeme getiren önemli siyasal teorisyenlerden biridir. Mouffe, hem post-politik ethosun belli başlı özelliklerini değinmiş hem de post-politik vizyonun somut siyasal olayları okuma konusundaki başarısızlıklarını tartışmıştır. Mouffe’a (2005a, s.1) göre post-politik vizyon, diyalog yoluyla demokratik uzlaşının ve düşmansız bir siyasetin mümkün olduğu ve partizanca çatışmaların geçmişte kaldığı iddiasındadır. Bu bakış açısına göre küreselleşme ve liberal demokrasi sayesinde barışın, refahın ve insan haklarının geçer akçe olduğu kozmopolitan bir gelecek mümkündür (Mouffe, 2005a, s. 1).

Mouffe’a göre post-politik söylemin önemli bir varsayımı ve aynı zamanda yanılması, bireysel kimliğin kolektif kimliğin yerine alacağına dairdir. Liberal söylem tarafından sıkça dile getirilen bu görüşe göre; insanlar örgütsel vb. angajmanlarından

kurtulup *birey* olarak toplumsal hayatta var olacaktır. Bu birey tipi artık partizan değildir, *rasyonel seçim* fikrine göre tercihlerini yapar. Dolayısıyla siyasal karşıtlık ve antagonizmalar da önemini yitirecektir (Mouffe, 2010, s. 78). Diğer taraftan Mouffe, böyle bir okuma biçiminin çok aceleci olduğunun popülist hareketlerin yükselişe geçmesinden anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü popülist hareketlerin söyleminde sert ve keskin karşıtlıklar üretilmiştir: *Halk ve elitler* gibi. Ayrıca popülist hareketler halkı mobilize etmek için yoğun duygusal özdeşimlere ve mesajlara başvurmuştur. Yine liderlerin popülist hareketlerde çok öne çıkması da rasyonel seçim fikrine önemli soru işaretleri getirmektedir (Mouffe, 2010, s. 78).

Mouffe post-politik vizyonun her ne kadar partizan siyasal karşıtlıkların bittiği iddiasında olsa da post-politik söylem karşıtlıkları moralist bir dile başvurarak yeniden ürettiğine işaret etmiştir. Mouffe (2010, s. 11) alışlagelen siyasal karşıtlıkların (sağ-sol) kaybolduğunu, post-politik zeitgeist döneminde bunun yerine “doğru-yanlış ve iyi-kötü” şeklinde ahlaki dil dizgesinin hakim olmaya başladığını iddia etmiştir. Bu karşıtlık aynı zamanda karşıtının yok edilmesi gerektiğini ima eder. Çünkü artık karşıtın politik olarak mücadele edilmesi gereken bir siyasal öteki değildir. Öteki, kötülükle özdeşleştirildiğinde bir rekabet ilişkisi yerine üstünlük kurma, yok etme gibi durumlar ortaya çıkarmaktadır. Kendini iyi ve üstün olanın temsilcisi, karşıtını da ahlaki olarak kötü görmek aynı zamanda tutkuları mobilize eden ve bu karşıtlığa dayalı bir birlik inşa eder. Ahlaki dilin temel cazibesi ve siyasette artan rolü bu inşa ile yakından ilgilidir (Mouffe, 2005b, 67).

Mouffe için post-politik söylemin ortaya çıkmasıyla liberal söylemin hegemonyası arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Bu minvalde Mouffe, eserlerinde sıklıkla liberalizm eleştirisini yaparken liberalizmin hegemonyasının *siyasal olanı* sönümlendirdiğini vurgulamıştır. Mouffe, post-politik vizyonun

oluşumunda liberal söylem ve onun alt versiyonları üzerinde durmuştur. Örneğin Mouffe, *üçüncü yolun* önemli temsilcilerinden Ulrich Beck ve Anthony Giddens'i de post-politik vizyon kapsamında ele almıştır. Üçüncü yolculara göre artık bireyselleşmenin merkezde olduğu *post-geleneksel toplum* evresine girilmiştir. Böyle bir momentte biz-onlar ayrımına dayalı partizan karşıtlık önemini yitirmiştir. Aynı zamanda bunların kurumsallaşmış formları olan sendikalar ve partiler de önemini giderek kaybetmekte, sınıf dayanışması yok olmaktadır. Bireyler, küresel ve kişisel risklerle baş başadır. Demokrasinin demokratikleşmesi ancak bireyler arası müzakere ve diyalog ile mümkündür. Farklı çıkarları olan bireyler makul bir zeminde kamusal meseleler hakkında uzlaşa sağlayabilir. Uzlaşmazlıklar olabilir, ancak bunlar husumete dönüşmemelidir. Kesinliklerin olmadığı bu post-geleneksel toplumu kabule yanaşmayan ve “kesinliklerin” olduğu geleneksel topluma dönme nostaljisi içinde olan gelenekçi ya da köktenci gruplar, bu kamusal uzlaşa alanındaki “makul” çizginin dışındadır (Mouffe, 2010, s. 61-62).

Mouffe post-politik bakış açısının tipik örneği aldığı bu duruma iki temel kritik getirir. Birincisi üçüncü yolcular siyasal karşıtlığı, Mouffe'un tabiriyle agonistik ilişkiyi, antagonistik ilişkiyi yani düşmanlığa indirgemişir. Kamusal dışına atılan “gelenekçiler ya da köktenciler” müzakere ya da rekabet dahi edilemeyecekler kategorisindedir. Dolayısıyla üçüncü yolcu post-politik vizyon, siyasal bir karşıtlığı düşmanlığa dönüştürerek siyasetin alanı daraltmıştır (Mouffe, 2010, s. 62). Diğer bir kritik ise üçüncü yolcuların toplumsal ilişkilerin hegemonik ve iktidar ilişkisine dayalı doğasını inkar etmeleri ile ilgilidir. Üçüncü yolcular çevre sorunlarına çok duyarlı oldukları iddiasında olmalarına rağmen kar ve piyasa mekanizmalarının bu sorunları nasıl yapılandırıldığını görmezden gelmişlerdir. Örneğin neoliberal politikalarla çevre sorunları arasında bir bağ kurmazlar. Dünyadaki derin toplumsal eşitsizliklerin nasıl kendini yeniden

ürettiğine ve nasıl aşılabacağına dair de bir cevapları yoktur. Yine üçüncü yolcular bürokratikleşmenin sınırlandırılmasını önermişlerdir. Ancak buna karşı çıkacak güç odakları ile nasıl mücadele edeceklerine ya da çatışma olmadan bu sınırlandırmanın nasıl mümkün olacağına ilişkin bir önerileri yoktur (Mouffe, 2010, s. 62-63).

Türkiye’de yoğunlaşan siyasal kutuplaşmanın demokrasiye zarar verdiğini iddia eden literatürün post-politik söylemden etkilendiğini ifade etmek yerindedir. Zira demokrasi ile uzlaşma arasında zorunlu bir ilişki görülmektedir. Buna göre uzlaşma olmadığı taktirde çatışma olacaktır. Bu da demokrasiye zarar verecektir. Paradoksal bir şekilde bu yaklaşım farklılıkları da kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre farklılıklar uzlaşırsa demokrasiye olumlu katkı sağlayacak, eğer çatışırsa da demokrasiye zarar verecektir. Bu anlayışa göre farklılıkların çatıştığı bir demokrasi kabul edilebilir değildir. Bu yaklaşım, farklılıkların çok hayati meselelerde olduğunu yeterince kavrayabilmiş değildir. Uzlaşma imkanı olmayan meselelerde çatışma kaçınılmazdır. Bunun zorunlu olarak demokrasiye zarar vereceğini nasıl iddia edebiliriz? Bu yaklaşım, aslında demokrasiye homojenliği vaat ettikçe anlamlıdır gibi bir noktaya gelmektedir. Bu iddia, uzlaşmaya uymayan farklılıkların diskalifiye olması gerektiğini ima etmektedir. Bu durumda şu soru akla gelmektedir: Belli farklılıkların diskalifiye edilmesine kim karar varacak? Bu soruya post-politik vizyona dayalı bakış açısı yeterli bir cevap verememektedir. Rasyonalite merkeze konularak bir cevap verilmek istendiği görülmektedir. Bu durumda rasyonalite çoktan dışlama içeren (rasyonel olmayanları ima ettiği için) ideolojik bir söylem haline gelmektedir.

Türkiye’de kutuplaşmayı demokratikleşme ve siyasal kimlikler açısından sorunlu gören literatürün dayandığı siyaset yaklaşımı yerine alternatif bir siyaset kavramsallaştırması kutuplaşmanın başka bir gözle değerlendirilmesine imkan

sunabilir. Bu kavramsallaştırmanın temelinde *siyaset ve siyasal olan* ayrımı vardır. Bu yaklaşım çağdaş siyaset teorisinin önemli ayrımlarından biri hale gelmiştir. Alman siyasal düşünür Carl Schmitt (2018) ile başlayan bu ayrım, Paul Riciour (1965), Claude Lefort (2012), Ernesto Laclau (2005), Chantal Mouffe (2005a) gibi siyasal düşünürler tarafından geliştirilerek yaygınlaştırılmıştır. Bu yaklaşım, en genel anlamda siyasal olanın siyasetin ötesinde bir anlamı olduğu varsayımına dayanır. Siyaset, devlet vb. kurumsal aktörlerin yapıp ettikleri gündelik ve rutin pratikler iken, siyasal olan toplumsal ilişkilerin kuruluşu ve yerinden edilmesi ile ilgili söylem, pratik ve eylemleri içeren bir alandır. Mouffe (2005a) bu ayrımı Heidegger'in ontik ve ontolojik olan ayrımından ilhamla siyaset teorisine taşımıştır. Siyasal olan bu anlamda bir dizi ontolojik varsayımı ile açıklanabilir.

Bunlardan ilki siyasal olanın antagonistik doğasıdır (Laclau & Mouffe, 1985; Mouffe, 2005a). Siyasal olan belli dışlanma ve karşıtlık geliştirir. Hem toplumsal düzenin kuruluşunda hem de kimliklerde antagonistik ilişki kendini açık eder. Bu anlayışa göre her siyasal ve toplumsal düzen belli siyasal talepleri, değerleri ve kimlikleri dışlayarak bir hegemonya kurar. Aynı şekilde siyasal kimlikler de biz-öteki ikiliği içinde oluşur. Ötekinin varlığı bizi inşa eder ve tam tersi de doğrudur. Bu ikili karşıtlık olmadan siyasal kimlikler oluşmaz. Ayrıca bu kimlikler verili değildir, diğer bir deyişle her daim hazır ve nazır değildir. Belli bir bağlam içerisinde gelişir. Biri diğerinin var oluşunu tehdit ettiği momentte bu karşıtlık oluşur. Burada hangisinin bunu başlattığının bir önemi yoktur. Çatışma momenti her iki kimliği de mümkün kılar ve biçimlendirir. Antagonistik ilişki farklılığın ve çoğulculuğun nesnel zemini de inşa eder. Diğer bir deyişle farklılıklar varsa bu aralarındaki karşıtlık olması dolayısıyladır. Ancak burada farklılıkların mutlak manada çatışacağı ya da uzlaşacağı gibi bir ima yoktur. Farklılıkları mümkün kılan siyasal

karşıtlıktır, ancak süreçte bu farklılıkların yoğunluğu bağlama göre değişebilir. Belli noktalarda uzlaşabilirler, belli noktalarda farklılaşabilirler. Ancak her halükârda siyasal alanda farklılıklar olacaktır ve bunu mümkün kılan karşıtlıktır; zira herkesin aynı şekilde düşündüğü ve davrandığı bir yerde farklılık değil, homojenlik ortaya çıkacaktır. Bu anlayışın demokrasi açısından birtakım imaları ve sonuçları söz konusudur. Bu yaklaşım açısından siyasal olan antagonistik bir ilişki içinde olduğundan dolayı, demokrasi için çatışma kaçınılmaz bir durumdur. Hatta siyasal olanın önemli savunucularından Mouffe (2000), herkesin aynı düşündüğü bir yerde, diğer bir deyişle homojenliğin olduğu bir toplumda demokrasinin var olamayacağını savunmuştur. Ona göre demokratik bir rejimde farklılıkların sürdürülebilir bir zeminde çatışması ve mücadelesi siyasal olanın doğası gereğidir.

Türkiye’de siyasal kutuplaşmayı yeniden değerlendirmek açısından bu bakış açısı önemli bir açılım sağlamaktadır. Bu yaklaşım, kutuplaşmayı zorunlu olarak demokrasi için kötü ya da negatif bir durum olarak görmemektedir. Tam tersine, çatışma ve mücadele demokrasinin yürürlükte olduğunu gösteren siyasal emarelerdir. Türkiye gibi uzun zamandır siyasal kimlikler arasında önemli gerilimlerin ve karşıtlıkların cari olduğu bir vasatta bu tarz bir yaklaşımın açıklayıcı potansiyeli hayli yüksektir. Zira aralarında önemli farklılıkların olduğu kimliklerin çatışması kaçınılmazdır. Bu durumu bir sorun olarak görmek aslında demokrasiyi zorunlu olarak uzlaşma olarak görmenin getirdiği kavramsal bir sınırlılıktır. Diğer taraftan, kutuplaşmayı demokrasi için sorunlu görüp farklılıkları kabul etmek de bir çelişki olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü farklılıklar varsa bu neden zorunlu olarak uzlaşma ile sonuçlansın? Bunu zorunlu kılan nedir? Eğer farklılıkların hayati meselelerde ise, ki Türkiye’de durum böyle, bu durumda çatışma kaçınılmaz değil midir? Türkiye’deki kutuplaşmayı, demokrasinin bir zaafı olarak

görmek yerine demokrasinin tüm canlılığı ile yaşandığının bir emaresi olarak değerlendirmek yanlış mıdır?

Siyasal olana dair diğer ontolojik varsayım; siyasal olanın uzlaşısı yerine hegemonya inşa ettiğidir. Hegemonya, farklı tikel taleplerin ortak bir öteki karşısında eklemleyici pratikler yoluyla bir siyasallık yaratımıdır (Laclau & Mouffe, 1985). Diğer bir deyişle birbirine yakın siyasal taleplerin ve kimliklerin dışladıkları ya da rakip gördükleri kimliğe karşı olarak kendi aralarında bir birliktelik kurmaları durumudur. Bu anlamda hegemonya, siyasal alanda görece bir uzlaşının ancak belli dışlamalar ve ötekinin varlığı üzerinden gerçekleşeceği varsayımına dayanır. Bu minvalde, hegemonya liberal siyasal anlayışının iddia gibi farklılıkların rasyonel bir zeminde uzlaşacağı varsayımını reddeder. Hegemonyanın ima ettiği uzlaşısı, birbirine yakın olan kimliklerin siyasal taleplerinin ortak öteki yoluyla eklemenebileceği ve ortaklaşabileceği üzerinedir. Buna göre siyasal mücadele, bir hegemonya inşa etme çabası üzerine kuruludur. Hegemonik yapıdan dışlananlar da kendi siyasal mücadelelerini vererek mevcut hegemonyayı yıkmak ve yerine kendi hegemonyalarını kurabilir. Bu anlayış açısından hegemonya mücadelesi demokratik siyasetin gereğidir. Siyasal olanın hegemonik özelliğine dair kavramsallaştırma, Türkiye'deki siyasal kutuplaşma literatüründeki varsayımların gözden geçirilmesi açısından açıklayıcı bir potansiyele sahiptir. Öncelikle Türkiye'deki kutuplaşmanın literatürünün iddia ettiği gibi demokrasinin tüm talepleri ve kimlikleri içeren bir siyasal sistem olduğu varsayımı bu yaklaşımla yerinden edilmektedir. Demokrasinin hegemonik doğası, doğrudan siyasal kimlikler arasındaki iktidar ilişkilerini ve güç hiyerarşisini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla kutuplaşmadaki iki karşıt güç arasında asimetrik bir güç ilişkisi vardır. Yani bir tarafın hegemonik olması diğer tarafın politik olarak marjinal ya da zayıf olabilmesi

anlamına gelmektedir. Bu da hegemonya ve siyasal mücadelenin doğal sonucudur.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de siyasal kutuplaşma literatürünün eleştirel bir değerlendirmesini yapmıştır. Ulaşılan temel sonuç, literatürün kutuplaşmayı aktör merkezli ve nesnel bağlamsal koşullardan bağımsız bir şekilde ele alması dolayısıyla kutuplaşmayı mümkün kılan tarihsel, ideolojik ve küresel dinamikleri yeterince dikkate almadığıdır. Bu minvalde literatürün kutuplaşmayı belli siyasal aktörlerin ve partilerin söylemlerine indirgemesinin yarattığı sorunlara işaret edilmiştir. Ayrıca literatürün kutuplaşmanın zorunlu ve kaçınılmaz bir şekilde demokratiklemeye olumsuz bir etkisi olduğu ve olacağı varsayımı alternatif bir siyaset ve demokrasi teorisi yoluyla sorgulanmıştır. Literatürün büyük ölçüde liberal siyaset anlayışından hareketle kutuplaşma-demokrasi ilişkisini ele aldığını ve bu anlayışın merkezinde olan uzlaş fikrinin Türkiye siyasal haritalanmasının çatışmacı doğasını açıklayamadığı sonucuna varılmıştır. Antagonizma ve hegemonyayı baz alan siyasal olan kavramının Türkiye’deki kutuplaşmayı açıklamada ve demokrasinin çatışmacı doğasını ortaya koymakta önemli bir açılım sağladığı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aydın-Düzgit, S. (2023). Dünyadaki örnekler ışığında Türkiye'de kutuplaşma. A. Çarkoğlu, E. Erdoğan, & M. Moral (Ed.), *Türkiye siyasetinin sınırları: Siyasal davranış, kurumlar ve kültür (Ersin Kalaycıoğlu'na armağan)* içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın-Düzgit, S., & Balta, E. (2019). When elites polarize over polarization: Framing the polarization debate in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 60, 153-176. doi:10.1017/npt.2018.15
- Çelik, A. B., Balta, E., & Paker, M. (2017). *Yeni Türkiye'nin yurttaşları: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Siyasi Tutumlar, Değerler Ve Duygular*. İstanbul: KONDA.
- Erdogan, E. (2016). *Turkey: Divided we stand*. Washington, DC: German Marshall Fund.
- Erdoğan, E. (2016, 1 Şubat). *Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları Araştırması*. Giriş adresi <https://www.fichierpdf.fr/2016/02/19/kutuplasma-arast-rmas-sonuclar/preview/page/1/>
- Esen, B., & Gümüşçü, Ş. (2017). A small yes for presidentialism: The Turkish constitutional referendum of April 2017. *South European Society and Politics*, 22(3), 303-326.
- Fiorina, M. P., & Abrams, S. J. (2008). Political polarization in the American public. *Annual Review of Political Science*, 11, 563-588.
- Iyengar, S., & Westwood, S. J. (2015). Fear and loathing across party lines: New evidence on group polarization. *American Journal of Political Science*, 59(3), 690-707.
- Kalaycıoğlu, E. (2012). Kulturkampf in Turkey: The Constitutional Referendum of 12 September 2010. *South*

European Society and Politics, 17(1), 1–22.
<https://doi.org/10.1080/13608746.2011.600555>

Kalaycıoğlu, E. (2018). Two elections and a political regime in crisis: Turkish politics at the crossroads. *Southeast European and Black Sea Studies*, 18(1), 21-51.

Keyman, E. F. (2014). The AK Party: Dominant party, New Turkey and polarization. *Insight Turkey*, 16(2), 19-31.

KONDA. (2017). *Konda barometer*. İstanbul. Giriş adresi <http://konda.com.tr/en/konda-barometer/>

Laclau, E. (2005). *On populist reason*. London: Verso.

Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.

Lefort, C. (2012). *Machiavelli in the making*. (M. B. Smith, Çev.). Evanston, IL: Northwestern University Press.

McCarty, N. (2019). *Polarization: What everyone needs to know*. Oxford: Oxford University Press.

McCoy, J., Rahman, T., & Somer, M. (2018). Polarization and the global crisis of democracy: Common patterns, dynamics, and pernicious consequences for democratic polities. *American Behavioral Scientist*, 62(1), 16–42.

Mouffe, C. (2000). *The democratic paradox*. London: Verso.

Mouffe, C. (2005a). *On the political*. New York, NY: Routledge.

Mouffe, C. (2005b). The "end of politics" and the challenge of right-wing populism. F. Panizza (Ed.), *Populism and the mirror of democracy* içinde (ss. 72-98). London: Verso.

Mouffe, C. (2010). *Siyasal üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Palonen, E. (2009). Political polarisation and populism in contemporary Hungary. *Parliamentary Affairs*, 62(2), 318–334. doi:10.101093/pa/gsn048
- Ricoeur, P. (1965). *History and truth*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Sayarı, S. (2016). Back to a predominant party system. *South European Society and Politics*, 21(2), 263-280.
- Schedler, A. (2023). Rethinking political polarization. *Political Science Quarterly*, 138(3), 335–359. <https://doi.org/10.1093/psquar/qqad038>
- Schmitt, C. (2018). *Siyasal kavramı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Somer, M. (2019). Turkey: The slippery slope from reformist to revolutionary polarization and democratic breakdown. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 681(1), 42-61.
- Somer, M., & McCoy, J. (2018). Déjà vu? Polarisation and endangered democracies in the 21st century. *American Behavioral Scientist*, 62(1), 3–15.

**SİYASET BİLİMİ ALANINDA
GÜNCEL KONULAR VE
AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER**

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com